Fornnordiska
HÄFDER.

Första Häftet.

Fornnordiska

HÄFDER.

AFHANDLINGAR

öfver

Skandinaviska Fornålderns

Religion, Konst och Vetenskap,

så väl under katholska som hedna tiden;

utgifne

af

J. G. LILJEGREN.

Första Häftet.

STOCKHOLM, 1822.
hos *Zacharias Haeggström.*

Perdius ac pernox patrum memorias revolve, scrutare Gentis tuae cunabula, res gestas et annalium monumenta observa, turpe enim est in Patria sua peregrinum agere.

Cassiodorus.

FÖRORD.

I *det vid Skandinaviska Hjelte-Sagorna bifogade repertorium för upplysningar, rörande nordiska fornåldern, har jag upptagit de forskningar, hvilka egentligen hafva afseende på Sagorna, eller underrättelser, hvilka hufvudsakligast på deras vittnesbörd stödja sig, och hvilket äfven framdeles, i samma form som hitintills, skall fortsättas. Men dessutom förekomma så många, de gamla Skandinavers seder och åsigter rörande, frågor, hvilka icke utur Sagorna ensamt kunna besvaras, och sådana har man företagit sig att här hopsamla, för att småningom bringa ljus in i den dunkelhet, som ännu för oss undandöljer den klara anblicken af det förflutna. I en följd af häften, fortfarande, så länge de finna läsare och interesse bland publiken, ernar undertecknad i denna samling meddela afhandlingar, så väl öfversättningar som originaler, rörande de ämnen, som på något sätt ingå i förfädernas både offentliga och enskildta lif, ej endast under den hedniska, utan äfven under den katholka tiden. På detta sätt, genom förening af dessa samlade afhandlingar med det redan nämnda och började repertorium, hoppas undertecknad i någon mon kunna bidraga att, enligt hvad hans lifligaste önskan alltid varit, bringa Nordiska Archaeologien*

närmare dess fulländning. I sådant afseende har man också börjat samlingen med den berömda och högaktade Professor Finn Magnusens betydliga bidrag till Nordiska Archaeologien. Med afseende på utvecklingen af våra förfäders konstbildning under hedendomen, har detta val ytterligare blifvit bestämdt deraf, att, inom fäderneslandet, försök blifvit uppmuntrade att behandla ämnen från de uråldriga mytherna, och att flere af våra yngre konstnärer utfört sådana på ett sätt, som alltid icke mindre skall hedra dem sjelfva än Svenska nationens medfödda anlag. Alltså har man trott, att några underrättelser öfver detta ämne, samlade och framställde af vår mythiska forntids grundligaste kännare, skulle hafva rätt till allmänhetens uppmärksamhet, helst som dymedelst äfven kan antydas den mångfald af ämnen, denna samling är ämnad att omfatta.

Stockholm den 21 Aug. 1822.

Joh. Gust. Liljegren.

FÖRELÄSNINGAR

öfver

NORDISKA

Archaeologien,

af

FINN MAGNUSEN.

STOCKHOLM, 1822,
hos *Zacharias Haeggström.*

Cum aliena nobis tanti sint monumenta, aliquanti etiam propria et domestica fieri, nec iniquum reor nec indecens.

Sc. Thorlacius,

Erinran af Författaren.

Förlidet år behagade Hans Maj:t Konungen allernådigt ålägga mig, bland annat, att vid härvarande Kongl. Akademie för de Sköna Konster framdeles hålla offentliga föreläsningar öfver nordens gamla mythologie. *) *Var detta mig än oväntadt, ansåg jag det dock ur flera skäl för min högsta pligt att efterkomma denna allernådigsta befallning. Men, då jag, som af en egen förkärlek för denna vetenskapsgren, har användt många år af min lefnad på granskningar af nordens fornhäfder, hade trott mig finna, det de flesta författare, och mängden naturligtvis efter deras föredöme och lära, hade hyllat och utbredt mycket origtiga meningar om vå-*

*) *Redan under 3 år hade jag förut här i staden hållit offentliga föreläsningar af denna art, dertill uppmanad af Hans Excellence, Hr Geheime-Conference Rådet Johan Bülow till Sanderumgård, Riddare af Elephanten, m. m., och understödde han detta mitt företag så rikligen, att dertill alldeles fri tillgång gafs för alla vetenskapens älskare och idkare.*

ra förfäders cultur, kunskaper och tänkesätt, samt äfvenledes till en del om deras härkomst och statsförfattning; ansåg jag nödigt att i en kedja af föreläsningar gifva mina åhörare rigtiga begrepp om de vigtigaste af dessa satser, i synnerhet om deras konstfärdighet och konstsmak, som de gamla Skandinaverne långt ifrån icke, enligt någras påstående, alldeles s a k n a t. Åtskillige af mina mest utmärkta åhörare, hvilka behagade med bifall upptaga dessa mina föreläsningar — som också (i passande sammandrag) äro hållna här på Universitetet — anmodade mig att utgifva dem på trycket. I följd deraf skedde det också, genom inryckningar, tid efter annan från sistlidne November, uti månadsskriften H e s p e r u s, hvaraf denna lilla bok är på sätt och vis att anse som ett serskildt aftryck.

I S k a n d i n a v i s k a L i t e r a t u r-S ä l l s k a p e t s S k r i f t e r för år 1807 *har Justitie-Rådet och Professorn W e r l a u f f meddelat verlden ett utkast till den nordiska archæologiens historia i vårt fädernesland intill Olof Worms tid. Professor N y e r u p hade allaredan förut på sätt och vis fortsatt detta arbete i sin H i s t o r i s k-S t a t i s t i s k a S k i l d r i n g a f t i l l s t å n d e t i D a n m a r k o c h N o r g e, 4:de Bandet (eller Ö f v e r s i g t a f f ä d e r n e s l a n d e t s m i n-*

nesmärken från forntiden, således som de kunna tänkas uppställde i ett tillkommande National-Museum, Köpenh. 1806). *Men efter den tiden har den omhandlade vetenskapen erhållit en ganska betydlig tillvext genom bägge Thorlaciernas, Münters, Abrahamsons, Nyerups, Müllers, Werlauffs, Vedel Simonsens, Rasks, Fugelsangs m. fl. arbete i Danmark, samt Sjöborgs, Hallenbergs, Liljegrens, m. fl. i Sverige; Gräters, Büschings, von der Hagens, m. fl. i Tyskland, o. s. v. Hit hörer ock, hvad hertigdömena angår, en afhandling i Schleswig-Holstein-Lauenburgische Provinzialberichte, för* 1818 *under titel: Kurze Uebersicht des Studiums der vaterländischen Alterthümer.*

Nyerups ofvannämnda skrift kan väl i flera hänseenden anses som en ypperlig grundläggning för en Nordisk Archaeologie, bragt i didaktiskt system; men ännu ega vi intet sådant arbete, *) *och dess framkomst har väl hittills icke heller varit möj-*

*) Hr. Justitie-Rådet och Prof. Schows *Lärobok i Archaeologie för Vetenskapsidkare och konstnärer*, 1815, *innehåller en öfversigt af konsthistorien i allmänhet, samt hos Aegypter, Hetrusker och Greker i synnerhet.*

lig. Svenskarne hafva alla redan en Lärobok (Inledning till kännedom) i deras fäderneslands antiquiteter af Prof. Sjöborg, hvartill hans Nomenclatur för Nordiska fornlemningar, Stockh. 1815 (som mest angår stensättningar och grafhögar) också hörer. Våra Tyska grannar deremot ega, utom åtskilliga Läroböcker i sina fornhäfder, en skrift af Dr. Roeszig under titel: Versuch einer Archäologie oder Kunst-Denkmahlslehre der Deutschen, som dock egentligen är ett bihang till hans Alterthümer der Deutschen, 2:dra Upplag. 1801. De många, till en del kostbara, verk, hvilka nu i sednare tider äro utgifna öfver Tyska antiquiteterna och gamla konstverk, vittna om den stora och allmänna uppmärksamhet, dessa, länge föraktade och åsidosatta, föremål hafva väckt i ett land, som tillförne med Romersk cultur hade insupit Romarnes förakt för allt hvad dessa stolta eröfrare stämplat såsom barbariskt, oaktadt de sjelfva behandlade de ädla Grekerna, sina läromästare, och en del deras yppersta konstverk på det mest barbariska sätt. Visserligen fällde vi Nordboar någon tid ej stort bättre omdöme om våra egna förfäder, än medeltidens munkar det förut gjort; men vi kommo dock att erkänna sanningen i denna del, förr

än våra grannar. Nu understödja vi hvarandra i våra gemensamma bemödanden att rätt lära känna vår egen upprinnelse, samt att uppsöka och bevara de minnesmärken efter våra egna förfäders bragder och verksamhet, som ännu kunna räddas från glömska och undergång. — Härtill gjorde Danska Regeringen det första och vigtigaste steget genom stiftandet år 1807 *af ett offentligt museum för fäderneslandets fornsaker, samt anordnandet af en beständig commission till deras bevarande och bibehållande. Den tillvext, Museum allaredan hade erhållit, oaktadt de många hinder, det under sju följande krigsåren hade att bekämpa, visar oss tydligen, hvilket ofantligt förråd af märkliga konstalter, hedniska norden måtte verkligen egt, då en temligen betydlig del af dylika nu finnes i denna samling, som blott är* 13 *år gammal och först nära* 1000 *år efter Christendomens inkomst i landet blifvit anlaggd. Antiquariska Annalerne, som utgifvas af förrbemälda Kongl. Commission, innehålla så väl berättelser om Musei tillstånd, som beskrifningar och teckningar af rikets vigtigaste gamla minnesmärken och andra märkvärdiga fornsaker. Tilltager det framdeles i samma mon, som hittills, genom regeringens omsorg och sanna fosterlandsvänners gifmildhet (hvartill flere i sådanes förvar*

nu varande betydliga samlingar gifva oss ett grundadt hopp), så skola våra efterkommande i detsamma kunna uppvisa en i sitt slag alldeles makalös samling, samt tillika ett, bland de herrligaste minnen af Fredrik den Sjettes regeringstid — och detta skall då otvifvelaktigt sätta dem i stånd att behandla Nordiska Archaeologien såsom en systematisk vetenskap, hvars sammanhang och fulla värde vi ännu icke tydligen känna.

Köpenhamn, i början af Maj, 1820.

Författaren.

Det är visserligen onekligt, att de gamla Grekernas konst lemnat efterverlden de yppersta mönster och höjt sig, så vidt vi kunna inse, till skönhetens högsta ideal — men icke desto mindre måste man tillstå, det de i kolossala, förvånande konstverk blifvit öfverträffade af äldre nationer, hvilka ej heller saknat sund smak för konstens finare, skönare drag, och hvilkas alster sannolikt först gifvit föremål till Grekiska konstnärernas efterdaningar, hvilka efter hand, i frihetens rena vederqvickande luft och allmänna andans sköna värmande solglans, vuxo till den ädlaste sjelfständighet, hvars blomstrande flor försäkrade det länge sedan försvunna folkslaget om en lysande odödlighet och efterverlden om ett rikt utsäde till snillets och konstflitens oförvanskeliga frugter.

Äldsta konsthistorien är för våra forskande blickar höljd med ett ogenomträngligt mörker. Naturforskarens undersökningar öfverensstämma deruti med de äldsta folkslagens mythologie, att jordens

och menniskoslägtets omdaning samt återförnyelse redan flera gånger inträffat, likasom dessa stora händelser synas ännu oftare skola inträffa och, efter naturens eviga lagar, vara till denna verldskropps förnyelse nödvändiga. Eld och vatten, dessa vår planets grundämnen, hafva, antingen vexelvis eller i förening, förstört dess yta och åter gjort den passande att bebos af lefvande väsenden. Förr har denna jord haft en hel annan beskaffenhet, än den nu har. — Derom vittna förstenade eller annorledes bibehållna lemningar efter en urverld, hvilka isynnerhet bestå af skeletter och ben efter djur och foglar, tre till fyra gånger större än någon af de största bland dylika arter, som ännu äro till, såsom det nu bland lefvande alldeles obekanta Mammuthdjuret, dels liknande elephanten, dels vildsvinet, — men fornverlden har också haft oxar, elgar och andra bekanta djurarter, hvilka i samma förhållande, som detta, öfverträffat de nu bland oss bekanta.

Några naturforskare påstå, det man äfvenledes i jordlager, som utgöra lemningar af en äldre jordklotets yta, funnit benragel af ovanligt stora menniskor; men andra neka det, hvadan denna punct ännu ej synes bland de lärda vara rigtigt utredd och bestämd; förmodligen skola kommande tiders upptäckter, sedan man nu en

gång blifvit uppmärksam på saken, sätta den i klarare ljus. Det är deremot visst, att de hetaste tropiska tracters nu bekanta alster i djur- och vextriket, såsom elephanter, krokodiler, palmträn, o. s. v., hafva fordom haft hem i nordliga länder, t. e. Tyskland och Siberien; men dessa och flere tracter hafva genom en naturens omstörtning, som vi icke äro i stånd att tydligen föreställa oss, antingen den skett genom klotets plötsligen förändrade ställning eller andra orsaker, nu alldeles förlorat sin i så stort tilltagna frugtbarhet, hvaraf alstren på en gång funno död och graf i djupet, men lemnade rum för en annan minre stort tilltagen vegetation. Högst sannolikt är, att så väl norden som hela jorden har, i den aflägsna forntid, hvars minnen länge sedan skulle varit utplånadt, derest underjorden ej här och der unnade oss en blick på de ting, den slutet i sitt sköte, varit bebodd af menniskor, och denna gissning, om den än ej bekräftas genom de omtvistade lemningarne af gigantiska benragel, får den dock nästan visshet af de mångfalldiga, genom konst eller handarbete frambragta föremål, t. e. jernringar, lemningar af skepp med tränaglar, skeppsankare af jern, o. s. v., som i vidt åtskilda tracter blifvit funna djupt nere i jordens sköte eller till och med i hårda stenen, så att nödvändigt synes, det man

måste hänföra dem till ett tidhvarf, som föregått vår jords sista våldsamma omdaning eller — såsom vi i allmänhet pläga uttrycka oss — syndafloden.

Med undantag af dylika enkla föremål, är denna aflägsna periods konsthistoria en oss ännu fullkomligen obekant vetenskap, hvilken dock, som sagdt är, en gång torde erhålla en klarare ljusskymt genom våra samtidas och efterkommandes tillfälliga upptäckter.

Deremot framvisa åtskilliga, i synnerhet jordens sydliga och östliga, länder så till sägandes eviga konstverk, hvilkas upprinnelse dock öfverstiger all oss bekant historia, och hvilkas utförande nästan skulle förefalla oss omöjlig, derest vi icke hade syn för sägen. De Aegyptiska minnesmärken af denna art, såsom pyramiderna — om hvilkas uppbyggande ingen der i landet visste besked i Herodots tid, således för mer än 2000 år sedan, och hvilka likväl ännu beständigt trotsa tidens våldsamhet — underjordiska tempel och grafbyggnader, öfverjordiska slott och palatser, o. s. v. äro visserligen bekanta bland oss; men icke minre förvånande äro det oaktadt de Indiska monumenterna af dylik art, mest bestående af (ur bergen) uthuggna tempel och palatser med ofantligt stora bildstoder och andra prydnader, som öfver hufvud vittna om en hög och danad

smak i architekturen, ja till och med i bildhuggarekonsten. För att gifva något begrepp om dessa verks storlek och verkliga storhet, anförer jag blott den af kunniga ögonvittnen gjorda förslagsberäkning, att fulländandet af Elephantines och Elloras tempelgrottor har fordrat 40,000 menniskors arbete i en tid af 60 år. Dylika minnesmärken af de i den aflägsnaste forntid lefvande menniskors kraft och konst äro nyligen upptäckta på de större Indiska öarne, såsom Java och Sumatra; tracter, tillförne, likasom Aegypten, lyckliga genom jordmonens högsta tänkbara odling. Indiens, Aegyptens och Persiens underjordiska tempels sannolikà förebilder finnas ännu i det så kallade Indiska Caucasus (Hindu Kusch), jordens högsta bergstract, hvarest otaliga konstiga grottor, till en del sirade med kolossala bildverk, väcka resandes beundran i tracter, som nu äro nästan blottade på inbyggare. Det är eljest troligen denna bergssträcka, som frambragt den så kallade Caucasiska menniskostammen, utan tviflel den yppersta bland allá, så väl i afseende på kroppsskönhet, som vett och snille-styrka.

Till den höra icke allenast Perser, Hebreer, Araber, Greker, samt alla Europas och Americas derifrån härstammande invånare, utan också, enligt de nyaste upptäckter, de i Ostindien herrskande infödda

Furste-, krigare- och prest-stammar, samt, enligt hvad Aegypternas nu nyligen först rigtigt betraktade och förklarade konstverk visa oss, sjelfva de Konunga- och prest-stammar, som långt tillbaka i forntiden hafva, troligtvis inträngda från Indien, underlaggt sig Aethiopiens och Aegyptens svarta och vilda invånare, stiftat der mägtiga stater och frambragt de ofantliga byggnader och konstverk, som vi ännu kunna betrakta och nödgas beundra.

Således blifver det ej alldeles osannolikt, hvad vissa Orientaliska författare berätta och hvad andra berömda Europeiska, i synnerhet Franska lärda, som Bailly, Court de Gebelin, Dupins m. fl., påstå, att före Grekernas och den bekanta historiens tid har existerat en period, lika, ja må hända i vissa afseenden mera, upplyst än den Grekiska och sjelfva den närvarande tiden. Härom hvarken villja eller kunna vi säga något afgörande; men deremot kunna vi, efter några uppmärksamma blickar på de konstverk, som tiden har qvarlemnat till våra dagar af de gamla Inders, Persers och Aegypters händer, påstå med temlig säkerhet, att dessa voro Grekernas lärorika förebilder, och således kan den tänkande konstälskaren ej annat än finna obefogadt det kalla förakt, hvarmed man så länge har öfversett de så kallade barbariska nationers konstflit och utmärkta alster,

Religion, mythologie och skaldekonst kunna rigtigt nog anses för de bildande konsters bästa fostermödrar. Tabernaclet i öknen med dess heliga kärl och offerredskapen samt Arons presterliga prydnader lysa bland Hebreerna under konstens morgonrådnad, förherrligad af trons högtidligt uppgående sol och de gudaingifne propheternas hänryckande hymner. — Bland Judar och Aegypter var det religionen och gudaläran, som framkallade dessa konstens underverk, hvilka synas fordra en oförstörd tillvarelse till dagarnas ända. Också Persernas, först i sednare tider af kunniga granskare beskrifna och upplysta, minnesmärken syfta till en stor del på deras äldsta guda- och andelära. Att Grekernas ädla och i sann skönhet nästan oupphinneliga konst i synnerhet grundlades på nationens tro, folksägner och äldsta qväden, är allt för allmänt bekant, att här behöfva utvecklas. Det samma kan sägas om de Etruriska och en del Romerska alster. Äfven vår kalla nord — visserligen mycket sednare bebodd än Europas sydliga, af naturen högre gynnade, länder och i äldsta tider förstörd af beständiga, till en stor del alldeles nomadiska, folkvandringar, oroligheter och krig, må hända mellan olika folkstammar — måtte alla redan mycket tidigt, genom hyllandet af religiösa känslor för aflidna slägtingars och ädlingars

lekamliga qvarlefvor, hafva blifvit föranlåten att uppräita de enkla, men varaktiga minnesvårdar, som vi kalla tempelgrottor, resastenar, ätthögar, grafhögar, bautastenar, o. s. v., och hvilka ofta i anläggningen visa en sann känsla för symmetrien, en af konstsinnets vigtigaste och ädlaste fordringar. Det samma kan sägas om förfädernas offentliga församlingsställen, antingen de voro bestämda för Gudsdyrkan eller rättvisans utöfning; ty bägge voro dem lika heliga. Då täckta tempel kommo i bruk, smyckades de med Gudarnas beläten, som stundom synas håfva varit konstiga nog, enligt de historiska intyg, hvilka jag längre fram får äran anföra.

Vi hafva sett, hvilka underverk konst, religion och mythologie framtrollade bland de sydliga folkslagen, i synnerhet Grekerna, och det är oss alla bekant, att en ganska betydlig del deraf är från forntiden bevarad ända till våra dagar. Vi veta och skola af det följande än klarare inse, det de gamle Nordboarne ej voro utan konstsinne och lifvades till dess yttringar af den dem egendomligt tillhöriga mythologien — men, thy värr! hafva mångfalldiga sammanstötande orsaker så alldeles ödelaggt deras bildverk af denna art, att blott ganska få af någon märkvärdighet äro lemnade åt deras efterkommande. Dock är det visst, att de hafva egt en hög Guda-,

lära, en rik och betydningsfull mythologie, de herrligaste folksägner och skaldeqväden. Dessa föremål hafva länge legat begrafne i glömskans mörker, oaktadt Islands lyckliga, från de stora verldshvälfningarne afsöndrade, belägenhet gaf anledning till, att en betydlig del deraf förvarades genom skriftligt upptecknande, kort efter Christendomens införande i landet.

Orsaken härtill var den, att skalderne i hela Norden hade, oaktadt religions-förändringen, fortfarit att begagna många från urminnes tid brukliga poetiska bilder och talesätt, som voro hemtade från hedniska mythologien. Denna vetenskap blef således nödvändig för de Nordiska och i synnerhet Isländska skalderna, och för dem, som ville förstå deras, så väl som i allmänhet de äldsta skaldernas, sånger. Huruledes den och de vigtigaste forntida qväden, hvaraf vi nu hemta vår kunskap om den gamla mythologien, bevarades i 11:te och 12:te århundradet för samtid och efterverld, vill jag vid ett bättre tillfälle i det följande söka visa.

Förrän vi komma att undersöka den nordiska mythologiens egentliga väsende och beskaffenhet, anser jag det vara min pligt att göra mina H. Åhör. närmare bekanta med det folk, bland hvilket den en gång uppsköt och blomstrade, blott så vidt det angår deras konstsinne och den deraf

följande verksamhet. Det bebodde i synnerhet dessa tre nordiska riken Sverige, Norrige och Danmark, men kallas ofta med ett gemensamt namn Skandinaver, eller Gother, Göther, det vill säga nordiska Göther, som voro helt andra än de sydligare af samma hufvudstam, hvilka omstörtade Romerska riket och stiftade nya riken i de flesta sydliga och vestliga Europas länder. Detta ädla folks första upprinnelse är väl höljd af mörker; dock är så mycket visst, att det skall utgöra en vigtig gren af den ypperliga Caucasiska folkstammen, och många grunder, i synnerhet likhet i kroppsdaning, språk och trosmeningar, tala för att de i Indien och sedan i Aegypten herrskande folkslag, samt Perser, Greker och Geterna, eller de äldsta sydliga Götherna, hafva ursprungligen ututvandrat, hvar åt sin sida, från den stora Caucasiska bergssträckan, på ett tidhvarf, då de flesta den gamla verldens öfriga länder redan voro befolkade af andra menniskoarter eller hufvud-folkstammar, och hafva de mestadels med vapen fördrifvit eller underkufvat dessa. Således betvungo de hvita bergsboerne Indiens och längre fram i tiden Aegyptens svarta eller bruna folkslag; så gjorde Perserne med Mederna, Caucasiska Hellenerne med de gamla Pelasgerna, Aser eller Göther från samma tracter med Rysslands och Skandinaviens

åboer (troligen mest bestående af Samojediska och Finnska, möjligtvis också en del Celtiska folkslag), som efter hand fördrefvos till Ishafvets kuster, hvarigenom också en del af America befolkades längre fram i tiden. Den stora Getiska eller Göthiska folkstammen synes vid vår tideräknings början hafva danat en sammanhängande kedja från Tanais eller Don och Mœotiska sjön, eller Svarta Hafvet, till Östersjöns kuster, Göthernas äldsta bekanta säten i nuvarande Kurland, Esthland och Liefland; derifrån uthredde de sig, dels, såsom förut är nämndt, mot söder öfver det förriga Romerka riket, dels mot vester och norr öfver ön Gottland, till Öster- och Vester-Göthland i Sverige och derifrån till Jotland (nu Jutland), egentligen detsamma som Gotland (blott med ett förändradt uttal) samt öfriga Danmark, likasom de också antingen härifrån eller andra delar af det genom dem allaredan intagna Sverge hafva utbredt sig öfver största delen af Norge ända till Finnmarkens gränsor.

Dessa fyra åtskilda brödrafolk, **Skandinaviska Göter, Svenskar, Norrmän och Danskar**, hade i de äldsta oss bekanta tider samma språk, som kallas än det (**Norræna**) Norrska eller Nordiska, än (och mera allmänt) det Danska tungomålet. Hufvudfolkets historia är oss blott

bekant af mystiska berättelsar (när vi undantage en och annan underrättelse här och der i egna och fremmande författares skrifter), hvilka dock (enligt Snorre Sturleson i hans Ynglinga-Saga, första stycket af hans berömda Norrska historia) visserligen innehålla det rigtiga: att Götiska folket, som bosatt sig i Norden (enligt hans uppgift, kort före Christi födelse), ursprungligen utvandrat från Caucasiska bergen eller länderna östan för Tanais öfver Ryssland och de sydliga Östersjöns kustländer; att deras furstestammar, eller till och med sjelfva folket (hvaraf lemningar troligen ännu finnas vid det egentliga Caucasus under samma namn) kallades Aser eller Godthjod, eller Godjod, det samma som Gother, Göther, näml. Gudarnas folk, eller ättlingar; att deras förnämsta anförare, kallad Oden, (skrifves Odin, liksom den förgängliga verldens högsta Gud i nordens religiösa språk) utvandrade med en stor del af nationen till Tyskland, Danmark och ändtligen till Sverge, att han var både folkets Konung och Gudarnas öfverste prest; att under honom voro andra höfdingar, hvilka tillika förestodo prestembetet, tempel och offer på samma sätt, som det hade varit sedvanligt i hans Asiatiska hemort; att han först lärde Nordboarne poesie samt vetenskaper och kon-

ster m. m. *). I Ryssland och Saxland (eller Tyskland) efterlemnade han flere af sina söner såsom stiftare af nya stater. Således räkna ej allenast Svenska, Norrska och Danska, utan också Lielländska, Angel-Sachiska (eller Engelska) och sedan Norrmanniska (öfver en stor del af sydliga Europa herrskande) Furstar sin härkomst från denna förmenta Gud eller hedniska Påfve. Vår Odin eller Vodin är eljest utan tvifvel densamme som Sachsarnes och Angel-Sachsarnes Wodan, Ote, Vendernas eller Slavonska folkslagens Woda, Wut, o. s. v. — samt förmodligen också densamme, som Arabers och Persers Wod, Bud, Indiens Boda, Buda eller Buden, Poden, hvilket i synnerhet synes bekräftas deraf, att Onsdagen så väl ännu hos Nordiska och Indiska, som fordom hos Tyska m. fl. folkslag, betecknades med samma Gudoms namn. Alla dessa namn kunna väl anses som lemningar af ett urgammalt Asiatiskt urfolks benämning på Gudomen, hvilken efter dess mening flera gånger incarnerades eller antog mensklig skepnad och visade sig på jorden såsom monarch, eröfrare eller lärare, för att lycksaliggöra och undervisa folken. Samma meningar hafva Inderne m. fl. om de fleste af deras Gudar, och alldeles samma mening

*) Andra gamla skrifter tillägga: att genom Oden och hans Asar inkom vårt gamla språk i Nordlanden.

har varit antagen af de gamla Nordboarne. Häraf har då den förvirring först uppstått i Nordiska mythologien, som förde Sagoskrifvare, Missionärer och lärda på den tanken, att de gamla Nordboar hade blott tillbedt förgudade menniskor, då dessa likväl i grunden ej voro annat än jättar eller vise, hvilka man trodde fått en eller annan himmelsk Gudoms själ eller ande. Bland alla gamla folkslag var det ett gängse skick, att menniskor, i synnerhet Furstar och prester, kallades med de eljest Gudarna tillaggda benämningar och enskilda namn. Således var en gång en Zevs (eller Jupiter) Konung på ön Creta, och hans derstädes en lång tid derefter upptäckta grafvård gaf anledning till den eljest uppenbart origtiga meningen hos en viss philosoph (Evphemerus), som sedan fick många anhängare, att den i hela Grekland tillbedda Gudomen var ej annat än en sådan förgudad Furste. Samma händelse är det här i Norden med Asafolkets eller Göthernas hierarchiska herrskare, Odin, Thor, Freya, m. fl., hvilka blott (likasom Kabirernas prester) buro de Gudars namn, hvilka de företrädesvis dyrkade, eller åt hvilka de voro från sjelfva födseln så till sägandes uppoffrade — ehuru namnet Oden ursprungligen betecknar himlens och snillets högsta Gudom; Thor thordönsguden; Freyr solguden, o. s. v. — Häraf blir det

begripligt, huru den enda Oden, hvilken historieskrifvaren Sturleson omtalar, egentligen har bestått af många olika personer, så att hans berättelse derom måste tagas såsom en teckning af den Odenska statens och religionens successiva flyttning, utbredande och söndring till flera riken i Europa och Asien, på samma sätt som den Pheniciska Herkules' mythiska tåg betecknar utbredandet af Pheniciska culturen och coloniseringen till åtskilliga länder och orter. Än vidare får anmärkas, att, likasom så väl Alaner eller Aser i Caucasus, som de från dem till Norden utvandrande Göther, kallade sig Gudarnas ättlingar, så kallade också deras Furstar sig Odens söner, till en del väl af samma skäl som de Grekiska Konungar kallades Zevs's söner, då himlen nämligen är det första, som menniskorna kände, och allt öfverherrskap troddes utgå från den eller dess högsta styrande ande.

De äldsta berättelser om norden föreställa oss dess vidlyftigaste rike Sverige såsom stående under en hierarchisk Furste eller presterlig Konung, eröfraren Oden, hvars underkonungar och tillika underordnade prelater regerade 12 olika provincer. Först var i Sigtuna ett hufvudtempel; men sedan flyttades det till Upsala, hvarest vi sedermera i det verkligen historiska tidhvarfvet finna mägtiga och rika öfver-

konungar, hvilkas vasaller rikets öfriga Furstar voro. Vid hofvet synes i äldsta tider herrskat en Orientalisk prakt, hvarom vi nu knappt kunna göra oss ett rigtigt begrepp: — Redan Tacitus omtalar en vida större cultur hos Sveonerna än hos Germanerna eller Tyskarna. Danmark kom ock, såsom det tyckes, tidigt att utgöra ett stort rike; Sturleson vill, att Sköld, en son af Oden, som först byggde staden Odensö (nu Odensee på Fyen), reste sin thron i Leire; andra göra Dar till den första monarchen. Här i landet synes ock den tid, som kallas Frode Fredgodes tidhvarf, en ovanlig allmän säkerhet, följaktligen också verklig cultur, egt rum.

Norrska traditioner villja, att bröderne Nor och Gor inträngde i Norge från Finnland genom Svenska Lappland (dock voro de troligen af Jotarnas eller Göthernas stam), samt att den förstnämnde underlade sig rikets fasta land och den sistnämnde dess sjökuster och öar. Äfven en Seming, en son af Oden, säges hafva herrskat här i gamla dagar och blifvit stamfader för en berömd Fursteätt.

De äldsta Svenska öfver-konungar kallades med familjenamnet Inglingar (skrifvet Ynglingar), och från dem nedstammade de sednare Norrska envålds-konungarnas slägt, men af denna återigen den nu här i riket herrskande Konungastam, hvilken ock

härstamma från Sköldungarne, Danmarks äldsta monarcher, så kallade af K. Sköld, som också utgifves för Odens son. De flesta regerande hus i Europa kunna också på ett eller annat sätt hänföras till denna stora familj.

Längre fram i tiden upplöstes dessa stora stater i många minre, dock i synnerhet Norge, hvarest en nästan oräknelig mängd Näs-konungar, de der dock hade en högst inskränkt magt, Jarlar eller Grefvar och Hersar eller Friherrar delade landet mellan sig, och mången gång aflopp det ej utan inbördes oenighet och blodiga krig; dock synas dessa sällan i stort förefallit mellan landsmän. Deremot funnos både här och i de öfriga Nordiska länderna äfventyrare, mest af Furstlig stam, som bekrigade fremmande och läto gifva sig namnet K o n r, K o n u n g r, K o n g r, d. ä. K o n u n g (i grunden utan tvifvel samma ord som Österländska K a n, K a k a n), och som då ej betydde annat än ädling, Prins eller anförare. — De hjeltar af denna art, som anförde till lands, kallades H ä r - k o n u n g a r, de till sjöss S j ö - k o n u n g a r. Redan den tiden gafs ärftlig adel i Norden (åtminstone i Sverige och Norge), nämligen de så kallade H e r s a r n e, Friherrar eller Herremän; äldsta sonen ärfde

faderns värdighet med hans hufvudgård eller herresäte; en ringare grad utgjorde Hölderna, de yppersta Odalsmän, eller sjelfständiga jordegare. De yngre sönerna af den privilegierade klassen hafva väl, för att undgå nedsättning uti allmogens stånd, till en stor del sökt sin lycka genom härnad och vikingsfärder. Detta var må hända en hufvudorsak till de stora krigiska utfärder, som härjade eller eröfrade en stor del af det sydliga Europa i 8:de och följande århundraden. Resten af folket hörde antingen till simpla bondeståndet, eller ock till de ofria, trälar och frigifna. Deras antal var stort, och dertill hörde de ringaste böönderna, torpare, kolare, saltsjudare o. s. v. Troligtvis hafva de bestått dels af ländernas vid Göthernas ankomst underkufvade invånare (af Finnsk eller Celtisk stam), dels af krigsfångar och deras afkomlingar. Dessa måste bruka jorden och arbeta, under det de herrskande Götherne uppfostrades vid krigsöfningar och antingen lefde hemma i sysslolöshet eller drogo ut på äfventyr i Herremans- och Ledingsfärd.

Så såg det ut i Norden, intilldess en ny, oss mera bekant, period inträffade för alla Nordiska riken, kort efter Christendomens införande. Gorm den Gamle underkufvade Danska småkonungarna och blef å nyo Danmarks envåldsherre (i slutet af 9:de århundradet).

På samma sätt, men först efter långvariga krig, uppnådde Harald Hårfager enväldet i Norge. Oaktadt monarchisk regering från äldsta, till och med mythiska, tider hade egt rum i Sverge, hvarest den dock ofta blef afbruten genom delningar mellan flera Prinsar, Skattkonungarnas uppror, o. s. v., fick dock riket än en gång, i nämnde 9:de århundradet ungefärligen, sin helhet under Erik Emundson, och den bibehölls, likasom i Danmark och Norge, under de följande Konungarna. Således uppstod för dessa riken en ny period, kallad den historiska, då den är oss mera bekant än någon af de föregående. Det var så tillsägandes i dess början, som Christendomen blef efter hand införd i dessa tre riken, först (från Tyskland) i Danmark, sedan (från England) i Norge och ändtligen (från Tyskland och England) i Sverige.

Man har länge gifvit och gifver ännu våra hedniska stamfäder namnet Barbarer. Jag nekar icke, att de kunna hafva förtjent det af Grekerna och i jemnförelse med dem i deras mest blomstrande period — men jag nekar alldeles, att Medeltiden, till och med 15:de, ja sjelfva 17de, århundradets Christne voro berättigade att gifva dem detta vanhedrande namn. Romarne ansågo Germanerna eller de gamla Tyskarne för barbarer, och de hade många de vildas brister; men icke desto minre besutto de,

äfven enligt sjelfva Taciti vittnesbörd, många stora och efterföljd värda dygder, hvilka sjelfva de samtidiga Romarne saknade. Rörande vår Nord hade nämnde författare, som lefde kort efter Christi födelse, inga fullständiga underrättelser. Dock skildrar han Sviones, eller Svenskarne, såsom mägtiga i manskap, vapen och skepp samt utgörande en mägtig stat, der förmögenhet var i aktning, och der vapnens bruk icke var allmänneligen tillåtet, undantagande i krigstider. Här herrskade således en långt större civilisation än i det egentliga gamla Germanien. Men allaredan långt före Tacitus, 5 till 400 år före Christi födelse, hade Pytheas skildrat Skandinavien såsom ett ordentligen beboddt och odladt land med stora byggningar, hvars invånare sysselsatte sig med korn- och bi-skötsel, mjöd- och öl-bryggning, o. s. v. För dessa civilisationens kännemärken hade de dock visserligen icke att tacka Romarne, ehuru många tillförne hafva påstått, att den allena utgått från dem till Tyskland och derifrån sednare till vår Nord. Tacitus anvisar oss eljest sjelf den väg, som vårt lands cultur hade tagit, i det han säger, att Æ s t y e r n e (kallade E i s t e r af våra förfäder, hvaraf det ännu brukliga folknamnet E s t h e r), som bodde vid Östersjöns sydostliga kuster, vinnlade sig mer om frugt- och korn-odling, än de öfriga Ger-

manerne; men dessa Æstyer voro egentligen de Sarmatisk-Germaniska Göther, som först utvandrade från Asien och tracterna kring Svarta Hafvet och sedan coloniserade vår Nord, eller ock voro blandade med dem. Våra egna sagoskrifvares äldsta underrättelser öfverensstämma med dessa. Att åkerkruk i äldre tider blomstrat i Danmark, se vi af Saxos historia, då han beklagar, att på så många ställen, hvarest i hans tid voro stora skogar, syntes tydliga spår af åkerrenar — och jag sjelf känner en tract här på Seeland, hvarest fanns en urgammal, nu till en del utröjd, ekskog, der man dock kan tydligen se, att den varit brukad åker. Svenska författare bevittna detsamma om många tracter i sitt land, hvarest nu äro skogar och hedar; det samma kan till någon del sägas om Norge. Visst är det, att åkerbruket blifvit högt drifvet, äfven i de nordligaste delar af Norge, och att hedniska Norrmän förde det med sig, då de utvandrade till Färöarne och Island. Till och med i sistnämnda land, hvilket så tillsägandes tillhör polartracten, bragte de det till en temlig höjd, och var det allmänt i landet, intilldess en förfärlig pest åren 1401 och 1402 borttog en stor del af folket. Sedan förlorade det sig helt och hållet, och Danska regeringens bemödanden, att åter upphjelpa det, hafva hitintills varit alldeles fruktlösa: till och

med Jutska bönders åkerbruksförsök derstädes i 18:de århundradet misslyckades alldeles, oaktadt årböckerna visa, att klimatet icke synnerligen hade förändrat sig på det sista årtusendet. Sjelfva linskötseln drefs i Norge mycket starkare i de urgamla tider än nu för tiden, hvilket sagornas tydliga vittnesbörd ådagalägga. Adam af Brehmen prisar i synnerhet Sveriges frugtbarhet på säd, frugter och honung; troligtvis har väl Danmark icke heller den tiden stått efter i denna del. Trägårdsskötseln är ock mycket gammal här i Norden.

Hvad handtverk och konster angår, voro Nordboarne deruti ingalunda alldeles okunnige. De hade stora byggningar, ehuru för det mesta af trä — dock brukade de tillika ett slags nu obekant tegelsten, som man kan se af borgruiner här på Seeland, hvilka otvifvelaktigt böra hänföras till hedniska tiden. Deras boningshus bestodo till en stor af de ännu på sina ställen i Norge och Sverige brukliga rökstugor, ej olika dem i Greklands äldsta, af Homer besjungna, tider; men detta byggningssätt var också under medeltiden mycket länge allmänt i Europas sydliga länder, såsom i Italien och Frankrike. Dock hade Nordboarne också hus af sten eller grundmurade (kallade Hallir, af hallr, häll, sten) samt bestående till och med af

flera våningar, i Danmarks äldsta oss bekanta tider. Templen beskrifvas i synnerhet såsom stora och präktiga byggnader. **Balders hage** i Sogn i Norge (i Frithjofs saga), en Guden **Balder** helgad fristad, var omgifven af vidlyftiga inhägnader och bestod af byggnader, uppförda med stor kostnad. Der var ett tempel för Gudarna och ett för Gudinnorna; det sista var i synnerhet mycket högt. Förmögna Norrmän hade gerna ett tempel eller capell på sina hufvudgårdar, hvarpå de använde en del af sin rikedom. Således hade en viss Sven ett sådant, stort, heligt och präktigt pryddt tempel på sin gård i 10:de århundradet: han antog Christendom endast med det villkor, att templet måtte få stå med dess Gudabilder, änskönt det stöd obegagnadt, emedan han ej kunde tåla, att så sköna och kostbara arbeten ödelades efter Kon. Olof Tryggvasons vanliga sätt att förfara, hvarifrån han vid andra tillfällen aldrig afvek.

Om de af Norrmännen på Island uppförda **tempel** hafva vi eljest de tydligaste och tillförlitligaste uppgifter. **Templet** på Kjalarnäs höll 100 *) fot i längd

*) Våra förfäder räknade 120 på ett hundrade, och så göra ännu åtskilliga bland allmogen på Island. Eljest kallas detta tal derstädes ett **stor hundrade**, och sådant menas troligen här. *Förf. Anm.*

Äfven i Sverige är detta gamla räkningsätt i vissa sakers beräkning ännu bibehållet. Man räknar således **spik** m. m. i **storhundra-**

och 60 i bredd. Innerst var der ett rundt capell, pryddt med en rund cupol och väggarne försedda med fenster och tapeter. Midt uti stod Thors beläte och framför honom ett altare, utarbetadt med mycken konst. Altarskifvan (eller dess öfversta del) var af jern, och derpå brann så kallad **v i g d e l d**, hvilken aldrig fick utsläckas. Också fanns der offerprestens heliga armring, ett stort kopparkäril, hvaruti man hade offerblodet, o. s, v. Rundt omkring stodo de öfriga Gudarnas bilder. Templet var omgifvet med en stark och tillsluten inhägnad. Ett annat **t e m p e l** på **H e l g a f e l l** (d. ä. det heliga fjället) beskrifves såsom en mycket stor byggnad, hvilken liknade derutinnan våra kyrkor, att skeppet, eller hufvudbyggnaden, var bestämdt för det samlade folket, samt ett capell, som svarade mot vårt chor eller sacristia, innerst i byggnaden, var egentligen inrättadt för Gudarnas beläten. Altaret, med de förut beskrifna heliga redskaper, stod midt på golfvet, och Gudarnas bilder rundt omkring. Under altaret förvarades en **h e l i g e l d**, hvilken uppbyggaren, Thors prest, hade fört med sig från Norge, hvarest

d e n eller 120 (eller som man också säger 6 tjog) på bundradet, och i **s t o r t u s e n d e**, som då blir 1200. I gamla Isländska skrifter utmärkas dessa olika beräkningssätt annars också med orden: **t ó l f r æ d t** (tolfräknadt) eller **t í r æ d t** (tioräknadt). *Öfversätt. Anm.*

den tillförne hade funnits under Gudarnas af honom bevakade altare. Norska Höfdingen I n g e m u n d säges hafva uppfört ett tempel i Vatasdalen för Frey, af 100 (120) fots längd. S p a k b e r s e s tempel eller capell på Österlandet beskrifves på följande sätt: en hög, rund inhägnad, med en tillsluten port, omgaf byggningen. Invändigt var den behängd med tapeter, och mycket guld samt silfver lyste der öfver allt; afgudabeläten sutto rundt omkring i mängd. Thor och Frey sutto tillsammans i öfversta högsätet, dernäst Njord och många andra manliga Gudar. Midtemot satt Frigga och Freja samt en mängd större och minre Gudinnor. På dylikt sätt beskrifves den bekanta Håkan Jarls capell i en lustpark, nära intill hans residence Lade (Hladir). Det var rundt omkring pryddt med de på den tiden högst kostbara glasfenstren, så att der ingenstädes fanns någon skugga, samt dessutom med Gudarnas rikligen prydda beläten. *) Adam af Brehmen beskrifver templet i Upsala såsom helt och hållet öfverkläddt med guld, pryddt med de förnämsta gudarnas beläten, o. s. v. I ett tempel på ett ställe i Vestergöthland, kalladt

*) Kjalnesinga S. Cap. 2, 4. Eyrbyggja S. p. 10 följ. Vatnsdæla och Landnáma S. Droplagarsona S. Cap. 26. Ol. Tryggvasons S. I. 127. Jemnf. Müllers Saga Bibl. I. Del. s. 91—94, 148, 189, 556.

Godheim, d. ä. Gudarnas hem eller boning (hvarest sedan upprättades ett berömdt closter), och hvilket Norrmännen förstörde i 10:de århundradet, voro icke minre än 100 afgudabeläten.

Orsaken till hufvudtemplens utomordentliga storlek låg i synnerhet deruti, att deras hufvudbyggningar voro bestämda till samlingsställen för folket från en hel province eller grannskapet, dit man samlades vid stora fester, ej endast för att offra och dyrka gudarna, utan också för att glädjas i enighet och fred vid de stora offergillen, der man drack skålar till Gudarnas ära, och hvarje personligt förnärmande ansågs för ett nidingsverk, eller en skändlig förbrytelse, som medförde dödsstraff, tidens annars oroliga tänke- och handlings-sätt oaktadt. Af denna orsak måste dessa byggnader kunna rymma en stor folkmängd; men de voro, såsom omförmäldt är, på vissa sätt afskilda från de egentliga templen eller capellen. På samma sätt voro Aegypternas o. fl. äldre tempelbyggnader inrättade; de Indiska äro det ännu. — Äta och dricka i templen var ingalunda en plägsed, som blott i gamla Norden var antagen. De första Christnas kärleksmåltider höllos i sjelfva kyrkorna; och, sedan Christendomen var införd i England, då beboddt af de invandrade Anglosachser och Danskar, tillät Påfven Gregorius den Store, att, såsom hedna

templen voro der förvandlade till Christna kyrkor, också de i de förra brukliga offermåltider finge fortfara på de Christnas fester, dock så, att man höll dem till Christi och Helgonens, icke till afgudarnas, ära. — På Island höllos på enskildta ställen bröllopps- och begrafningsgästabud i kyrkorna, äfven efter reformationen, ända tilldess det genom Kongliga förordningar blef förbjudet. Chineserne o. fl. hålla ännu gästabud i templen, likasom också hedniska folkslag af Finnsk härkomst i Ryska riket.

De stora omkostnader, som fordrades för templens uppbyggande och bibehållande, samt de festliga offermåltiderna, bestriddes dels med afkastningarne af de jordagods, som af en eller annan andäktig blifvit gifna till templen, eller ock, samt för det mesta, af en skatt, som hvarje bosätt man inom området var pligtig att utgöra, och som uppbars af templets föreståndare, hvilken tillika var nejdens förnämsta öfverhetsperson.

Såsom sagdt är, voro också våra förfäders boningshus ofta stora och rymliga, — i synnerhet Konungarnas och andra betydande mäns, äfven också de rikare böndernas (då búandi, eller bóndi, egentligen betyder en förmögen husfader), eller, som vi skulle kalla dem, de förnämares gästsalar. Furstarne brukade då spisa i sällskap med sin lifvakt, som bestod af friborna

män, hvilka på den tiden voro i högt anseende, i motsats till de många trälar och frigifna, hvaraf allmogen och lägre folket bestod. När Konungarne reste omkring i landsorterna, för att döma och gifva lagar eller befallningar, rastade de antingen på sina egna gårdar, hvarest deras fogdar hade besörjt nödiga victualiers anskaffande, eller ock tillsade de vissa stora godsegare, att mottaga dem med deras talrika sällskap, och i bägge händelser höllos gästabud, hvartill alla nejdens betydande män, stundom också med hustru och barn, blefvo bjudna. Också höllos här beständigt bröllopp, arföl eller begrafningsmåltider och andra privata gästabud. Härtill fordrades då naturligtvis mycket stora rum, och den ene Hersen (adelige eller odalburne godsegaren) täflade med den andra, så väl uti detta, som i husgerådets och i synnerhet tapetseringens prakt. Stundom stadnade det ej blott härvid, utan bildhuggare- och målarekonsten förskönade äfven det invändiga af byggningarna på ett omedelbart sätt. — Hor vill jag anföra några exempel af Sagorna.

Olof Höskuldsson, af sin hog för prakt kallad På eller Påfogel, var en höfding i Dalarne på Island, i 10:de århundradet, alltså i hedendomen. — Han lät uppföra en större sal för gillen, än någon tillförne hade sett (ehuru vid

hans faders, af honom hållna, arföl hade varit 900 gäster, hvartill väl också fordrats ansenligt rymliga byggningar). Väggar och takhvälfningen voro invändigt öfver allt sirade med upphöjdt bildhuggarearbete, som föreställde verkliga händelser och till en del uppträden eller scener ur nordiska mythologien. Detta arbete var af en så utmärkt skönhet, att alla tyckte, det salen såg bättre ut, innan tapeterna ännu blifvit upphängda. På ett bröllopp, den första sammankomsten, här hölls efter byggningens fullkomnade inredning, reciterade en berömd Skald, Ulf Uggesson, ett qväde, hvari de händelser besjungas, som af konstnären härstädes blifvit föreställda. Qvädet kallas Husdråpa (Húsdrápa *); men, thy värr! ega vi deraf blott enkla brutna stycken qvar, såsom detta, hvaref man, vid jemnförelsen med det öfriga, tydligen inser, att ett af dessa stycken föreställt Balders likbegängelse vid likbålet och gudarnas procession dit, anförd af Frey, hvilken här, liksom Indernas Visnu, säges åka med sin galt, som hade gyllene borst (en sinnebild af den lifvande och strålande solen), i spetsen för gudarna; — Detta lyder så:

*) Laxdæla S. Cap. 26. Snorres Edda och Skalda, Stockh. uppl. s. 103, 105. Fragmenter af Húsdrápa finnas derstädes s. 92, 97, 100, 102, 104, 106, 162, 178, 204 och må hända 176; jemnf. pag. 66. (Nyerups Öfvers. s. 79 o. f.) samt Saga Biblioth. 2 Del. s. 386 o. f.

Främst åker med gullborstig galt
Till borgen Odens son
Den krigserfarne Frey, anförarn
För hjelteskaran.

En Grekisk författare skildrar solen på samma sätt såsom anförare för de himmelska härarne. — Borgen, som här nämnes, är antingen Valhall, eller ock sjelfva likbålet; ty så finner man det för hjeltinnan Brynhilda upprättade bålet benämndt i Eddasångerna. I tvänne andra (troligtvis egentligen sammanhängande fragmenter) skildras Oden efter konstnärens framställning, ridande högeligen bedröfvad till sonens bål, i spetsen för en flock Valkyrior, som synas frambära heliga offer och drickoffer; också hans (2:ne) korpar följa honom.

I tredje fragmentet föreställes Hejmdall, också till häst, ilande till samma mål, nämligen den af gudarna uppförda höga vedstapeln — hvilken troligen ej eftergifvit Drottning Brynhilds och Sigurd Fofnesbanas, som af skalder och sagoskrifvare beskrifves sålunda: En inhägnad, som liknade en rund borg eller castell, omgaf bålet, öfver allt behängd med herrliga tapeter och gyldene sköldar. Drottningen (eller hennes lik) kördes dit i en lätt, men präktig, vagn, också omhängd med siden och purpur samt lysande af guld. Arabiska författare beskrifva en Ryssk-Göthisk Furstes

och hans älskarinnas likfärd på ett dylikt sätt, blott att de blefvo brända i ett skepp, som var upprest på fyra stolpar och behängdt med tältverk eller tapeter *). Således blef ock guden Balder, enligt Edda, bränd i sitt skepp, hvilket icke, utan af en jättinna, kunde utskjutas i vattnet: denna scene är ock utförd af kostnären enligt qvädets fjerde fragment. Vi taga knappt felt i att här tillägga följande föreställning efter den prosaiska Eddan — hvars berättelse om Balders likfärd uttryckligen synes vara hemtad af samma qväde. — Balders lik bäres ut på skeppet; Nanna, hans hustru, grämer sig deröfver så mycket, att hennes hjerta brister. Thor står derjemte och inviger det pätända bålet med hammaren Mjölner; för hans fötter löper en dverg, den Ljungaren i sin häftighet sparkar ut på bålet. Nu säges det här, att, utom de omförmälda gudomligheter, hvilka på nämnda sätt beskrifvas, var Freja der också och körde med sina kattor, likaledes Gudinnan Frigga. Dessutom kom der en hel hop Frostjättar (Rimthussar) och Bergresar (Giganter och Cycloper). Också Balders häst fördes ut på skeppet med sadel och betseltyg. Ändtligen kastade Oden

*) Sæmundar Edda, Köpenh. uppl. 2: 240, följ. 258, 936 o. fl. st. Ol. Tr. S. I. 142. (Berättelsen om Norna Gest, öfvers. af Grundtvig i Hejmdall, 1816, s. 47).

sin herrliga ring Draupner på bålet, såsom en gåfva, för sin hädanfarne älskade son, till Hels underjordiska verld. Vi kunna förmoda, såsom Skalda nästan uttryckligen berättar det, i anseende till Ulf Ugges sons qväde, att **Balders död** — äfvenledes förherrligad genom Evalds och Öhlenschlägers sånger samt vår Eckerbergs här en gång framställda målning — jemte de händelser, som der tilldrogo sig, blifvit föreställda i detta bildverk, så mycket mer, som deras beskrifning i den prosaiska Eddan följer strax på Thors kamp med Midgårdsormen eller verldsormen — och just denna händelse var likaledes framställd af den Isländska konstnären och sedermera besjungen af hans poetiska landsman.

Vi hafva nämligen fyra afbrutna stycken af merbemäldta poem, som omtala sjelfva Thors kamp med ormen, samt äfvenledes med jätten Hymer eller Ymer, som var med Thordönsguden på samma farkost, hvarifrån han utkastade den krok, hvarmed han drog ormen ur djupet. I ena versen säges, att den sprittande eller glimrande ormen såg starkt på Guden, som satt i båten, och gjöt en giftström öfver honom; i ett annat återigen, att Gudens vreda, lågande blick förskräckte draken; — och i det tredje omförmäles, att Thor slog hufvudet af ormen så, att det sjönk i sjön eller trycktes mot bränningarne, eller strand-

brädden. — Detta rättar den yngre Eddans författare, hvilken eljest tydligen har begagnat Husdråpa, då han anmärker: "det är "sannolikare, att Midgårdsormen lefver ännu "och ligger i hafvet." Det sista instämmer mera med den äldre Eddas qväde H y m i s-q v i d a, der det dock säges, att Thors tunga hammarslag träffade ormens hufvud, hvarefter han sjönk i hafvet; och just samma uttryck brukar den yngre Edda här; — här måste alltså inträffat ett misstag, antingen af konstnären eller skalden, må hända med föresats, för att upphöja Gudens ära. Möjligtvis bör här ock tilläggas en enda bokstaf i qvädet, som strax skulle förändra hela meningen och förena det hela med Eddas öfriga berättelser. Ändtligen beskrifver det fjerde hit hörande fragmentet, huruledes Thor gaf jätten det väldiga slag på hufvudet, som (enligt prosaiska Eddan) hade den verkan, att han störtade öfver bord och vände benen i vädret.

Ännu en tredje hufvudhändelse har konstnären föreställt och Ulf Uggesson besjungit, nämligen en tvist mellan Gudarna Hejmdall och Loke samt Gudinnan Skade; men vi hafva ingen Eddisk berättelse härom, hvarken i bunden eller obunden stil, och det ena här omförmäldta fragmentet är så dunkelt och utryckt ur sitt samman-

hang, att vi icke kunna göra oss något tydligt begrepp om innehållet. Blott Skalda förtäljer oss, att Hejmdall och Loke tvistade om Freyas berömda smycke, kalladt Brisingamen; i denna anledning infunno de sig vid skär och klippor i hafvet, der de förvandlade sig till sjählar. Ulf Uggesson, säger skaldas författare, har en läng berättelse härom i Husdråpa, men, ty värr! känna vi nu nästan ingenting af denna, eller andra dertill hörande myther.

Vi lemna denna berömda, men långt för detta förstörda Olof På's byggnad, hvars utmärkta ynnest för bildhuggare-konsten i de mörka tider, efter mer än ,åtta århundradens förlopp, på ett beundransvärdt sätt åter uppvaknat hos hans efterkommande i 25:te led (enligt de på sagoskrifvares och annalisters berättelser grundade slägtregister) — nämligen hos vår store Thorvaldsson, som i synnerhet på detta ställe är vida höjd öfver mitt beröm, men hvilken vi hafva lyckan att ega ibland oss. Långt för detta hafva A s a r n a s s o r g e t å g, som prydde H j a r d a r h o l t z' gästsal och på sin tid beundrades af forntidens tappra ädlingar, murknat till stoft; dock, lefver dess och den skalds minne, som förevigat det, och icke blef upphofsmannens höga konstsinne obelönt; ty snart skall Alexanders stolta triumphtåg, ånyo framtrollade af ett beslägtadt snille, pryda Danmarks Konunga-

borg, och sjelfva Islands söner skola der fröjdas vid åsynen af deras odödliga ättlings herrliga verk och den derigenom åter väckta erinran om förfäders anda och dater.

I det följande skola vi finna flera exempel på att enskildas boningshus varit prydda med bildhuggare-arbete, föreställande verkliga händelser, o. s. v. — Nu vill jag också anföra ett, som visar, att en sådan byggning varit smyckad med konstiga och sinnrikt uttänkta målningar. Tillika bevisar följande berättelse, det några bland våra förfäder bemödade sig att gifva originala prof på sina anlag för byggningskonsten, vida öfver det den tiden allmänna bruket. — På förhand må jag anmärka, att de stora gårdarne här i Norden bestodo i fordna tider, likasom ännu på Island och till en del i Norge, af åtskilliga byggnader, då serskildta rum utgjorde serskildta hus. Vi finna sådant på visst sätt nödvändigt, då, vid vanliga byggnadssättet af träd, slika salar stundom skulle rymma öfver tusende personer. Således var den så kallade H a l l eller S k a l a, nämligen den stora salen eller gästrummet, som oftast en byggning för sig sjelf, ehuru den på olika ställen var olika inrättad. — Några voro nämligen inrättade med en spisel eller eldstad i midten, andra åter voro försedda med den så kallade l å n g-

elden, då en smal och lång eldstad sträckte sig längs efter golfvet. Några hade innanför de pelare, som understödde taket, tillslutna alcover, hvilka tjente till sängställen om nätterna, andra åter igen icke, då sofcamrarne voro för sig sjelfva, o. s. v. Stundom hade man ett hus eller rum för sig sjelf, hvilket blott tjente till ståtrum vid ansedda gästers emottagande: det kallades Stofa (uttalas Stofva), hvaraf vårt Stuga (som vår Svenska allmoge ännu uttalar stûfwa eller stöfva) — en annan deremot tjente till sådana gästers natthärberge och kallades Svefnstofa (läses Svevn (eller sömn) stofva), Nattstuga. — De ogifta fruntimren hade sina egna rum för sig sjelfva, hvarmed barncamrar och qvinnfolkens hvardagsrum öfver hufvud synas varit förenade: de kallades Dyngja, stundom Skemma eller på (Svenska och) Danska Jungfrubur samt svarade mot Grekernas Gynæceer. Den isolerade byggning, vi nu komma att beskrifva, var egentligen en af de omtalda Nattstugor, må hända, hvad formen angår, en af de prakfullaste, som man af historiska uppgifter känner.

Det var nämligen en Norrsk Höfding Rödulf, gift med en Norrsk Princessa, i Norges första Christna eller sista hedna tidhvarf vid år 1020, som hade uppfört denna besynnerliga byggning — sannolikt

i den afsigt att kunna hafva äran mottaga och härbergera hela hofvet, som efter den tidens bruk ofta reste omkring i landet — på ett ganska eget och utmärkt sätt. Den Konung, som på hans tid regerade, var Olof Haraldsson, i lifstiden kallad den Digre, eller tjocke, men efter döden den Helige. Det är af hans otryckta saga eller lefvernesbeskrifning, som denna uppgift är hemtad. Deri förtäljes nämligen:

Konungen kom om aftonen till Rödulfs gård med ett sällskap af 120 man: gården var omgifven med en hög inhägnad, försedd med en stor port. Innanföre stodo många vackra byggningar, små och stora; men en ibland dem utmärkte sig i synnerhet genom sin höjd och runda form, och Konungen ansåg den ur detta skäl för en kyrka, men fick af husbonden den underrättelsen, att det var blott en nybyggd nattstuga. Sedan Konungen och hoffolket blifvit väl förplägade i gästsalen, hvilken beskrifves såsom stor och väl inrättad, beledsagade man dem till omförmälda byggning. Den hade, som sagdt är, en rund form med fyra dörrar, en på hvar sida. Invändigt var ytterst en omgång, eller läktare, och der innanföre en bredare gång eller gallerie omkring 20 höga och dryga pelare, som uppburo cupolen. Midt i denna rotunda stod en rund förhöjning, lik ett

altare, hvartill uppgången utgjordes af åtskilliga rundt omkring gående trappsteg, och der ofvanpå stod en stor thronsäng af serdeles konstigt arbete, till största delen beslagen med koppar och jern, dels förgyldt, dels måladt. De fyra hörnstolparne voro prydda med stora knappar af koppar, graverade och förgyllda, och rundt omkring gick ett slags jerngallerverk, som uppbar trearmade lampetter med tillhörande ljus. I denna säng skulle Konungen sjelf ligga. Mellan pelarna voro rundtomkring innerst i rummet, i ett slags nicher eller alcover, 20 sängställen inrättade för lika många hofvets förnämsta personer. I medlersta runda gången, som gick utom pelarna, voro utmed väggen inrättade 40 sängar för hoffolk af medelklassen. Så väl hela cupolen, hvilken hvilade på de omtalda 20 pelare, som den lägre delen af loftet, hvilket utgjorde mellangalleriets tak, och hvilket kunde ses genom de öppningar, som colonnadens mellanrum danade, var siradt med målningar på följande sätt:

I. Medlersta och öfversta cupolen föreställde,

1. Gud sjelf i en strålande gloria; der nedanföre, i gradvis nedgående peripheriska kretsar, kedjor af figurer.

2. Guds ängla-chorer eller hans himmelska härar.

3. Aetheriska himmeln.

4. Sol, måne- och stjernor.
5. Skyar, dunster och vindar.
6. Luftens åtskilliga foglar.
7. Jorden med dess vexter och örter, samt många slags creatur på åtskilliga sätt.

II. Den lägre delen af loftet, som betäckte omtaldta mellangallerie, föreställde många slags forntida händelser och ypperliga Furstars bedrifter. *)

Sådana byggnader voro väl icke de vanliga — men likväl är det visst, att de förnäma, som sagdt är, prydde invändigt sina ståt- eller gästsalar, dels med bildhuggarearbete och målningar, dels med sköna och konstiga tapeter, som i sjelfva hedendomen ansågos af sådant folk såsom förnödenheter. Eljest hade våra förfäder rum eller byggningar, hvilka vi nu knappt känna på samma sätt, nämligen: B a d s t u g o r, hvilka väl icke hafva varit så präktiga, som Romarnes, i synnerhet då de icke, såsom dessas, voro offentliga, men hade det oaktadt visserligen förtjent större uppmärksamhet, än dem vederfarits, då vi ej en gång hafva beskrifning på en sådan. Tiden har blott lemnat oss det af den berömda Lagmannen och Historie-scribenten Snorre Sturleson i Rejkholt på Island för nära 600 år sedan (tidigt i 13:de århundradet) inrättade b a d med tillhörande

*) Jemnf. Müllers Saga-Biblioth, 2 Del. s. 336.

vattenledningar, hvaröfver åtskilliga resande gifvit beskrifningar. Detta är, såsom en af dem uttrycker sig, det herrligaste bevis på Snorres snille och ett ädlare monument af sin upphofsman än hvad de ifrigaste af hans beundrare kunde hafva rest till hans ära. Det är ypperligen uppfördt af huggen sten: den största vattenledningen är 150 alnar lång. *)

Dem, som önska en någorlunda tillfredsställande beskrifning öfver våra förfäders allmänna byggnadssätt, får jag hänvisa till Prof. Sterblochs afhandling om de gamla Skandinavers boningshus, införd i Månadsskriften Athénes 5:dje Band (för år 1814), samt för en del till de 2:ne der begagnade afteckningar af det inre utseendet i de Isländska Höfdingars gästsalar och hvardagsrum i 10:de århundradet, efter utkast af Conferenoe-rådet Erichsen samt stuckne i koppar framför Köpenhamnska upplagan af Gunnlög Ormstungas saga och sedermera vid Bonstetens Tyska öfversättning af Ragnar Lodbróks saga **). Också finnes der

*) Hendersons Iceland, T. 2., pag. 142, o. f. jfr. Olafsens och Paulsens Rejse gjennem Island, 1 D. s. 113, 260. Mackenzie, Travels in Iceland, 2 Edit. s. 196, 198. Hookers Tour in Iceland, 2 Ed. T. 1. p. 314. o f. och Sn. Sturl. lefvernesbeskr., framför hans Norrska Hist. (1 Del, XXXI.)

**) Den ena finnes ock vid Gånge Rolfs Saga, utgifven af Prof. Liljegren, *Förf. Anm.*

en prospect af en medelmåttig Isländsk gård, som visserligen icke mycket afviker från det utseende, en dylik egde i forntiden, efter Olafssens och Paulssons Isländska Resebeskrifning. Dock äro de nu visserligen i allmänhet af sämre ämne, genom den så mycket tilltagande brist på skog och höga priset på timmer, som från fremmande länder måste ditföras.

En annan gren af våra förfäders, eller de Nordiska länders första byggningskonst, måste föras mycket längre tillbaka i tiden. Jag menar deras stensättningar, altaren eller tempelgrottor och underjordiska grafcamrar, m. m. af samma art, som allt vittnar om ett ofantligt arbete och förråd af krafter eller ock om mechaniska kunskaper, hvarom vi nu ej mer hafva något begrepp, hos deras uppbyggare. Alla äro de uppförde af rå, men till större delen ganska stora stenklumpar; dock äro murarne i grafcamrarna ofta ifyllda, mellan dylika större stenar, med tunna tillhuggna granitflisor, så att de så vida likna en mur, uppförd af tegelsten, hvaruti stora grofva stenar också äro insatte. Man kan alldeles förvånas öfver dylika underjordiska byggnaders varaktighet och byggnadssätt. Man kallar dem hos oss i allmänhet **J ä t t e s t u g o r**; ett namn, hemtadt från hedniska

Den andra likaledes vid Örvar Odds Saga, utgifven af densamma. *Öfversätt, Anm.*

mythologien, då allmogen inbillar sig, att de blifvit uppförda eller bebodda af jättar, eller det gigantiska folkslag, som man antager hafva varit Nordens äldsta invånare. — Jag har sjélf varit inne i en dylik (vid Udlejre strax vid Slangerup här på Seeland); den utgjorde en rymlig, men mörk sal nederst i en stor rund hög; — utan all fara kan man gå och uppehålla sig derinne, oaktadt byggnaden är åtminstone 1000 år gammal. Ett af de klippstycken, som låg tvärs öfver rummet och utgjorde dess tak, anses väga dubbelt så mycket som brons-statuen på Amalienborg, och det är bekant, att den blott genom konstigt machinerie kunde lyftas och flyttas. *) Ett annat exempel af våra förfäders, på dylika företag använda, kraft eller konst ser man på den bekanta Snoldelövs-stenen: det är nämligen en runsten, funnen i en hög vid nämnda landsby i grannskapet af Lejre, Danmarks äldsta hufvudstad, kallad S y l s (eller gilles-högen), hvilken tillförne utan tvifvel varit ett offer- eller gillesställe sommartiden; nu är stenen flyttad till Runde torn här i staden, hvarest den finnes upp-

*) En jättestuga vid Stenstrup, 10 alnar lång, $3\frac{3}{4}$ aln. bred, $2\frac{1}{2}$ aln. hög. En annan innanföre af samma storlek. En gång dem imellan. (Ods Härad. Antiqu. Annal. 2: 271) I Rishögen vid Stampenborg 10 aln. lång, $2\frac{1}{2}$ till $3\frac{1}{4}$ aln. bred, med en ingång, tillförne $9\frac{1}{2}$ aln., nu $14\frac{1}{2}$ aln. lång (derst. 3: 53, 55)

ställd bland andra minnesmärken af samma art. Hvad jag här egentligen vill anmärka, är den omständighet, att nämnde runsten var laggd under en ganska stor klippa, som vid år 1780 blef sprängd till gärdesgårdsläggning och utgjorde ungefär 70 stenlass, som tjente till att upplägga flera famnar å serskilda stengärdesgårdar. Dess tyngd hade gjort, att blott litet deraf låg ofvan jord. Vid plöjning å den plats, der denna klippa hade legát, fanns ett år derefter i jorden den omtalda runstenen, just i djupaste hålan, som den stora stenklumpen uppfyllt. Således var klippan hitförd med menniskohänder och ditlaggd, för att betäcka en sten, hvars inskrift och figurer (2:ne sammanslingrade drickeshorn) m. m. äro det enda minnesmärke af detta slag, som vi ännu hafva af ett hedniskt offerställe och presteliga talare från denna aflägsna forntid, och som tillika gifver ett ovedersägligt bevis för runskriftens höga ålder här i Norden. *)

För att gifva något begrepp om inrättningen af våra förfäders offerställen under bar himmel, anförer jag af Köpenhamns Skilderie för 1808 den intressanta beskrifningen öfver det vid Gunderslöfholm

*) Prof. Thorlacius' berättelse om Snoldelövska runstenen i Antiqu. Annal. 1. B. s. 278. o. f. samt de öfriga afhandlingarne om densamma i 2 och 3 Bandet.

i grannskapet af Sorö, författad af Prof. Molbech: "Vi kommo, heter det, öfver en bäck vid foten af en backe och befunno oss här midt i en dal på en plats i skogen, som har ett mycket vildt utseende. Vi stego uppåt på en temlig höjd och visste nu, efter den oss gifna anvisning, att vi voro på rätta vägen. Ej mycket länge vandrade vi fram, förrän vi upptäckte det herrliga, långt öfver tusende år gamla, monument, omgifvet af träd, dock så, att vid östliga ändan öppnar sig ett skoglöst fält. Det består af en aflång stenkrets, 70 steg lång och 10—12 bred; stenarne, de flesta ofvan jord, ett par alnar eller något deröfver höga, äro 89 till antalet. Omkring 20 steg från vestliga ändan reser sig en gigantisk stenhöjning, bestående af en öfverliggare, hvars öfversta spets är omkring $3\frac{1}{2}$ aln. öfver jorden, så att, ehvad man står fram eller bakom den, kan man ej se dem, som befinna sig på andra sidan. Den är ungefär 13 alnar i omkrets *) och hvilar på fyra, till en del i jorden nedsjunkna, stenar; dess form närmar sig till en trekant. I midten höjer den sig och

*) En altarsten i grannskapet af Slagelse är 16 alnar i omkrets. Bastholms Beskrifning i Ant. Annal. 2. B. 1. H. En annan i Stillinge socken, Langes Beskr. derst. s. 77. En d:o 17 aln. s. 78. Ännu en s. 87. En beskrifven af Fugelsang vid Lund-för-Lund 20 aln. s. 307. 30 till 40 menniskor kunna stå på den.

har, måhända icke af naturen, en lutning ned mot den östliga ändan; åtminstone kan man tro, att den icke utan afsigt fått denna ställning; ty från jorden kan man utan besvär uppstiga på den främsta framstående underliggaren och derifrån på täckstenen. Imellan denna och underliggaren är frammantill på venstra sidan en öppning, så stor, att man utan mycket besvär kan krypa in i grottan under stenen, hvaruti 2 à 3 sittande personer kunna rymmas. Bakom på ett kort afstånd från offeraltaret är en del af stenkretsen derifrån afskild genom ett mellanrum, utmärkt med 4 större stenar, som på bägge sidor stå på längre afstånd än de öfriga, hvilka stå intill hvarandra. Igenom dessa öppningar är en fotstig. Vid bägge ändar af stenkretsen är en tydlig öppning eller ingång, danad af 2 hörnstenar af utmärkt storlek; men, liksom denna ingång derigenom skulle vara tillsluten, står der i midten en upprest spetsig sten, högre än de öfriga. Af dessa lutar den ena något inåt, den andra, vid vestliga ändan, ligger utefter jorden, förmodligen kullfallen. Hela platsen, som stenkretsen inhägnar, är liksom brolaggd, med stora, ganska tätt liggande, stenar."

Sjelf har jag dervid gjort dessa anmärkningar: att den omtalade öfverliggarens eller altarstenens lutning synes hafva varit i stället för vissa ränder, som man finner på andra,

i synnerhet Brittiska, och hvilka väl voro bestämda till offerblodets eller drickoffrets aflopp mot solens-uppgång eller må hända mot den uppgående solen; afdelningen der bakom synes svara mot den förr omtalda, som sedermera egde rum äfven i templen; den ena stenen, som förr tillsperrade ingången, har vid Christna religionens införande blifvit kullkastad, för att visa, det ställets helgd nu mera upphört. Angående bestämmelsen med det rum, som altarets underliggare dana, så väl som om andra af samma art, äro meningarne mycket delade, då några antaga dem hafva tjent till gömställe för den heliga elden — som visserligen i templen gömdes på altaret, sedan dessa blifvit upprättade — andra, såsom Pastor Fugelsang, att de voro ett slags tempel eller helgedomar (sanctuarier) för vissa Gudar, hvars beläten här voro insatta, och hvilken mening han grundar på äldre och nyare Indiska tempels inrättning, likasom det är visst nog, att våra sednare tempel liknade i inrättning de Indiska af samma slag. — Dylika rå stentempel, såsom de fornnordiska så kallade Dyrhus,*) altaren, grafställen, m. m. skall man visserligen finna i de Indien omgifvande bergstracter, der

*) Således kallades de i Bohuslän i Sverige. Några af dem äro tecknade i Thams Göthiska monumenter 1. H., af hvilket sköna verk man gerna önskade få se fortsättningen.

samma råa cultus, som Lapparnas, de äldsta Nordboarnas, nämligen för vissa heliga stenar, hvilka äro Gudarnas symboler, o. s v. verkligen ännu eger rum, ja till och med i sjelfva Indien bland de lägre folkklasserna. — Dock finner man, att några af våra omtalade stendös (som allmogen kallar dem) hafva verkligen tjent till grafställen; men det göra ju också våra kyrkor; må hända hafva dessa i sådan händelse varit ett slags grafcapeller.

Af de många ännu i vårt fädernesland befintliga stensättningar af rund, fyrkantig, oval och flera former hafva några således, som omförmäldt är, omgifvit offentliga offerställen, försedda dels med små stencapeller, — hvilka vi väl kunde kalla Pyræer, eldstäder, hvilket namn Grekerne gåfvo Persernas stenbyggnader och torn, hvaruti de förvarade den heliga outsläckliga elden — dels de härmed ofta förbundna stenaltaren och slutligen vissa ansedda personers grafställen. Ofta bestodo dessa af runda högar, som nämndt är (hvilka Grekerne och flera gamla folkslag, i synnerhet Brittanniens, Tysklands och Rysslands invånare, på samma sätt hafva uppfört öfver sina döda), med grafcamrar, stensättningar, bauta- eller minnes-stenar o. s. v. Åtskilliga af dessa stora sensättningar, hvilka stundom äro ganska vidlyftiga, t. e. med en längd af 200 aln.,

hafva ock tjent till tingsställen eller folkets offentliga församlingsplatser, hvarest alla publika handlingar förehades, rättegångar fördes, domar afsades, lagar förkunnades, o. s. v. Också här finnas stora runda högar inom stensättningen, då Fursten, Höfdingen eller Domaren ofta satt eller uppehöll sig ofvan på dem, för att desto bättre kunna ses och höras af folket — ting- och offerställen voro visserligen i hedendomen de samma, då gudstjenst och rättegång voro mycket noga förenade och förvaltades af personer, som på en gång voro Furstar och Öfverstepresterr, eller Höfdingar och Offerprester. — Sjelfva de sorgliga handlingar, hvilka vi kalla a f r ä t t n i n g a r, betraktades af våra förfäder såsom religiösa, nämligen såsom offer till Gudarna; vi kalla äfvenledes stundom dessa olyckliga r ä t t-v i s a n s eller s t a t e n s o f f e r, men sjelfva handlingen är nu blott så vida religiös, som en prest ledsagar syndaren, för att bereda honom till döden och lemna hans själ till den Högstes förbarmande. Så väl tings- som offerplatsen kallades v e, v i, d. ä. h e l g e d o m, deraf V e b j ö r g, sedan V i b o r g, d. ä. den heliga staden, o. s. v. samt tillika det bekanta ordet v i g a, d. ä. helga, m. m. Sjelfva marknaderna stodo i förening med dessa stora folksamlingar och de af dem på dylika ställen helig hållna stora fester; och denna

sed fortfor äfven i Christna tiden på ett efter omständigheterna förändradt sätt. Någon tid efter Christendomens införande höllos tingen ännu (i synnerhet i Norge och på Island) på de gamla offerställena; men naturligtvis hade derstädes all hednisk gudstjenst upphört.

Platser, dem vi bestämdt veta hafva varit tingställen, äro än fyrkantiga, än runda. Ett af sista slaget vid Sola i Norge — hvarest Höfdingen Erling Skjalgeson, som man väl kan kalla den sista Hersen, bodde omkring år 1000 och derefter — beskrifves, enligt dess utseende i 18:de århundradet, på följande sätt: "På ett jemnt ställe ofvanför Sola-sanden stå mycket ordentligt, i en vidlyftig noggrann cirkel, 24 st. gråstenar uppresta, till höjden lika små bautastenar; imellan hvar och en af dessa höga stenar äro hvita runda stenar, af en medelmåttig styckekulas storlek, med serdeles flit samlade, laggda i en kedjerad, att fylla cirkeln; och midt uti cirkeln synes en fyrkantig, såsom en bordskifva upplaggd, gråsten samt 2:ne stora hvita stenar, att sitta på. Likaledes ligga ofvanbemäldte slags hvita stenar åter i 8 räta rader från 8 af de kringstående stora stenarne, hvilka alla gå i rät rad ända till stenbordet. *)

*) Beskrifningen öfver Solas stenkrets af B. Thor-

Allmogen kallar stället ännu **Domstenen**; eljest kallade man en dylik församlingsplats i gamla dagar en **Domring**, eller helt enkelt Ring; Franker, Angelsachser och Skottar brukade samma benämning. — Några af de äldsta egentliga gudsdyrkans- eller offerplatserne hafva också varit runda, för att efterlikna himlens synbara krets. Sådana voro också Romarnes **Templa**, hvilka äfvenledes voro blott dylika öppna platser, afdelade efter väderstrecken, för att beteckna hufvudvindarne, likasom Tingstället (må hända i tilllika templet) på Sola. Vi hafva förut sett, att de gamle älskade denna samma runda form vid byggnader (såsom Rödulfs gästrum) väl också stundom vid tempelbyggnader, likasom några af våra äldsta kyrkor, t. e. några på Bornholm och den vid Bjernede här på Seeland, hafva samma form. *) Men vi finna också, att de stundom användt den till sina grafställen, såsom t. e. det vid **Houge** i Norge af Grefve Vargas Bedemar beskrifna, hvarest många stenkistor, i likhet med strålar (radier), äro satte

lacius, i Antiqu. Annal. 1 Band. (1 Häfte) med tillhörande teckning (Tab. III. fig. 1.)

*) Sådana hafva vi äfven funnit i Sverige, t. e. Solna kyrka strax vid Stockholm, hvarest dock den äldsta rundeln, eller rotundan, blifvit försedd med sednare tillsatser, för att såmedelst få chor, större utrymme, o. s. v.

Öfversätt. Anm.

omkring en medelpunct, hvarifrån de synas utgå och formodeligen syfta på en serdeles förvandtskap mellan de personer, hvilkas stoft dessa innesluta. *)

Det herrligaste minnesmärke af dessa cirkelrunda byggnader från urminnes tider finner man i England. Redan tillförne har jag anmärkt, att detta land, så väl som det angränsande Skottland, samt till någon del också de dertill hörande minre öar, så ock det stora Irland, uppte en del stensättninger, hvilka fullkomligen likna våra nordiska. Vi hafva ock många historiska skäl att tro, det folk från Norden utvandrat till Brittiska öarne och der bosatt sig i äldsta tider, t. e. Picterne på Skottlands kust (hvarom jag skrifvit en serskild afhandling i Skandin. Literatur-Sällsk. Skr.). Det ypperligaste af dylika fornbrittiska minnesmärken är det så kallade Stonehenge, $1\frac{1}{2}$ Dansk mil från Salisbury och i en tract, som redan i Cæsars tid var bebodd af nordiska folkslag, hvilka han kallar Belgæ eller Nederländare (Holländare), troligen på grund af språkens likhet: det är också en hvar bekant, huru mycket Danskan (ja äfven Skandinaviska språken), Plattyskan eller Holländskan ännu likna hvarandra. — Templet låg på en mycket hög och temligen

*) Antiqu. Annal. 3 Band. s. 98.

vid, likaledes kretsformig, grundval, omgifven med en graf. Nu är den mycket ödelaggd genom tidens åkverkan — måhända också genom Romarnes eller de första Christnas förödelse, då bägge ansågo sådant som en pligt mot de gamla, Britternas heliga ställen. — Man kan likväl ännu upptäcka den ädla och symmetriska plan, hvarefter byggnaden blifvit utförd, och detta var också orsaken, hvarföre architekten I n i g o J o n e s, som mycket noga beskrifvit den, ej kunnat föreställa sig annat, än att det hela var ett verk af Romarne, änskönt K e y s l e r o. fl. hafva bevisat motsatsen. Enligt allt, hvad vi känna af tractens historia, kunna vi sluta, att uppbyggarne varit nordiska folkslag. De ofantliga stenmassor, hvaraf monumentet består, äro alldeles af den beskaffenhet, att vi nu icke kunna begripa eller förklara, huruledes man varit i stånd att ditföra och uppresa dem, i synnerhet då dylika stenar icke skola finnas närmare derintill, än på ett afstånd af 16 Engelska (eller nära 3 Svenska) mil. En af dessa stenar (dock hvarken den största eller den tyngsta) är enligt kännares förslagsberäkning ansedd väga 30 till 40 tons; antager man 35, blifver den efter Dansk räkning omkring 220 skeppund; den skulle således icke kunna röras af stället med minre än 150 oxars förenade kraft. Monumentet är i omkrets öf-

ver 100 fot, men grafven, hvarmed grundvallen är omgifven, 100 alnar. I förbigående får jag anmärka, att här gifvas högar i norden (ehuru ganska få), hvilka äro 500 alnar i omkrets. Höjden af invändiga karnissen är nu 24 fot efter medelberäkning. Byggnadens utseende utvändigt på ett afstånd af $\frac{1}{2}$ Engelsk ($\frac{1}{12}$ Svensk) mil säges vara serdeles majestätisk, präktig och vördnadsbjudande. Byggnadens yttersta omkrets består af 30 stora stenpelare, på något afstånd der innanföre är en concentrisk krets af 30 minre; der innanföre återigen 12 stora stenpelare i aflång åttkantig form och andra 12 minre deremot svarande aldra innerst. Uti den innersta kretsen har mot öster varit en stor och lång altarsten af dunkelblå marmor. De architraver, som omgifvit den yttersta kretsen, äro till största delen nedstörtade. Öfver hufvud synas de stenmassor, hvaraf byggningen bestått, fordom varit jemnhuggna och glatt slipade med mejseln, så långt de stått ofvan jord. Närmare beskrifning på detta herrliga minnesmärke finnes i Allgem. Weltgesch. (af Baumgarten) 16 Th. s. 569 o. f. med bifogade teckningar *), och det hela förtjenar visserligen bildade architekters uppmärksamhet samt torde, som jag hoppas,

*) Monumentet är likaledes beskrifvet och afteckn adt i Keysleri Antiquitates Septentrion. et Celticæ, 1720.

rigtigt betraktadt, bidraga till att frikänna de gamla Nordboarne från den totala brist på konstsmak och skicklighet, som man hittills af maklig okunnighet varit så böjd att förekasta dem.

Det är, enligt anförda omständigheter, naturligt, att den oupplysta allmogen i tracten berättar och tror, det denna ofantliga byggnad blifvit uppförd af andar, troll eller djeflar. Så förmäler sägen ännu i Aegypten och Indien om dessa länders kolossala, för oss lika obegripliga, minnesmärken, ja, till och med i våra egna länder äro dylika sägner gängse om förfädernas kämpeverk, som kallas jättestugor, trollmurar o. s. v. Då vi, som sagdt är, icke kunna förklara sättet, hvarpå dessa blifvit uppförda, hafva de mer upplysta i England fallit på den förmodan, att dessa stenmassor måtte vara sammansatta på ett konstigt sätt af ett slags sandlera eller stenkalk, men sedan blifvit härdade i luften, hvilket dock af de flesta alldeles nekas. En dylik mening har också vunnit bifall hos en eller annan författare här i Danmark. Således säger t. ex. Pastor Paludan i sin beskrifning öfver jättestugan (44 aln. i omkrets) i Röddingehögen på Möen *): "Det förtjenar anmärkas, att stenväggarne på alla fyra sidor af detta aflånga rum voro då —

*) Antiqu. Annal. 2 Band. sid. 232.

ty nu äro de förstörda — så jemna, lodräta, täta och glatta, som en med kalk öfverdragen vägg nu för tiden. Då det vid gräfredskapens bruk icke kunde undgå att få åtskilliga stötar, erfor man af det, som afföll, att grafbyggmästaren hade mellan de stora stenarne, som utgjorde byggnadens sidor, noga uppfyllt mellanrummen med andra på hvarannan laggda eller å kant insatta fyllningsstenar samt belaggt dem, der de voro ojemna, med flisor och betäckt hvarje ojemnhet så nätt och väl, som man, till och med nu, skulle kunna vänta det. Då detta ordentliga arbete, efter undersökningen, blef befunnet hafva skett, icke med lera ock kalk, utan blott genom gul mergelsand, kan det med skäl antagas, att hedniska tidens byggmästare hafva förstått en konst, som nu är förlorad, nämligen att bearbeta ett sand- eller sten-kitt af samma utseende, hårdhet och styrka, som sjelfva stenen, hvilket jag vid ett annat tillfälle skall bevisa af den stora Svantjestenen på klinten, af bautastenarne vid Norrska huset i Marienburgs trädgård o. fl. d., hvilka synbarligen deraf äro sammansatte, och hvarigenom gåtan fullkomligen upplöses, huru dessa kämpar, hvilka ej voro det mer än vi, hafva kunnat uppföra så stora stenkolosser utan mechaniska apparater. Sannolikt har också sanden på Möen varit dertill mer brukbar, än på

andra ställen, ty den består alleständes af $\frac{1}{8}$ till $\frac{1}{2}$ finaste kalkmergel, som, blandad med en bindande, kan hända blott salt, vätska, förmodligen kan gifva en sandsten, såsom denna skorpa i grafven verkligen är." Så långt Hr Paludan,

Denna hans förmodan är verkligen mycket märkvärdig; men ännu kunna vi tvifla på dess rigtighet (ty de lofvade bevisen hafva icke sedan, så långt jag känner, kommit i ljuset), utan så vida af denna berättelse kan inhemtas, det våra förfäder hafva förstått att förfärdiga ett fast kitt såsom surrogat för kalk och måhända förträffligare än denna i allmänhet är, för att dermed uppfylla och jemna ytan af sina väggar och stensättningar, hvaraf många således i förriga tider måtte haft ett mycket vackrare utseende än de nu för tiden hafva och stå nu i samma förhållande till sitt förriga skick, som murade byggnadsruiner från medeltiden till de ursprungliga riddareslotten.

Några af vår gamla literatur och historia mycket förtjenta författare hafva i nyare tider påstått, att våra förfäder icke hade något golf i sina rum, annat än blotta jorden. Detta är ett uppenbart misstag och alldeles origtigt. Stenbloch säger, att golfvet ur detta skäl beströddes med halm; men detta skedde till en del af samma orsak, som vi bruka golfsand, nämligen att

golfvet skulle bättre hållas rent, dels också i stället för golfmattor, såsom mjukare att gå och stå uppå, samt att förekomma kyla från golfvet, som ofta var belagdt med flata, släta stenflisor. En hvar känner de rikare och mer förfinade Sydländningarnes marmor- och mosaik-golf; dessa bestodo dock blott af sten. Våra förfäders stengolf hafva stundom, äfven i de äldra äldsta tider, varit konstiga nog. Detta ser man af beskrifningen öfver Rödinge jättestuga *), der det heter: "golfvet bestod af ett lager flata, dels svartbrända, dels med en kritskorpa öfverdragna flintstenar, laggda i ren gul sand, men så sammankittade, att det under brytningen sammanhängde i stora, vida stycken." — Dylika konstiga golfläggningar finnas ännu på flera ställen i norden och hafva troligen utgjort golf i byggningar, ehuru deras murar (eller öfriga åbyggnad) längesedan blifvit förstörda. Således fann Schöning i Verdalen i Norge åtskilliga runda brolaggda platser, några af 60 till 70 alnars diameter, utan tvifvel från hedendomen, hvarest stenarne voro så tätt och väl sammanfogade, att de utgjorde likasom ett helt stycke och näppeligen kunde brytas ifrån hvarandra. En af dessa, som man förstörde, för att begagna stenen, innehöll i ett enda lager en sådan mängd, att stenen

*) Anf. ställe sid. 235.

gjorde 200 lass *). Af en annan daning, men lika stor varaktighet, är ett stengolf på öppen mark vid Kirkebaj på Island, som dock sannolikt är från Christna tiden. Det beskrifves sålunda af Landtmätaren Asklund i en officiel berättelse af d. 15 Oct. 1817. "6 till 800 steg östan för kyrkan finnes midt i flygsanden en jemn plan, 16 alnar lång i öster och vester, 14 alnar bred i söder och norr, som är danad af hårda, långa, femsidiga, prismatiska klippstycken af $\frac{1}{4}$ alns tvärlinie och 2 à 3 alnars längd. Dessa stenar äro satta rätt i jorden med deras längd, så att de passa ganska nätt tillsammans, och, förbundne med ett nu förstenadt ämne, utgöra de ett mycket godt stengolf, hvilket troligen varit i den äldsta kyrkan, ehuru inga vidare spår till byggnader ses på förrbemälda ställe."

Häraf och af mycket annat, som vore för vidlöftigt att här anföra, är det klart, att våra förfäders insigter och färdigheter i

*) Denna underrättelse är utdragen ur Schönings ännu otryckta reseanmärkningar i Norge. *Förf. Anm.*

Ur samma källa äro både teckning och beskrifning deröfver i Nordiska Fornlemningar, 4 Häft. N:o XXV och XXVI, hemtade, ehuru Utgifvaren deraf haft andra andra åsigter; åtminstone synes det lika beskaffade, af Utg. sjelf besedda, XXVII, aldrig haft väggar. Jemf. anf. arbete XLIX, L, LVII. *Öfversätt. Anm.*

byggningskonsten samt dertill hörande kunskaper och arbeten ingalunda varit så ringa, som vi i allmänhet föreställa oss. Ännu finna vi lemningar af deras byggnader, hvilkas bestämmelse och inrättning vi icke kunna förklara, t. e. den konstiga, underjordiska, vid Hemsö på Gottland, Götbernas äldsta säte i Skandinaviska norden, hvilken beskrefs år 1768 (då den af skattgräfvare blef upptäckt) af ställets prest, Doct. Åkerman, i en officiel berättelse och (i öfversättning) införd i Antiquariske Annaler, 2 Bandet *). Den består nämligen af 5:ne murar, hvar sida ungefär 6 alnar lång, och de 2:ne på sidorna $1\frac{1}{4}$ aln breda. I hvarje sidomur äro 2:ne liksom skortenspipor inmurade, omgifna med en stark mur, invändigt ihåliga, kalkade och släta, uppmurade af kalk och sten. Ehuru alla dessa, så väl som murens öfversta yta, lågo ej minre än 3 alnar djupt under jorden, så voro dock pipornas mynningar eller öppningar omgifna med fyra runda gråstenar, en på hvar sida, och mynningen af de 3 betäcktes med hvar sin stora kalksten, 3 aln. lång, 2 aln. bred och $\frac{1}{2}$ aln tjock. — Den fjerde pipan var deremot betäckt på samma sätt med en ännu större marmorsten, slipad på ena sidan, och deruti inhuggna åtskilliga hieroglyphiská figurer, till utse-

*) Meddelad af Stats-Rådet Thorlacius.

endet lika hjul, valknutar, kedjor och liljor — men, ty värr, hafva vi ingen teckning af dem. *) Alla dessa stora täckstenar hvila icke omedelbart på piporna, utan på de 4 stora gråstenarne, som omgifva dem, så att de synas lemna en hemlig utdunstningsväg för det underliggande. Sidomurarne, som beskydda piporna, äro tjockare än tvärmuren vid ändan. Huru hög muren, eller huru djupa piporna äro, har icke blifvit undersökt; det berättas blott, att skattgräfvarne stuckit en jernstör in i dem, utan att dermed kunna räcka botten; dock syntes jernstörens ända vittna om något sumpigt. Omtalda pipmynningars diameter är icke uppgifven; man ser blott, att de äro inmurade, och man kan sluta till, att de äro omkring en aln i tvärlinie. På den sidan, som saknade mur, funnos 2:ne dylika, dock mindre, murade, isolerade pipor, af något öfver ett quarters diameter: hvarderas öfversta mynning betäcktes med en tunn sandsten, ungefär 1 tum tjock. Deras mynningar lågo blott $\frac{1}{4}$ aln under jordytan och bibehöllos derföre efter upptäckten öppna.

*) En flat sten mot vestra ändan af en stenkista i ett, efter alla anledningar hedniskt, begrafningsställe, i Aspatrick i Cumberland, en Engelsk province, hvilken våra förfäder i gamla dagar hafva eröfrat eller bebott, finnes tecknad med dylika hieroglypher: den är afritad i Archæologia Britannica, Tom. 10.

De måste åtminstone varit 3 alnar höga; ty man uppgräfde jord omkring dem till 3 alnars djup, då man träffade på omförmälda sidomurar — men på dessa 2:ne pipor synes man icke heller hafva funnit botten. Midt inom den fyrkant, som de förenade murarne och de 2 isolerade piporna danade, midt under det ställe, der en gammal solvisare länge hade stått, fanns en stor sandsten, en aln tjock, en aln bred och $1\frac{3}{4}$ aln lång. Skattgräfvarne hade stött på denna sten och blottat honom, i akt och mening att komma än längre ned, men förgäfves, då de ej förmådde lyfta eller röra den ur stället. Då allmogen vid en sednare gräfning undersökte stället, var stenen på 2 alnars djup betäckt med lös jord och kullerstenar, hvardera af en fullkomlig mansbörda, hvilka skattgräfvarne väl upptagit, men åter nedvältrat. Vid undersökningen befanns deremot den omtalade stora sandstenen hvila på en stark och solid mur — (af hvad form, rund eller fyrkantig, omförmäles icke) —, bestående af stora kalkstenar, sammanfogade med kalk och sand. Denna mur var så hårdt sammanpressad, att kalken var lika fast, om icke fastare, än stenen; vid några kalkstycken såg man liksom en sammanvuxen skorpa af träd, förvandlad till sten (kanske af hår, hvarmed man fordom blandade kalken, för att göra den fastare).

Ingen har ännu kunnat finna afsigten med en sådan byggnads uppförande, hvars beskaffenhet och inrättning icke heller blifvit tillräckligen undersökt. Den i midten liggande förhöjningen synes tillkännagifva ett hedniskt altare, och man kunde derföre falla på den tankan, att hela inrättningen tillhörde den hedniska cultus. Å andra sidan synes det fullkomligen lika rimligt att antaga, det piporna tjent till penningars eller dyrbarheters förvarande, må hända i synnerhet sådana, som tillhörde helgedomen, eller som skulle försäkras för öfverfall genom ställets helighet. Möjligtvis har det hela utgjort en stor och rik höfdings begrafningsplats. Märkelig blifver således den i Olof Tryggvasons saga anförda beskrifning på den Svenska Konung Freys stora grafhög, hvarå voro tre öppningar, hvarigenom man en lång tid nedöste penningar i högen, nämligen genom den första guldpenningar, genom den andra silfverpenningar, genom den tredje kopparpenningar. Samma slags berättelse har man i nyare tider om tempel och grafställen i Indien, hvarest man förvarade heliga eller offentliga skatter på samma sätt. I Neapel har man den tradition, att, när ett tempel blifvit utomordentligt rikt, nedbrytes det; men alla dess skatter nedgrafvas i åtskilliga hvalf under jorden. *) Af det anförda

*) Asiatic Researches, 8 Vol. 2. (5 Edit.) p. 311.

skulle man nästan tro, att man fordom förhållit sig på samma sätt på Gottland — med minre de första Christne skulle, sedan de röfvat helgedomen, betäckt den med jord, till att förekomma all förargelse, och sedan inneslutit stället inom kyrkogårdens inhägnad. Man vill förmoda, att Svenska regeringen någon gång låter noggrannare undersöka och beskrifva detta märkliga monument, hvarigenom dess rätta bestämmelse torde kunna upptäckas.

Också gifvas ännu flera underjordiska byggnader här i Norden, hvilkas bestämmelse eller fordna bruk man icke känner, t. e. uthuggna stenhålor (grottor) i Norge och på Island; åtskilliga stencamrar i ett berg vid I d s t e d t i Schleswig, af en mans höjd, 2 famnar långa och en famn breda, med en bänk nedantill, till säte rundt omkring, o. s. v. *).

Till öfverjordiska byggnader, hvaraf man ännu har lemningar, men hvilkas bruk och bestämmelse man ännu ej känner, höra också de så kallade D u n s i Skottland (borgar på Shetland och Orkenöarne), hvilka äro runda stenbyggnader, som tillskrifvas de gamla Picter eller de i Skottland invandrade Nordboar och likna verkligen till en del de i Danmark befintliga lemningar efter dylika anläggningar samt till en del de

*) Antiqu. Annal. 3: 13. s. 139.

äldsta runda kyrkor här i norden. Dessa Skottska byggningar äro runda, uppförda af sten utan kalk, men på ett så fast sätt, att de kunnat stå hela århundraden, ja årtusenden. De hafva til formen, så vidt man ännu kan skönja, liknat de stora Skottska glashyddorna samt likaledes de byggningar af jord och sten, som bönderne på Island (visserligen af formen) kalla B o r g a r. D u n A g g l e s a y, eljest af Allmogen kalladt D r u i d h u s e t, har, så mycket som ännu qvarstår, 50 fots diameter; murarne äro 12 fot tjocka, dörren 4 fot bred. Yttre sidan af muren var jemn och tät, utan tecken till fenster. Midt i muren var en svängtrappa af sten, som gick rundt omkring. En herre i grannskapet hade, för vid pass 40 år sedan, låtit nedrifva ett 10 till 12 fot högt stycke af muren, för att få stenar till sitt hus. Så försvinna hedniska tidens klippfasta byggningar från jorden.

På sydostliga ändan af Skottlands-öarna ligger en sådan byggning vid ett ställe, som ännu (i Norska dialekten) kallas C o n i n g s b u r g, eller Konungsborg. Innersta kretsen har en diameter af 20 fot. Mur och trappa voro inrättade på samma sätt. För kort tid sedan qvarstod ännu nedersta delen af byggningen, till en höjd af 45 fot. Invändigt finnas der 3 rader fyrkantiga håligheter eller grottor, som

dela muren i 3 olika afdelningar. Mellan hvarje sådan ihålighet är 1 eller 2 stenars tjocklek. Hela höjden är indelad i våningar eller gallerier, mot fem fot höga. Hvartdera af dem går inne uti muren rundtomkring byggningen, utom der de afbrytas af trappan. Våningarne äro åtskilda genom tunna breda stenar, hvilka dana lika många golf eller tak. *) Ännu en mycket märkvärdig lemning af dessa byggnader ligger i Sutherlandshire. Den är nära 50 yards (något öfver 77 Sv. aln.) i omkrets och 27 fot i invändig tvärlinie. Inre muren är alldeles perpendicular. Uti den äro 3 serskilda rader rum, genom en omgående trappa af råa flata stenar, förbundna. Rummen upplysas genom öppningar, som äro vända inåt den runda gårdsplatsen. Murarne, ehuru utan kalk eller murbruk, hafva blifvit ordentligen uppförda på det sätt, som murarena i England kalla course and gage. Murverket ansågs vara af en sådan varaktighet, att man mycket länge har sagt, det dess byggmästare Dornadilla har lefvat 233 år före Christi födelse, ehuruväl denna sägens rigtighet knappt kan bevisas; **) alla

*) Anderson, Account of ancient monuments and fortifications in the Highlands of Scotland, i Archæologia Britannica, Tom. 5.

**) Ridell, on the ancient mode of fortification in Scotland. Arch. Brit. T. X. 1792.

dessa byggnader synas vara uppförde af torra stenar (dry stone). Tusentals dylika ruiner skola finnas i Caitness, Vest- och och Nord-öarne, men på Skottland ej söder om Inverness. Detta blir oss derigenom märkvärdigt, att det är historiskt säkert, att just dessa omtalade tracter i urgamla tider bebotts eller eröfrats af Nordiska folkslag, i synnerhet Norrmän och Danskar. Några torn hafva omkring sig lägre tillstötande byggnader. Andersson förmodar (och är det troligt nog), att några af dem hafva varit ett slags tempel, eller brukade vid vissa Druidernas eller de hedna presternas religions-förrättningar, magiska bländverk, orakel, o. s. v. — Andra hafva visserligen tjent till ett slags befästningar. De på Shetländska öarne skola befinnas vara af mycket olika inrättning, då några hafva varit beqväma boningar (alla voro väl icke runda); andra synas varit vakttorn, förrådshus eller fängelser; *) de äldsta Sachsiskt-Danska torn likna dem i byggnadssätt, blott med den skilnad, att kalk deruti som oftast är använd. Man har eljest torn af dylikt byggnadssätt, dels runda, dels fyrkantiga, hvarest uti några det inre runda rum, hvilket i de öfriga visar sig som en gårdsplats, är täckt

*) Edmonstone Descr. of the Shetland Islands, Edinb. 1809. Vol. I. s. 115. Jfr. Gazeteer of Scotland, Edit. 1806. Introd. XXXVI.

med murade hvalf; vi veta icke, om eller huruledes de andra hafva varit täckte, ehuru det väl är sannolikast att antaga detta.

Några andra serdeles märkliga fornlemningar i Skottland, i hvilkas uppförande det ej är sannolikt, att våra förfäder haft de, i synnerhet då den största af dem ligger strax vid Dingwall, ett fornnordiskt tingställe eller församlingsplats, såsom Tingvall på Island och i Sverige, Tingvold i Norge, Tynwald på ön Man, o. s. v., äro de så kallade glaserade skansar (vitrified forts), hvilka finnas på flera ställen der i landet, som oftast på bergspetsar. De äro nämligen murar eller vallar, uppförde af stenar, hvilka ögonskenligen hafva uthärdat en betydlig hetta, öfverdragna med ett jordlim, som liknar glas. De finnas i synnerhet nordan för Angyllshire, dock äfven i Galloway. Några, t. e. den vid Colvend, äro af oval form, och invändigt finnas stora hopar tundaktiga stenar af ett gåsäggs storlek, förmodligen att slunga eller kasta på den angripande fienden. En af de märkvärdigaste är att se på spetsen af Craig-phatric, en betydlig brant klipphög i grannskapet af Inverness. Högens spets är jemn och har blifvit omgifven af en parallelogramformig vall. Dess längd är 80 yards (124 Sv. alnar) och bredden 50 yards (46

alnar) inom vallarna. Stenarne äro alla starkt förbundna med hvarandra genom ett slags förglasadt ämne, som liknar lava eller slagg ur en masugn eller smedja, och sjelfva stenarne synas äfven på vissa ställen vara på sitt sätt glasaktiga. Omkring denna höga vall ser man också lemningar af en annan, dock icke så betydliga. Den största bland dem, som jag af någon beskrifning känner, är den i Finhaven, också af oval form, 500 yards (462 alnar) lång och 200 yards (308 alnar) bred. Murarne äro glaserade utvandigt och invändigt, icke inuti. Stenarne äro invändigt regelmessigt laggda. Beskrifvaren nekar alldeles, att de äro af vulcaniskt ursprung. *)

Många olika meningar gifvas om dessa minnesmärkens upprinnelse, nämligen: 1) att de äro uppkomna genom naturliga vulcaner (hvilket dock är minst sannolikt); 2) att de äro konstens verk, med afseende på att försvåra vallens öfverstigande utifrån. Denna är den mest sannolika; 3) att glasuren uppkommit genom skansarnas intagning eller rättare deras ödeläggning genom eld. Det är åtminstone visst, att deras uppkomst måste sökas i den aflägsnaste forn-

*) Account of some Antiquities in Farfarshire, i Transactions of the Society of Antiquaries of Scotland. Vol. 2. Part. 1. Edinb. 1818. p. 29 sq. Jfr. Anderssons och Ridells anf. Afh. och Gazeteer of Scotland, l. c. XXXIV. samt under namnen Craigh Phatrick och Knock-Fallario.

tid, heldst ej blott historien, utan äfven folksägen, i Skottland ej nämner något om deras upprinnelse, utom att en enda af dem säges vara uppförd af Fingal, Ossians berömde fader.

Dessa så kallade g l a s s l o t t, hvilka man eljest blott kunde tro sig finna i Österländska berättelsar om Feer och dylika äfventyr — synas verkligen forklara något, som annars är oförklarligt i våra gamla mythiska berättelser. Våra kampavisor omtala s t o l t B r y n h i l d af G l a s b j e r g e t (samma berg eller borg, som i Tyskan kallas G l a s e n b u r g), — hvilket säkerligen varit en sådan befästning, som de Skottska. I Eddas mythiska hjeltedikter besjunges Brynhildas borg såsom belägen på ett berg, omgifven af lågor eller ock af en besynnerlig glans. Troligen är detta och mera af denna art, i dylika berättelser, blott en poetisk omskrifning af ett sådant utvändigt glaseradt slott, hvars murar, när de upplystes af solen eller månens stralar, liknade ett brinnande bål.

Tiden erinrar mig att sluta denna redan vidlyftiga afdelning om våra förfäders byggningskonst och de minnesmärken deraf, som tiden lemnat oss. Härtill borde än vidare fogas underrättelse om åtskilliga stensattningar af annan inrättning och utsmyckning, än omförmälda bauta-stenar

(eller stenobelisker), som ymnigt förekomma i Skottland, äfvenså i Norge; de sistä t. e. af 10 aln. höjd; en i Yorkshire i England (hvarest många Nordboar hafva bosatt sig) på 28 fot o. s. v. — men detta skulle blifva allt för vidlyftigt för den till dessa närvarande föreläsningar uppgjorda planen. Med ett par ord vill jag dock omnämna de märkliga Ruckestenarne eller kolossala klippmassor, som bestå af en eller flera underliggare och en öfverliggare, hvil en är satt i en sådan jemnvigt, att den vid en sådan stöt eller en sagta tryckning kan röras i vissa rigtningar, utan att nedfalla eller förändra sin ställning, när tryckningsverkan upphört. De finnas visserligen i synnerhet i länder, der man vet, att den så kallade Druidiska religionen har herrskat, nämligen i Stor-Brittannien och Frankrike. Dock finnas de i det hela mest i England, serdeles i Cornwall. Ett och annat af detta slags monumenter finnes ock i Norge och Sverige — men ingenstädes här i Norden så ymnigt och väl bibehållet, som på Bornholm, hvarest 3:ne äro anmärkta och beskrifna af Biskop Münter. *) En af de egentliga ruckestenarne af granit är ej minre än 12' lång, 4' 6" bred, 4' 18" i höjd eller tjocklek, af 220 cubikfots innehåll eller 115 skep-.

*) Antiqu. Annal. 3: 21. följ.

punds vigt. Denna massa hvilar på en fast klippa, hvilken synes vara tillhuggen på det sätt, att ruckestenen blott hvilar på 2:ne upphöjda puncter, i hvilkas diagonallinie den utan stor svårighet kan röras af en man 2:ne tum upp och ned. En annan af 27 skeppunds vigt röres till 4 tums höjd, och en tredje på 21 skeppund till 3 tum. De dana tillsammans en nästan likbent triangel. Alla hafva de tvänne hvilopuncter, men de flesta Engelska och Franska blott en; dock gifvas äfven bland dem några märkliga med tvänne hvilopuncter. *) Dessa monumenters bestämmelse är en af forntidens hemligheter — men till en del är det visst, att vissa stenar ansågos af hedningarna för vissa gudomligheters sinnebilder, och bevisades dem således ett slags dyrkan — och dels vet man, att de gamle, efter vissa företagna ceremonier, utbådo sig och väntade Gudarnas svar på sina frågor eller böner, åtminstone med vissa tecken, hvilka stundom föreställdes allmogen såsom miraculösa. Det är klart, att i dessa oupplysta tider ruckestenarnes rörelse eller vibration lätteligen kunde anses för att vara något gudomligt och således tjente till orakel. Den större

*) T. e. En i England i Derbyshire, 13 fot lång. Se Rookes furthers Account of some druidical remains etc. Arch. Britt. T. VII. p. 175, sq.

eller mindre vibrationen, eller också uteblifvandet af densamma, kunde vara tecken till Gudarnas gunst eller ogunst; men, att sjelfva rörelsen helt och hållet berodde af presternas godtfinnande, är lätt att inse. På samma sätt kunde också svar, enkelt j a eller n e j, gifvas på spörsmål, som för Gudarna framställdes. Ja, må hända, att också ljudet, stenens sammanstötning mot underliggarne, hvilket på några ställen är hårdt och doft samt höres på långt afstånd, brukades att modifiera oraclen. *) Denna så af Münter väl utvecklade mening bekräftas af de namn, som allmogen i Cornwall eller Wales gifver dessa stenar, nämligen L e c h L a v a r, eller den t a l a n d e s t e n e n.**)

Förråder än detta förhållande mycken vidskepelse, så har dock densamma i lika grad till en del egt rum vid de mest förfinade folkslags religiösa cultus, såsom Grekernas, Romarnes, ja till och med vid de katholska Christnas. Imellertid måste vi beundra de gamla, så kallade barbariska, Europeers mechaniska konst till uppförande af dessa minnesmärken och flere andra af dylik art. Således har Pownall beskrifvit en ofvantill fyrkantig, nedantill något afrundad klippa, upprest på en mycket mindre af halfpyramidalisk form, på en obetydlig hvilo-

*) Münter l. c. s. 29.
**) Rooke on the Brimham rocks in Yorkshire, Arch. Brit. T. VIII. 210. sq.

punct, hvarå den ännu är fast, oaktadt den är 21 fot 3 tum på en sida och väger ej minre än 500 tons eller 3100 skeppund. *)

Sådana minnesmärken — ruiner af tempel, af torn och fästningsverk samt underjordiska stenbyggnader — kan vår nord ännu framvisa från aflägsnaste hedentima; **) men försvunna äro de tempel och slott, der prester och Furstar förestodo gudstjensten och dömde folket. Man blott påstår ännu (och man kan antaga det för historiskt bevisadt), att gamla Upsala kyrka har ännu till en del samma murar, som fordom utgjorde gudahusets eller afgudatemplets: man skådar dock icke det minsta spår efter det guld, hvarmed det, enligt Adams af Brehmen berättelse, varit betäckt, eller den guldkeja (gyldene eller förgylda list?), som skall hafva omgifvit dess tak. Skulle den teckning deröfver, som synes å en gammal målning i St. Brigittas capell i Rom, vara någorlunda rigtig, har det varit en präktig byggnad, till och med i jemnförelse med våra dagars stil — men vi våga knappt räkna på mål-

*) Archæol. Brit. VI. 54.

**) Om dem i synnerhet B. Thorlacius i Afh. om de gamlas Stensättningar i Skand. Lit. Sällsk. Skrifter, 1809; många olika afh. i Antiqu. Annaler samt Sjöborgs Nomenclatur för Nordiska Fornlemningar, Stockh. 1815.

ningens äkthet. *) Att verket har varit stort, kunna vi ingalunda tvifla på, då man ansåg detta tempel för det förnämsta i hela norden och Svenska Konungarne för gudarnas eller de på sitt sätt förgudade hjeltars omedelbara efterföljare. Från hela Sverige och från många andra länder strömmade köpmän och pilgrimer till Upsalas årliga marknad och den dermed förenade stora offerhögtid, hvarigenom stora rikedomar tillflöto templet.

Spåren af Danmarks äldsta Konungaborg i Lethra eller Lejre, här på Seeland vid Iséfjärden, äro nu alldeles försvunna, med undantag af den närvarande byens och närliggande Grefskapets namn. Man ser blott åtskilliga mycket stora stensättningar, hvilka utvisa dom- och offerplatserna, samt ett stort antal högar (t. e. Harald Hildetans) öfver hela nejden, hvaraf dock några, genom menniskohänder, äro ödelaggda. Slottets stora rykte i forntiden ses bäst af ett ställe i det af Thorkelin utgifna gamla Angelsachsiska qvädet om S k ö l d u n g a r n e; jag antager nämligen, det A. S. Heort blott är en öfversättning af Hleidra, Hledra (Lethra), då bägge orden betyda det samma, nämligen; **e l d s t a d**, **) det

*) Svenska praktverket: Svecia antiqua et hodierna, Tab. 63.

) Af Isländska ordet **H l ó d, **H l e d o r**. Detta är väl blott en gissning; men det är visst, att

vill säga folkets förnämsta eldställe, nämligen såsom heligt offerställe. Skalden sjunger om den Danska Konung Hrodgar, Skölds efterkommande, sålunda:

Han kom på tanken,
Hallen att låta
Högt uppresa
Hurtigt och kraftigt;
Männen det verket
Väl utförde,
Och de derinne
Afdelde det hela
För unga och gamla,
Som Gud honom beskärde;
Folket utvändigt,
Men allmogen fjerran.

Vida jag hörde
Det verk berömmas
Bland många folk,
Som uppå jorden bo.
Honom blef först
Den lyckan beskärd,
En hufvudborg
Högt att resa.
Ty, fullt färdig,
Hallen blef
Störst af alla,
Namnet **Eldstad** (**Arne**)

skalden besjunger en Dansk konungs residence, hvilket på sin tid var mycket berömdt.

Ädlingen gaf,
Han, hvars ord
Åtlyddes vida.
Gillen han höll,
Guld utdelte;
Salen genljöd
Af lagets glädje.
Bukliga hornet
Bar sin ädla
Vätska fram,
Läppen att fukta.

Af denna, säkerligen urgamla, beskrifning synes det, som Skoldungarnas Konungaborg varit rund och bestående af åtskilliga kretsar, hvaraf det innersta rummet varit bestämdt för Konungen och hans hoffolk, det närmast omgifvande galleriet för egentliga folket eller friborna män, yttersta kretsen deremot för allmogen, d. ä. frigifna och tjenare. Jag har tillförne visat, att den Norske Rödulfs besynnerliga runda byggning, bestämd till hofvets natthärberge, var inrättad på samma sätt, och hela byggnadsarten synes vara en uppenbar efterlikning af d o m r i n g a r n e eller o f f e r k r e t s a r n e, hvilka ofta hade dessa trenne samma afdelningar, nämligen den innersta för Höfdingen (eller öfverste presten) och domrarne, den medlersta för folket eller fria män, den yttersta för allmogen. **På samma sätt afdelade presterna, eller**

hedendomens theologer, hela verlden, då de satte Gudarnas säten i dess medelpunct (eller det öfversta af himlahvalfvet); — menniskornas så väl, som gudarnas gunstlingars boningar deromkring och de förkastade jättarnas egentliga vistelseorter aldra ytterst. På dylikt sätt föregifva Chineserne, att derasrike i forntiden varit afdeladt. Konungen och hofvet bebodde medelpuncten af riket, folket eller åkerbrukarne den närmaste kretsen, jägare och herdar, det hela omgifvande, vilda skogar, o. s. v.

Många villja väl påstå, att hedniska förfäders byggnader ej varit af någon betydenhet, emedan vi ej hafva några ansenliga lemningar deraf — men denna slutsats eger ingen grund. Möjligt är, att några af våra äldsta kyrkor, t. e. de runda Bornholmska, blott äro, likasom Upsala och åtskilliga Engelska, ombyggda eller förvandlade hedniska tempel, i synnerhet då vi icke bestämdt veta, att Danska Konungarne hafva så allmänt ödelaggt hedna tempel och bildverk, som Norska Konungarne Olof Tryggvason och Olof Haraldsson, hvilka allestädes i landet låto uppbränna de egentliga gudahusen, nedbryta och förstöra stenidoler och offerställen under bar himmel. Dessa fanatiska Furstar rasade med eld, svärd och förföljelse mot gamla religionens anhängare, ungefär såsom några Romerska

Kejsare mot de första Christna eller Spaniorerne mot de olyckliga Americanerna.

Betydande mäns slott och borgar voro på dessa oroliga och krigiska tider i synnerhet utsatta för förstöring och ödeläggning. Dock finnas ännu urgamla slott i England och Skottland, som till en del blifvit uppförde af våra Sachsiskt Danska förfäder; — och den Ryska Fursten, Varegen eller Skandinaven, Ruriks slott vid Ladoga, byggdt vid år 862, stod, utan att vara synnerligen förfallet, år 1774. Det har 4 torn eller rundelar och är uppmuradt af kullersten. Nämnde år var Hof-Rådet Saburow deraf egare och ville icke låta nedrifva en så vördad ålderdomslemning. Man kan följaktligen hoppas, att den ännu står, och vänta att deröfver få se noggrann beskrifning och teckningar. *)

Vi kunna knappast förklara oss, huru eljest de största städers samt de fastaste och präktigaste slotts lemningar försvinna från jorden. Vi villja blott betrakta några exempel hos oss sjelfva: för fem århundraden tillbaka var Roskild Danmarks hufvudstad och hofvets residence, sträckte sig ända ned till sjön och räknade öfver 30 kyrkor samt många präktiga byggningar: dessa äro nu, med undantag af blott domkyrkan, nästan

*) Scherer, älteste Jahrbücher der Russ. Geschichte, 1774. 4. s. 50.

alla försvunna; åkrar och marker upptaga fordna gators och gränders plats, och efter hand hafva de 29 kyrkorna blifvit nedrifna eller nedlaggda. Den förträffliga hamnen är nu obrukbar, utom för små jagter; hof, presterskap, lärdom, handel, allt har dragit sig till Köpenhamn, och Roskild är blott en obetydlig småstad. På samma sätt har det gått med våra slott. Tycho Brahes präktiga Uranienborg var för 200 år sedan verldens beundran; nu kan man knappt upptäcka vidden af dess grundval. För något öfver 150 år sedan var Kallundborgs slott, hvilket ofta hade varit ett af våra Konungars mest omtyckta vistelseorter, en stor, stark och herrlig byggning, berömd i rikets historia — hvilket blifvit så alldeles i grund förstördt, och skulle jag knappt velat tro det, om jag ej sjelf sett det, att af detta berömda slotts ruiner icke finnes sten på sten: der det stod, ser man blott en grön backe, som nu är en inhägnad äng. I byen finnes väl också en gata, som kallas V a l l e n, och der bortom G r a f v e n; men nu ser man icke minsta spår hvarken till vall eller graf. Huru kunna vi då undra öfver, att icke längre finna betydliga lemningar af Lejre eller andra den hedna tidens slott, som för ett eller två tusen år sedan blefvo nedrifna eller ödelaggda? Vår berömda landsman, Prof. Steffens, har nyligen anmärkt,

att jordmonens egna beskaffenhet i Danmark är serdeles ogunstig mot dylika fornlemningars bibehållande, med följande ord: "Seeland är i det hela ett flackt land, har dock här och der backar samt höjder, utan berg eller betydliga floder. I ett sådant land antager allt fort och, likasom genom en plötslig förändring, närvarande tidens prägel. Forntida lemningar försvinna, och betydliga ruiner äro sällsynta. Man uppgräfver endast ur de talrika högarna modosamligen ett förflutet tidhvarfs qvarlåtenskaper." *)

Jag har således talat temligen vidlyftigt om våra hedniska förfäders byggnader och byggnadssätt — i synnerhet i den afsigt, att våra architekter måtte finna denna del af fornkunskapen värd deras uppmärksamhet och vid tillfälle undersöka de dem förekommande ruiner af detta slag; möjligtvis kunna de också lättare än jag och andra boklärde upptäcka bestämmelsen med några de konstigare, t. e. Hemsö-monumentet på Gottland; ty ofta kunna konst

*) Über Sagen und Märchen aus Dänemark, von Steffens, i D:r Büschings wöchentliche Nachrichten für Freunde der Geschichte, Kunst und Gelahrtheit des Mittelalters, 4 Band. 1819, s. 183. Så väl detta verk som Prof. Gräters dylika tidskrifter Bragur (i 7 octavband), samt Idunna und Hermode, i flera qvartband, förtjena ej blott fornforskarens, utan äfven konstnärens uppmärksamhet.

och vetenskap således räcka hvarandra handen till fornsakernas upplysning. Nu villja vi kasta en blick på de hedniska nordboarnes öfriga konster samt dertill hörande handtverksfärdigheter, kunskaper, samt deras lefnadssätt och seder; men, som sagdt är, förorsakar dessa föreläsningars plan, att detta nu sker mycket kort, och jag förbehåller mig att ett annat år, om det är möjligt, gifva en utförligare öfversigt öfver hela nordiska archæologien, som jag anser nödvändigt skola uppställas, om konsten skall kunna sysselsätta sig med vår forntid på ett rigtigt, passande och frugtbärande sätt.

Vi hafva betraktat de gamlas byggningar och till en del sett, huru de hafva smyckat sina tempel och boningar invändigt. Det skedde, som vi sett, i synnerhet på 3 sätt, eller 1) med målerier, 2) med plastik eller sculptur, eller 3) med väfda eller utsydda tapetserier. Vi villja omtala alla tre slagen och tillika anmärka det öfriga bruk, förfäderne kunna hafva gjort af dessa och dermed beslägtade konster.

1) Angående Målningen hafva dess rå begynnelsegrunder varit bekanta i norden, så väl som på de flesta andra ställen. Tacitus berättar om de gamla Germanerna, att de mycket sorgfälligt öfver-

drogo vissa delar af sina byggningar med en så ren och glänsande jordart, att de liknade målning och färgdrag. *) Det kan väl hända, att oljemålning, denna vigtiga gren af konsten, som var Greker och Romare obekant, har redan i dessa mörka tidhvarf varit känd hos Tyskar och nordboar, ehuru troligen på ett mycket ofullkomligt sätt. Det är nämligen af Lessing, Raspe, Fischer **) o. fl. bevisadt, att oljemålning är en urgammal Tysk uppfinning, och att man har en mycket noggrann och tydlig anvisning dertill af Munken Tutilo eller Theophilus från St. Gallen, som lefde i tionde århundradet, i en på latin författad skrift om målarekonsten (de omni scientia artis pingendi), också kallad: de artibus, utgifven i London af Raspe, 1781. ***) Denna

*) Qvædam loca diligentius illinunt terra ita pura et splendente, ut picturam ac lineamenta colorum imitetur. Tac. Germ. c. 16.

**) Se hans Gesch. des deutschen Handels etc., 1 Th. (Hannov. 1785) s. 79, o f. Jfr. Hammarskölds Utkast till de bildande konsternas historia, Stockh. 1817. s. 153.

***) Bakefter hans Critical Essay on oilpainting, proving that the art of painting in oil was known before the pretended discovery of John and Hubert van Eyck. to which are addad Theophilus de artibus and a rewiew of Farinators Lumen animæ. Lond. 1781. Jfr. Lessing, Von dem Alter der Oelmablerey aus dem Th. Presbyter. Braunschw. 1774. År 1780 upptäckte man ock på slottet Karlstein en oljmålning af Thomas de Mutina från 13:de århundradet, och den

skrifts 18 Cap, lärer att tillaga en husfärg till portar, dörrar och panelverk af linolja med mönja och zinober; det 25:dje deremot handlar om olj- och gummi-färger till finare eller verkliga målningar med alla slags culörer. Eljest hade man tillskrifvit Nederländska målaren Joh. van Eyck i 14:de århundradet uppfinningen af att måla med oljefärger. Att målare-konsten öfver hufvud är mycket gammal i Tyskland, synes bland annat af den bekanta H e l d e n b u c h, hvaruti omtalas 2:ne utmärkta målarescholor i Köln och Mastricht, likasom också Antverpen mycket tidigt idkade en vidsträckt handel med målningar, hvilka till och med fördes till Ryssland och Grekland. Hammarsköld påstår (s. 154), att den nyare Europeiska målarekonsten är danad genom sig sjelf och icke efter den Byzantinska eller Nygrekiska konstsmaken.

Villja vi än vidare följa historien om oljmålningens första upprinnelse, kunde hända, att denna bör sökas i våra nordiska länder, ehuru visserligen i sitt råaste skick. Det har nämligen varit från urminnes tider brukligt på Island, att uppblanda röda inländska färgarter (i synnerhet af B o l u s)

förvaras nu på Kejserliga galleriet i Wien. Sedan har man funnit åtskilliga flera oljmålningar af samma art och högre ålder. Se Büsting, Alterth. der Deutschen, 2:te Ausg. s. 572.

med fin sjökalftran, som icke har någon vedervärdig lukt och kan i finhet jemnföras med vegetabilisk olja; häraf lagas en färg, som brukas att dermed öfverstryka hus och i synnerhet träverk, och Naturforskaren Mohr gifver den det vittnesbörd, att den betäckte mycket väl och gaf ett snyggt utseende. Säkerligen är detta färgblandningssätt fördt till Island från Norge, som också är rikt på fiske, och, då Danmarks fiskerier synas, åtminstone under vissa perioder, varit större än nu för tiden, är det sannolikt, att man här vetat begagna fiskoljan på samma sätt, hvilket härifrån möjligtvis blifvit bekant hos Tysklands och Hollands kustboar; men, då man på fasta landet i södra Europa saknade fiskolja, så påfann man att bruka lin- och bomolja, som man hade i öfverflöd. Ehvad denna gissning är rigtig eller icke, så är det likväl visst, att man här i norden har känt förr omtalda råa slags oljmålning ända från äldsta tider, och att så väl denna som den finare konsten har sednare utbredt sig från våra grannskap, Tyskland med Holland, till det öfriga Europa.

Den andra äldsta slags målning, som vi finna omtalad, är den på s k ö l d a r n a, hvaraf de adeliga sköldemärken eller så kallade vapen hafva uppkommit. Redan Tacitus berättar om Germanerna, att de utmärkte sina sköldar genom att måla dem

med bjerta färgor. *) Då man i äldsta tider alldeles icke, eller mycket sällan, brukade uniformer och de pansarklädde stridsmännen voro alla hvarandra lika, fann man på att måla sköldarne, för att på sådant sätt göra sig och andra igenkännelig för hvarannan; stundom äfvenledes hjelmen, som vi närmare skola få se af det följande. Nästan alla gamla folkslag af någon bildning prydde sina sköldar med måladt eller upphöjdt bildverk, och dessa försök hafva troligtvis innehållit fröet till all sann konstnärsutbildning, så långt omständigheter och tidens tänkesätt dertill bidrogo. Hercules' sköld var ett af de äldsta konstverk bland Grekerna, och Hesiodus författade ett vidlyftigt skaldestycke öfver de derpå afbildade figurer. Romarne följde häruti Grekernas föredömen. Äfven Inderne hafva från urminnes tid haft sköldar med historiska eller mythologiska föreställningar. Så väl af den Latinsk-Danska historiskrifvaren Saxo, som af några brutna stycken af originela fornnordiska sånger och af Isländska sagor, se vi, att förhållandet här i norden har varit detsamma. Jag vill anföra några prof, och, för att hafva dem alla samlade på ett ställe, ej göra afseende på, om de voro målade eller prydda med graverade eller upphöjda bilder, i synnerhet då här egentli-

*) Germania, c. 6.

gen omtalas byggningarnas invändiga prydnader, och dertill tjente i gillen och glada fredliga lag de gyldne, målade eller bildprydda skoldar, som upphängdes i symmetrisk ordning på väggarna och företrädde således våra speglars och taflors ställe. Saxo berättar, att Hamlet, en Dansk Prins i en mycket aflägsen forntid, också förevigad genom Shakespeares berömda sorgespel, hade låtit måla serdeles konstigt på sin sköld alla de märkliga gerningar, hvarigenom hans ungdom utmärkte sig. Den var, säger författaren, utarbetad af en mycket skicklig konstnär, som efterbildade föremålen genom former, och handlingarna genom föremålens konstiga afmålning. Handlingarne voro, enligt Saxos beskrifning, så många, att man kan antaga, det målningarne varit i miniatur. Der föreställdes många slags händelser och föremål, som kunna ses hos sjelfva Saxo, af hvilken vi hafva flera Danska öfversättningar. Här föreställdes nämligen scener i skogen, en sandtract, slott, o. s. v, kamp och dråp, seglats, bröllopp, begrafning, brand, m. m. En Skottsk Drottning skall under sömnen fråntagit honom skölden och derefter låtit skriftligen uppteckna hans bedrifter (eller må hända rättare författa ett qväde deröfver, hvilket sedan blef afskrifvet *), för

*) Saxo Hist. Dan. L. IV. p. 56. "In scuto, quod sibi parare jusserat . . . figurarum adumbratione complexus."

att skölden, säger han, skulle kunna bevisa skriften och skriften skölden. På ett annat ställe hos samma historiograph beskrifver hjelten H i l d e g e r n sin konstigt graverade och likväl med många färgor målade Svenska sköld, hvarå föreställdes de af honom öfvervunna Furstar och kämpar samt hans öfriga krigsbedrifter och hjeltedater. I midten hade han låtit sätta sin sons portrait eller bild. *) I den äldre Eddas sånger förekomma berättelser om krigare, som hade latit utskära eller afmåla sina hjeltedater på sina sköldar. **)

Den berömde Danske Konung Ragnar Lodbrok gaf sin skald eller hofpoet Brage den Gamle en sköld, hvarpå hjeltarne Sörles och Hamders fall, beskrifvet i den äldre Eddas historiska sånger, var föreställdt. Detta bevittnar skalden sjelf i ett icke obetydligt fragment af hans sång till Ragnars ära, hvilket finnes i Skalda, eller den yngre Eddas 2:dra del. Skalden besjunger deruti, huruledes Konung Jörmunrek midt ibland sin talrika lifvakt blef öfverfallen af blodhämnarne Sörle och Hamder, hvilka, blott 2, företogo ett dylikt vägstycke. De höggo händer och fötter af tyrannen, hvars drabanter icke med vapen förmådde skada

*) Saxo :
"Ad caput - - -
- - - - cœlamine constat."

**) Edda Antiqu. II. p. 79.

hjeltarne, hvarföre de slutligen stenade dem till döds. Efter beskrifningen af denna scene tilläger skalden:

> Dessa hjeltars fall jag skådar,
> På sköldens fagra hvalf,
> Med andra sagor i mängd: —
> Mig Ragnar den har gifvit. *)

Öfver hufvud synes de gamla nordboarnes prakt och konst mest visat sig å deras sköldar. Frankiska Drottningen Brunechilda (eller Brynhilda) lät göra 2:ne stora sköldar af rent guld, besatta med ädla stenar, och sände dem såsom föräring till en Konung i Spanien. **) Likaså gaf Håkan Jarl Skalden Einar Skålaglam en sköld, beslagen med massiva guldplåtar och prydd med ädla stenar, samt bildliga (vare sig graverade, emailerade eller målade) föreställningar af gamla berömda händelser. Man ser eljest af berättelsen om denna sköld, att egarne funno sig mycket smickrade deraf, att andra besjöngo de historier, som å dylika sköldar föreställdes, om de än tillhörde den länge sedan försvunna forntiden, då deras egen ära också på visst sätt derigenom utbreddes.***) Också finna vi, att dylika präktiga och kostbara sköldar blott brukades till ståt, t. e. vid bröllopp. För 3

*) Snorra Edda med Skalda; Stockh. uppl. s. 143.
**) Gregor. Turonens. Hist. Franc. IX. 8.
***) Eigla, Havn. 1809. p. 698—701.

är sedan erhöll en bonde i Sverige, då han fiskade i en ström, en sådan kostbar fångst på sin krok, i det han uppdrog en rund guldplåt af en tallriks storlek, besatt med ädla stenar och prydd med föreställningar af åtskilliga rofdjur. Hallenberg och Sjöborg hafva gifvit olika förklaringar öfver detta dyrbara smycke; men jag för min del är, till dess jag kan draga ett annat resultat af en noggrannare teckning eller beskrifning, som jag icke sett, af den tanke, att det kan vara den öfversta eller medlersta delen af en sådan praktsköld, som den nyssnämnda *) Det är besynnerligt, att sköldar af så konstigt arbete med så mångfalldiga sammanträngda och sammansatta historiska föreställningar mest omtalas hos oss under hedendomen. Mot och efter christendomens införande synes man mer hafva brukat enkla figurer, efter Frankers och andra Tyskars då brukliga sätt. Således förde den förr omtalade Olof På en röd sköld med ett gyldne lejon. Bolle Bolleson också en röd sköld med en gyldene riddare. Olof den Heliges sköld var

*) Isländska qvinnfolken bruka ännu till prydnad stora äkta-förgylda silfverplåtar af konstigt arbete, som kallas Sköldar. Naturligtvis hafva dessa aldrig varit bestämda till försvar, utan till prydnad. Arons bröstsköld är väl långt äldre, men oss tillräckligen bekant; medeltidens katholska prester buro till en del dylika praktsköldar.

hvit med ett gyldne crucifix. Också lät han gerna måla ett hvitt eller rödt kors på sina krigares sköldar och hjelmar, dels för att göra dem mera igenkänneliga för hvarandra, och dels af vidskeplig tro på detta teckens segergifvande kraft. I Vilkina Sagan och andra dylika, som under medeltiden äro öfversatte från Tyska och Spanska på Isländska, förekomma vidlyftiga berättelser om riddarnes mångfalldiga, lysande och konstiga sköldar samt sköldemärken; men dessa tillkomma icke egentligen vår nord; och derföre förbigår jag dem helt och hållet. Ändtligen får jag anmärka, att det väl var blott anförare, adelsmän och bekanta hjeltar, som förde de förut omtalade, med bildverk prydda, sköldar; andra hade dem väl ofta enfärgade, såsom förgyllda eller målade, samt äfvenledes ofta helt enkla af jern, koppar eller trä (mest öfverdragna med läder eller beslagna med metaller, o. s. v.).

Templen pryddes stundom invändigt med målningar. Således såg man ända intill våra dagar tre gudabilder målade på väggen i gamla Upsala kyrka, kvilka förut tillhört det af Blot-Sven uppbyggda hedna gudahus. De ansågos föreställa Oden, Thor och Frigga. Sist förflutna århundradets förakt för nordiska fornsaker var

orsak till, att denna märkliga målning blef utstruken eller öfvermålad.

Att de gamla nordboar också stundom prydt sina boningsrum med historiska målningar, hafva vi förut sett af Rödulfs konstiga byggnad. I det följande skola vi få se, att deras utskurna eller uthuggna bildverk stundom tillika voro målade, och att höfdingarne läto i bilder framställa sina stora bedrifter, för att dermed pryda sina boningsrum. Sannolikt har detta stundom skett blott genom målarekonsten. Visst är det, att Carl den Store lät i sitt palats i Achen afmala de vigtigaste händelser i sin lefnad, likasom han ock lät pryda hela den af honom uppbyggda kyrkan i Ingolsheim med mångfaldiga historiemålningar: detta rörer väl blott den Tyska konst-historien; men vi hafva skäl att tro, det den tidens Danskar, som i klädselns och vapnens prakt täflade med samtidiga Tyskar, också hafva prydt sina byggningar någorlunda på samma sätt.

Spår till Portrait-teckning finna vi också hos Islands hedniska invånare. En ung-karl, vid namn Tjörfve, afteckaade sin älskarinna Astrid, tillika med en honom förhatlig medälskare, på en dörr. Dessa bilder behandlade han mycket olika, då han hvar dag kysste hennes, men spottade på hans portrait. Rivalen märkte denna förargliga symboliska behand-

ling och afskrapade hela målningen. Konstnär n, hvilken således stördes i sitt egna nöje, fann på ett annat råd och utskar bägge personerna på skaftet till en dolk eller kni, som han alltid bar på sig, och nu kunde rivalen icke längre hindra hans upptåger. Imellertid förorsakade detta till slut en blodig fejd mellan bägge älskarne, som kostade åtskilliga menniskors lif. *) Af det anförda sågo vi, att Hildegern hade låtit måla sin sons portrait i midten på sin sköld, och är det troligt, att dylika eljest hafva förekommit vid åtskilliga de gamlas bildliga framställningar.

För öfrigt brukade de också f ö r g y l l n i n g och m å l n i n g, för att pryda sina skepp och fartyg, hvarom mera i det följande:

2) B i l d h u g g a r e a r b e t e, eller visserligen rättare en gren af samma konst, s c u l p t u r eller u t s k ä r n i n g, s e r d e l e s i t r ä, har, såsom vi redan förut sett, mycket bidragit att pryda betydande mäns hus invändigt, såsom då Balders likfärd, Thors kamp med Midgårdsormen och flere mythologiska händelser förställdes i gästsalen på Hjardarholt i upphöjdt arbete, hvars föremål jag, så vidt möjligt är, förut beskrifvit. Det är också visst, att forntidens nordiska höfdingar på samma sätt låtit fram-

*) Ur Landnáma Saga.

ställa sina egna bedrifter. Så t. e. Thorkel Hauk, som väl var en mägtig och berömd man, men hade tillika mycket yppigt: han lefde på Island kort efter år 1000 och hade på panelverket och listor i sitt rum låtit i träd utskära sina föregifna bedrifter på sina utländska resor och sjöfärder, nämligen: 1) Thorkel dräper en röfvare, som öfverfaller honom i en vild skogstract; 2) han slåss mot 2:ne vikingaskepp i Östersjön och öfvervinner dem; 3) han dräper en centaur, eller ett dylikt fabelaktigt djur, i Finnland eller Ryssland, och 4) likaledes — en flygande drake.

Att Olof Pås stora märkvärdiga basreliefer hafva, ehuru de egentligen voro utskurna, också varit målade, synes kunna slutas af ett ännu befintligt fragment af qvädet Husdråpa, hvaruti den Freys galt, som bland andra figurer förekommer, säges hafva gyldene borst. Denna omständighet passar alldeles med mythen, enligt hvilken denna galt är den guldstrålande solens sinnebild. På samma sätt synas ock visserligen de öfriga här i upphöjdt arbete framställda talrika föremål varit öfverdragna med åtskilliga färger. Knappt kan man eljest tänka sig annat vid öfvervägandet af några, ofta bemäldta qvädes, fragmenter, t. e. när de skildra den spräckliga eller glänsande ormen. Detta blir så mycket rimligare att antaga, som vi veta, att

V e n d e r n a, ett Slavonskt eller så kalladt Slaviskt folk, som var den tiden Danmarks grannar och beherrskade en stor del af Östersjökusten af Tyskand (förut intagen af Göthiskt-Germaniska folkstammar) — hade målade bildverk af samma art, hvarmed de prydde sina tempel. En samtidig författare beskrifver på följande sätt dem, som funnos i det förnämsta af de fyra hedniska templen i Stettin: "Hufvudtemplet var uppbygdt med förunderlig prakt och konst samt vär, så väl invändigt som utvändigt, pryddt med sculptur, utstående från väggarna, nämligen bilder af menniskor, fyrfotade djur och foglar, hvilkas utseende och art voro så naturligt uttryckta, att man snart skulle tro, det de lefde och andades. Det besynnerligaste var dock, att färgen på de utvändigt befintliga bilder icke hade förlorat sig eller bortsköljts genom snö eller regn, hvilket målarens omsorgsfulla konstskicklighet hade vetat förekomma." *) Saxo beskrifver hufvudtemplet i Ancona på ön Rügen, hvilket, ehuru uppfördt af trä, likväl var pryddt med mycken konst och utskuret arbete, som med noggrannhet föreställde åtskilliga föremål samt var öfverstruket med färger. **) Vi kunna således med skäl antaga, att våra landsmäns

*) Sifridi vita S. Ottonis apud Ludewig. Script. Rer. Bamberg. T. I. p. 690.
**) Hist. Dan. Lib. XIII.

konstalster af detta slag, så vida de voro af samma art och tjente till väggarnas invändiga prydnader i tempel eller boningar, hafva utgjort en förening af plastik och målarekonst, såsom vi ock finna hela medeltiden igenom, och än längre fram egt rum vid katholska altartaflor och de i kyrkorna anbragta målade basreliefer. Dessa äro så gamla hos oss, som Christendomens införande. Men äfven de första Christna Tyskar hafva prydt sina boningar med upphöjdt bildhuggararbete; t. e. det af Carl den Store uppbyggda palats i Ingelsheim, hvarest så väl mythiska och historiska hjeltars, som hans egna krig och bedrifter, öfver allt föreställdes på detta sätt. *) Hvad för öfrigt sättet att öfvermåla basreliefer och bilder angår, så är det bekant, att det egt rum vid de äldsta Indiska och Aegyptiska, ja till en del äfven vid Grekiska arbeten — och således synes det hos alla folkslag hafva föregått den högre och ädlare konstsmaken, som satte för plastik och målning deras egna rigtiga gränsor.

Vi återvända till de egentligen Skandinaviska nordboar. Arngrim Jonsson, som bodde på Island i 16:de århundradet, bevittnar, att han derstädes kan nämna åtskilliga byggningar, hvilkas tak och panelverk voro betäckta med utskuret arbete, som före-

*) Ermold Nigell. Carmen de Bapt. Hor. Reg. Dan Langeb. 1. 409.

ställde forntida historiska händelser.*) Också intygar han sig hafva sett byggningar af den bekanta Thord Hræda (som lefde i 9:de århundradet och ansågs för stor byggmästare och träsnidare), hvilka ännu stodo och efter mer än 600 års förlopp vittnade om hans konst och skicklighet. Hvad mera är: den lärde Jon Olofsson från Grunnavik, som lefde i 18:de århundradet, säger nästan detsamma; hvarvid man bör blott anmärka, att denna lefde 200 år sednare (alltså 800 år efter Thord Hrædas tid). Hans egna ord äro följande: **) "några åminnelser finnas ännu efter Thord Hræda, besynnerligen de sängstugor, han säges byggt på åtskilliga ställen i Nordlandet, och tycker man sig än i dessa tider känna hans hyfvelspår på bjelkarna: det är grundt och bredt. Arbetet är öfver måttan starkt och fast. Träet är ek eller något dylikt träslag. Han säges hafva gjort sängstugan på Liaskogum i Dala syssel, hvarest sängstocken är väl uthuggen. Derom förmäles, att han uthuggit sin bild till häst, som, om jag rätt minnes, står i sängstugan på Rafnagil i Öfjärden" (hvilken byggnad sägnen tillegnar honom.†) Härmed instämmer en Sysselman Jon Espolins berättelse till Antiquariska Commissionen

*) Crymogæa, L. I. c. 6. ibid. p. 119.
**) Antiqu. Annal. II. 181.
†) Holums upplaga (in 4:to) s. 80.

(N:o 67) af d. 19 Maj 1818, hvaruti han (ett halft århundrade sednare än Jon Olofsson) säger, att der ännu gifves åtskilligt träarbete uti mycket gamla hus i Skagafjärds syssel, hvilket man säger vara gjordt af Thord Hræda, såsom flera stycken genomskuret eller utskuret panelverk, samt ett slags fristående pelare af en egen art (som jag strax skall närmare omnämna); också gifvas der andra stora trätaflor med utskuret blomsterverk af mycket hög ålder.

Skulle den urgamla folksägen förtjena trovärdighet, att, på gården Hof i Kjose syssel på Island, ännu finnas 2:ne trätaflor med upphöjdt arbete, hvilka fordom varit infattade i det dervarande hedniska tempel (hvars grundval man ännu uppvisar), så skulle det tjena till prof på detta slags våra förfäders konstfärdighet. Jag har sjelf sett dessa taflor för ungefär 10 år sedan (samt flera gånger tillförne) och derom antecknat följande: "I den utvändiga brädbeklädningen på en bondstuga i Hof äro 2:ne trätaflor utan ramar infattade, en på hvar sida om dörren. På hvardera finnes en b a s r e l i e f afbildadt ett djur; det ena en hjort eller rehn, det andra, om jag ej misstager mig, en elg. Arbetet är nätt, men träet öfver allt genomborradt, likasom genom styng af insecter. Der på gården

har länge bott en gammal bonde, som på intet sätt kunde förmås att afstå dessa styc-ken, då man tror, att de föra lycka till gården, efter som de fordom varit in-fattade i den urgamla, nu länge sedan för-svunna, tempelbyggnaden." Commissionen för fornsakers bevarande söker nu att få dessa märkliga bilder i pulict förvar, i händelse detta ännu kan låta göra sig.

Ej blott panelvek och tak i våra för-fäders byggningar voro sålunda prydda med sculptur, utan äfven de deruti stående pelare. Vi hafva sett, att de stundom i privata byggningar hade ett betydligt an-tal dylika, och vi kunna ingalunda tvifla på, att det i templen varit lika så stort. Af sagorna veta vi, att största stugan å hvarje gård i Norge och på Island var för-sedd med ett h ö g s ä t e, eller så kalladt A n d v e gi, bestämdt för husets herre, en-ligt de Norska böndernas och i allmänhet Österländningarnas ännu vanliga bruk. Vid hvardera sidan af detta säte var en stolpe eller pelare, och de kallades tillsammans Ö n d v e g i s s u l u r eller h ö g s ä t e t s s t o l p a r, h ö g s ä t e t s p e l a r e. Midt emot detta högsäte var gerna ett annat, be-stämdt för den förnämsta gästen, pryddt med pelare på samma sätt. Vi se af sa-gorna, att dessa pelare ofta voro utskurna i likhet med någon af gudarnas, i synner-het Thors, bild, förmodligen på olika sätt,

nämligen antingen så, att bilden syntes på något sätt utgöra sjelfva stoden eller pelaren, *) eller ock stodo för sig sjelfva inne i huset, såsom Prof. P. E. Müller förtäljer saken i sitt ypperliga Saga-Bibliothek: **) "Hvar man var i hedniska norden föranlåten att hafva, åtminstone 2:ne bilder i sitt hus; nämligen de 2:ne höga pelare, som gemenligen stodo vid hvarje husfaders säte och betraktades såsom heliga; voro ofta öfvantill utskurna, ungefär såsom Grekernas H e r m e r. Att de icke just alltid föreställde Thors eller Asarnas bilder, utan äfven stundom forntidens hjeltar, slutas af ett ställe i Kormaks saga, der H a g b a r d s bildstod i kroppsstorlek förekommer såsom något icke ovanligt uti Isländska hus mot slutet af 10:de århundradet. Då nämligen S t e i n g e r d ville se K o r m a k, utan att märkas af honom, gick hon i en vrå och kikade under Hagbards skägg in i dryckessalen; men, som ljuset just föll på henne, sade Kormaks följeslagare till honom: ser du ögonen vid

*) Såsom lemning af detta bruk, långt fram i tiden bibehållet och efter tidernas kraf ändradt, kan man anmärka de hufvuden, man ännu finner utskurna på karmarne af medeltidens stolar, såsom på Kanickestolarne i Lunds domkyrka, m. fl. st.; dels också i afbildningar, såsom på konungathronen m. fl. i den tidens sigillteckningar. *Öfversätt. Anm.*

**) 2 Band, s. 390—392.

Hagbards hufvud? Och strax sjöng han en ännu bibehållen vers, hvaruti han prisar sig lycklig, att den sköna flickan hade kikat på honom öfver Hagbards hals. Denne Hagbard är efter all sannolikhet den samma som (andra sagors Hagbard) Saxos Hagbarth och kämpavisornas Habor. *) Funnos nu i de gamla Skandinavernas boningar utskurna bilder af de hjeltar, hvilkas minnen sångerna hade förvarat, så kan man väl ock sluta, att Volsungarne der framför alla öfriga hjeltar oftast blifvit afbildade." Så långt Prof Müller.

Ett annat sätt, hvarpå högsätes pelarne voro utskurna, var den, att på ena ändan, som stod upp öfver taket, var satt en buste eller kämpehufvud. Så beskrifvas de, som Eggert Olafsson såg i en och annan bondgård i Nordlandet på Island ännu i midten af 18:de århundradet. De stodo eljest 3 alnar högt öfver taket. Den lärde författaren anmärker tillika, att de gamle hafva prydt ingången till boningen med ansenliga pelare, samt att de hedniska templen likaledes voro försedda med högsätes pelare. **)

*) I synnerhet känd bland oss (Danskarna) i sednare tider genom Suhms berättelse Habor, samt Oehlenschlägers sorgespel Hagbarth och Signe.

**) Eggert Olafssons Rejser gjennem Island, T. 2. s. 690, 691.

Det förekommer mig icke alldeles afgjordt, att den omtalade bildstoden just hörde till högsätespelarne, då jag tror (liksom Prof. Müller ock synes vara af samma mening), att flere sålunda utskurna bildstoder, än dessa, funnos i forntidens större byggningar. Benämningen Hagbard synes i sagan antagas såsom allmänneligen bebekant för dylika bildstoder, och jag tror, att den har blifvit tillaggd pelare, som uppburo tak eller bjelkar, men, invändigt sedda, hade utseende af mansbilder — just af den orsak, att dessa syntes vara fast vid träet eller på sitt sätt dervid fästade — och således liknade den så allmänt bekanta olyckliga hjelten Hagbard, som dog i galgen, hvilken sedan kallades Hagbards häst eller bärare, o. s. v. Dylika stoder eller pelare kallade Romarne T e l a m o n, som också var en, genom Grekernas mythiska historia, mycket bekant persons namn. På ett forn-Persiskt monument, som förmodas vara Darius Hystaspis griftvård, och som ännu finnes, föreställes hvardera af de 2:ne våningarne af en stor byggning uppehållen af en rad manspersoner på deras hufvuden och armar. *) Så satte ock Romarne 2:ne kolossala slaf-figurer under Columna Trajana. De gamla Aegyptiska byggningarne äro deremot rika på dessa så kallade

*) Hoeck vet. Mediæ et Persiæ monumenta, Goet. 1818, Tab. 1.

karyatider eller qvinnobilder, som betäcka eller föreställa de uppbärande pelarne: härifrån öfvergingo de sannolikt in uti den Grekiska konsten; men det förekommer mig liksom anstötligt och emot en fin känsla, att se sköna qvinnogestalter så till sägandes under oket, eller tvungna till ett mycket ansträngande trälarbete. Deremot ömkar ingen kämpen Atlas, som, enligt Grekernas mythologie, bär himlen, eller de 4 dvergarne, hvilka samma förrättning tillägges af nordboarne.

Ända in i våra tider såg man byggningar på Island, prydda med en mängd utskurna träpelare efter äldsta nordiska sättet. Så har jag af ett trovärdigt synvittnes berättelse, att vid det fordna Thykabaj closter stod, ända till för minre än 20 år sedan, en så stor stuga, att traditionen påstod, det den någon gång i gamla dagar tjent till ett slags ridbana, då man sade, att hälften eller mera i mannaminne blifvit nedrifvet. Den delen, som ännu qvarstod af denna gamla Skaula, var på bägge sidor försedd med pelare, hvarå voro uthuggna eller utskurna åtskilliga bilder. Härtill kunna vi lägga, att våra förfäder brukade temligen stora stolpar, dels vid sängar, dels vid bänkar och stora stolar, som liknade omtalade pelare af bägge slagen. Således var t. e. Guden Thor med sin hammare utskuren

på stolparna till en stor stol, som en spåqvinna af Norsk härkomst på Östra Grönland egde, och hvarföre hon blef anfallen af sina Christna landsmän. *) Af denna art äro de bänkstolpar, som ännu finnas å Nordlandet på Island och tillegnas Thord Hræda (enlig Espolins åberopade berättelse). De beskrifvas såsom runda, mycket tjocka, ungefär $2\frac{1}{2}$ aln höga; ofvantill är på dem utskuret ett menniskohufvud med tillhörande hals. De likna alltså verkligen (efter Müllers väl träffade gissning) Grekernas Hermer — men deras urgamla namn är märkligt: de kallas nämligen S t o l b r u d a, hvaraf är att förmoda, det, liksom de egentliga architektoniska pelarne föreställde manspersoner, hafva dessa minre och fristående ursprungligen varit utskurna såsom qvinnliga, då ordet B r ú d- u r, B r ú d a, deis betecknar: 1) en qvinnsperson i allmänhet, i synnerhet i hennes unga år; 2) en verklig brud, och 3) en bildstod, som föreställer en qvinnsperson, nu ändtligen 4) en sådan docka. Då dessa små stolpar voro fristående, så bortfaller vid dem det i vissa hänseenden anstötliga, som jag förut anmärkt vid de fremmande karyatiderna.

*) Den otryckta berättelsen om Thormod Kolbruna Skald i Olof den Heliges större saga.

I den ännu outgifna Svarfdæla saga *) omförmäles, att hjelten Thorsten hade lätit utskära sina krigsbedrifter på ett stort rundt stycke trä; troligen har det skolat tjena till en stolpe eller på något annat vis insättas inuti en byggning, hvarest det kunde af många blifva betraktadt.

Om de gamle haft i sina boningar fristående bildstoder, anbragta på annat sätt än omförmäldt är, har jag mig nu ej till fullo bekant. Att de deremot uppsatt dem i sina offentliga tempel eller privata capeller, är säkert nog. Härom säger Prof. Müller: "Man kan icke tvifla, att ju de gamla Nordboarne förstodo att förfärdiga hela bildstoder af trä. Det följer allaredan af de bekanta berättelserna om Thors och flera afgudars beläten, som vid Christendomens införande blefvo sönderslagna. Stundom voro dessa, liksom (sedermera) helgonbilderna, beklädda med präktiga kläder; men, att dessa bilder ej voro oformliga massor, kan slutas deraf, att deras ögon, ansigtsdrag, armar och hela ställning stundom omtalas. Nordboarne kunde icke heller sakna öfning i dylikas förfärdigande, ty både i Furstarnas och de ringare bönders gudahus, liksom i de Indiska pagoderna, funnos en mängd gudabilder, ställda omkring dem, som der företrädesvis dyrkades."

*) Cap. 10, enligt den af mig begagnade handskriften.

Jag tager mig friheten att åter erinra, hvad jag tillförne sagt om templen i allmänhet och de i dem uppsatta gudabilder öfver hufvud.

Hvad beskrifningar öfver enskilda gudabilder angår, vill jag i synnerhet välja några af Thors, hvilka oftast omförmälas i sagorna, då Thor i synnerhet dyrkades af norrmannen såsom landets skyddsgud och sattes såsom sådan gerna öfverst i templen, dels emedan hans styrkas verkningar föllo dem mest i ögonen, och dels väl också, emedan man långt mera sällan har afbildat Oden, i grund af Germaners och Persers bekanta sats (hvilken ej heller var Grekernas och Romarnes philosopher främmande), att Himlen och dess gudom, Verldens Ande, voro allestädes, som oftast osynliga, och behöfde derföre ej afbildas med menniskohänder. Ljungaren åter igen var icke så allestädes tillfinnandes och måste derföre i synnerhet dyrkas genom sinnebilder eller bilder, hvilka han på presternas eller magernas förbön hade meddelat en del af sin gudomliga ande, då han således på visst sätt var själen i den honom invigda bildstoden. Utan att här inlåta oss vidare i dessa betraktelser, begifva vi oss till vårt egentliga ämne, nämligen beskrifningen om några Thors-bildstoder:

1) I templet på Möre. Då K. Olof Tryggvason, som först införde Christendo-

men i Norge, ville ödelägga det, jemte dervarande bilder, sökte Höfdingen Skegge att förmå honom till att fredligen inträda i templet, med detta tillägg: "vi tro visserligen, att, när du ser vår gud Thor och hela hans skrud, han förekommer dig herrligare, ju längre och nogare du betraktar honom." Sagoskrifvaren fortfar: "De inträdde i templet, alla utan vapen, Konungen undantagen, hvilken hade en liten lans i handen. Der var en mängd utskurna (eller uthuggna) gudabilder. I midten satt Thor, såsom den mest dyrkade; han var stor och öfver allt smyckad (eller betäckt) med guld och silfver. Hans ställning var den, att han satt i en kärra (eller lätt vagn), som ock var serdeles lysande; för denna voro spände 2:ne mycket väl af trä utskurna bockar; både dessa och kärran voro lätt rörliga på hjul. Omkring bockarnas horn var en af silfver slingrad kedja (horntyglar), och hela arbetet vittnade om förundransvärd konstfärdighet. Konungen stod och såg på belätet. Skegge såg det och sade: visste jag icke det, att du skulle tycka om Thor, när du får se honom, ty det förefaller mig, som du icke ger honom oblida blickar. Konungen genmälde: ingalunda tycker jag mig här se Thor sjelf, utan blott ett beläte, som är gjordt efter honom; efter som jag vet, att det ej har någon kraft mot den sanna Gu-

den, och jag säkert vet, att man har brukat ett Guds skapade väsende till (urbild för) hans förfärdigande, så vill jag derföre just icke vanvörda det med mitt första ögonkast. Mot Gud förmår detta, enligt min tanka, så mycket minre, som det ej lärer kunna hindra, att jag eller någon annan (i krafter) min make krossar eller uppbränner det. Skegge svarar: det kan jag väl icke förmoda, att här i templet finnes nu någon så hård eller djerf menniska, att han vågar nedbryta eller uppbränna Thors bildstod; ty han månde visserligen sjelf laga så, att det ej sker, så mycket minre, som så många af hans vänner stå nu rundt omkring honom, både här i templet och utanför, hvilka visserligen, om det skulle behöfvas, med handkraft skulle manligen villja försvara honom mot grymma fiender, som något skulle villja skada honom; och jag tror, att du, Konung! väl förstår, att det är hvarken dig eller ditt folk rådligt att företaga något emot Thor; utan höfves det dig bättre, att, till upprättelse för all den motvillighet, du hitintills visat honom, du gör honom någon ärebevisning. Konungen frågar: hvilken åstundar du väl? Ingen annan, sade Skegge, än den, att du fattar i den kedja, som är laggd om hornen på bockarna för Thors kärra, att du deraf kan erfara, huru foglig och välvillig han är mot alla dem, som villja ära och dyrka

honom. Konungen sade: ingalunda anser jag Thor värdig, att någon rättrogen man hedrar honom, ej heller tycker jag dig så mycket värd, att jag för dina ord skulle något göra; men, om jag visste, att du ville tro på Herren Christus, som är alla konungars Konung, så vill jag i hans namn, och honom till heder och ära, samt dig till hjelp och frälsning, göra hvad du bad mig om. — Om du, Skegge! vill antaga dop och tjena den Gud, hvilken jag nu och tillförne förkunnat dig, så skulle jag tillgifva dig allt det motstånd, du gjort mig och tillika i många stycken, så långt det anstod en hvar af oss, foga mig efter din villja. Skegge sade: det vet du, Konung! att ofta kan hända, det många stora män låta genom ringa medel locka sig till företag, hvilka äro af mycken vigt för dem, som derom bedja. Konungen svarade: det skall du dock veta, Skegge! att, ehvad jag än här företager denna gången, sker det allt till min Herres Jesu Christi ära, och derföre skall du akta dig för att begabba hvarken mig eller honom. Skegge genmälde: gör du då först, hvad jag beder dig! Konungen gick då till kärran och korsade sig samt drog derefter på kedjan, som låg omkring hornen på Thors bockar, då desse strax rörde sig ur stället och följde honom. Då log Skegge och sade: hvad är det, Konung! som förlikt dig med Thor

och gjort dig till hans undersåte och tjenare? Jag har sett åtskilliga Konungar och hört förtäljas sagor om andra; men aldrig har jag förr hört, att någon af dem dragit Thors åkdon (eller ledt hans spann), så att nog förekommer mig, som du visat honom ett utmärkt prof af din lydnad samt underkastat dig hans och våra öfriga Gudars tjenst. Konungen blef då häftigt vred och talade följande ord så högt, att de, som stodo utanför templet, kunde höra dem: det sade jag dig, Skegge från Yrjum (Yrjar Skegge)! och alla dem, som här i templet församlade äro, och säger det ännu en gång, att hvar man må höra mina ord, att allt, hvad jag har företagit eller hereften vill företaga här i Norge eller på andra ställen, önskar jag mätte ske den högsta Guden till heder och ära, mig sjelf till salighet och alla dem till nåd och gagn, som villja göra så väl, att efter mina ord och min tillskyndan antaga och hålla hans välsignade bud; men öfver den, som förnekar honom och tron på honom, skall jag, så långt med mina åtgärder kan uträttas, skaffa hämnd och straff. Nyss sade jag dig, Skegge! att du skulle ej vanära Guds namn; men du deremot hånlog: du ville häda mig, men gjorde dig sjelf löjlig, då du ej ville tro, hvad jag sade dig, att jag ville mer ära min Herre och Frälsare, den allsvåldige Guden, än Thor, eller Djef-

vulen, din fader. Du kallade mig Thors undersåte och tjenare; men jag förmodar, att J skolen få erfara något annat; innan kort önskar jag du kommer att få röna, hvad vördnad jag vill gifva Thor, och om jag icke kan hämnas din illska och illgerningar; om jag ej så i ögonblicket med mina händer nedhugger dig och gifver dig åt djefvulen i händer till rof — så vill jag dock, om jag får råda, innan kort efter förtjenst löna dig. Som Konungen hade sagt detta, svängde han lansen och gaf Thor dermed en så kraftig kindpust, att han föll ur kärran ned på golfvet och vardt dervid illa skadad. I det samma fattade Konungens män (eller Drabanter), hvilka med honom inträdde i templet, uti de öfriga gudabeläten och nedkastade dem ur deras säten. Då Skegge såg detta, rusade han liksom ursinnig fram och eggade med högt skri alla de män, som ville följa honom, att hämnas gudarna; i det samma sprang han ut genom dörren midt ibland Konungens män, som stodo utanföre, och de nedhöggo honom på stället. Konungen kom strax efter och stillade snart med sitt blotta tilltal det bland folket naturligtvis uppkomna buller och oväsende." Jag vill här ej anföra hans derpå följande långa tal, hvilket slutades dermed, att han befallde alla närvarande att låta döpa sig och antaga Christendomen, eller i ennat fall afgöra

trätan med vapen. Dels af fruktan för öfvermagten, dels ock af aktning för Konungens bud, underkastade sig allmogen hans villja. Konungen erlade de i lagen bestämda böterna för Skegges dråp och lofvade att gifta sig med hans dotter — hvarmed denna sak ansågs afgjord och den dödes mägtiga fränder och målsmän tillfredsställda. *) Jag har tagit mig friheten anföra hela denna omständliga berättelse, för att dels genom ett exempel (dock visst icke det värsta) visa, på hvad sätt Påfvetron (ty sann Christendom var det icke) infördes i Norge — dock i synnerhet derföre, att hela beskrifningen om Thors på Möre dyrkade beläte är dermed så förenad, att den svårligen derifrån låter skilja sig. Också innehåller hela händelsen åtskilliga rätt målande uppträden, såsom: 1) då Konungen betraktade belätet med uppmärksamhet, och Skegge trodde, att Konungen genom dess stora prakt blifvit intagen af vördnad för guden, hvaremot Konungen beså̊g det, dels af nyfikenhet, dels för att utforska, om det i en hast kunde kullstörtas eller icke, hvilket utgången sedan visade; — 2) då Konungen ändtligen lätit öfvertala sig att draga Thors spann, och Skegge roar sig deröfver; — och 5) då belätet får det kraftiga slaget, drabanterne kullkasta de öfriga gudarna, och

*) Olof Trygvasons saga, Skalholts uppl. II. 101. följ.

Skegge i raseri hastar sin död till mötes. Hvad som är deromkring, skulle i min tanka mycket höja de föreställda handlingarnes pittoreska verkning.

2) I ett tempel eller capell i Guldbrandsdalen finna vi också, att Thor blifvit föreställd såsom sittande eller stående i sin kärra samt prydd med 2:ne armringar. Den ena blef stulen af en oförvägen äfventyrare, som smög sig in i capellet om natten, plundrade af belätena så många dyrbara prydnader, han kunde åtkomma, och satte derpå hela byggnaden i brand. *) Detta skedde på en tid, då hela riket ännu var hedniskt; men Danmarks antagande af Christendomen hade dock medfört den verkan, att åtskilliga Norrmän och Svenskar blifvit gudaförnekare och i hjertat hädde all religion.

Också föreställes Thor utan kärra eller bockspann, hvilket vi så mycket minre böra finna anstötligt, som sjelfva Grekisk-Romerska thordönsguden Z e v s, J u p i t e r, finnes på antika monumenter föreställd såsom ridande på en bock (t. e. hos du Choul Tab. 15, fig. 68; jemnf. Hesiods Z e v s a i g i o c h o s). Stundom tillade

*) Niala, Lat. Öfvers. 1809. p. 280. En Dansk bearbetning af denna saga förehafves, som bekant är, af Prof. Rabbek. *Förf. Anm.*
En Svensk Öfversättning utgifves i Skandin. Fornålderns Hjeltesagor, 3:dje Del.
Öfversätt. Anm.

Romarne honom stundom åkdon och spann, t. e. hos Horatius: Dum per purum tonantes egit equos volucremque currum.

5) I templet på Rödsö, der Thors beläte var inrättadt med en så konstig mechanism (troligen af samma art med den, vi redan sett vid hans åkdon på Möre), att offerpresten eller höfdingen kunde leda honom med sig rundt omkring ön; äfven synes hufvudet eller skägget varit rörligt. Således hafva ock katholska presterna vetat att i kyrkor och capeller sätta helgonbilder, som rörde ögon och hufvud, o. s. v. *) Det omtalade belätet var så tungt, att den af Olof

*) Med förbigående af nickande och rörliga bilder, samt dem, som i hufvudet voro ihåliga och så inrättade, att ditslaget vatten utsipprade genom ögonen, likasom belätet skulle gråtit m.fl. andra, hvilka blifvit anmärkta i Svenska kyrkor, vill jag blott, efter en gammal anteckning i Kyrkoboken i Vestra Husby, Hammarkinds härad i Östergöthland, nämna, att der fordom funnits bland annat äfven 2:ne artiga ljusstakar: på hvardera stod ett ängla beläte, som med venstra armen omfamnar en påle, hvarå ett vaxljus stått, men högra handen, hvaruti det höll en klocka, var rörlig; "och, då kyrkotjenaren drog på en rem eller tråd neder i bokstolen, det gemene man intet förmärkte eller begripa kunde, hvilken lopp ifrån belätets hand och stocken neder igenom, då ringde belätet allt efter som på tråden draget vardt, hvilket skedde, då sacramentet skulle för altaret upphöjas; ty, när detta begyntes, klämtades uti de större klockorna." *Öfversätt. Anm.*

Tryggvason öfverrumplade offerpresten ej trodde, att Konungen med handkraft kunde kullkasta det, hvilket dock mot förmodan skedde; då Konungen kastade det på ett upptändt bål, hvarest det uppbrann, så kan man förmoda, att det varit gjordt af trä. *)

4) Höfdingen S v e n i Norge hade på sin gård ett präktigt tempel med en mängd Gudabilder, hvaraf Thor blef mest dyrkad. Sven hade en halsstarrig son, som het F i n n: denne ville aldrig visa bilderna någon ära, utan kallade dem skefögda och dammiga. Förgäfves sökte hans fader att hos honom inprägla vördnad för den väldiga T h o r, som så ofta hade klyft klippor och fjällar, och för segervinnaren O d e n. Då gossen uppvuxit, gick han på sätt och vis bort ifrån sin fader, begaf sig sjöledes till Danmark och tog vägen uppåt landet från det ställe, der han först landade. I vilda skogen träffade han på en herde; då denne märkte, att fremligen var hedning, begynte han öföfvertala honom att antaga Christendomen genom framställning af dess hufvudläror efter den tidens grundsatser. Finn var likaså ovillig att låta öfverbevisa sig af Christendomen som af hedendomen, vederlade herdens predikan och uppsökte nu allt hvad han hade hört om Thors och Odens gudom och bedrifter, för att dermed slå den nya

*) Ol. Tr. S. II. 69, 73, följ.

läran ur fältet. Sedan blef Finn förd till ortens Biskop, som tillsatte en prest att undervisa honom i Christendomen; men det gick nu likasom förut, och presten uträttade ingen ting. Andtligen åtog Biskopen sig sjelf med allvar denna hårdnackade lärjunge och fick honom snart öfverbevist, att Christus hade eröfrat helvetet och bundit Thor eller djefvulen, alla afgudars höfding: efter detta bestod ingen ting emot hans afgjorda öfvermagt. Sådant var den tidens Christeliga lärosätt. Ändtligen blef Finn omvänd och sedermera den mest fanatiska förföljare af sina fäders tro. Då han kom hem till Norge och blifvit antagen i Olof Tryggvasons lifvakt, vardt han högeligen förtörnad öfver, att denne Konung mot sin sedvana (såsom jag förut anmärkt) låtit denne Svens tempel med dess bildstoder stå orördt, för att med godo förmå honom att antaga Christendomen. I sin brinnande ifver begifver Finn sig till sin faders gård, förser sig hemligen med en stor klubba, plundrar först alla gudarnas kostbarheter och nedstörtar dem sedan från de upphöjningar, hvarpå de voro uppställda. Slutligen kom han äfven till Thors beläte, hvilket han måste gifva 3:ne så hårda klubbslag, som han förmådde. innan det föll omkull. Bildstoden tog han med sig till sjöss, behandlade den på det hädligaste sätt, sönder-

splittrade och uppbrände den till aska. Askan blandade han med gröt, som han satte för hyndor, och sade, att det passade bäst, det de uppåto Thor, likasom han sjelf hade förtärt sina söner. *) Vi sågo af det föregående, att missionärerne hade inpräglat hos honom, att T h o r och d j e f v u l e n voro ett, och nu kunna vi ej så mycket förundra oss öfver hans fanatiska förhållande. Jag anförer detta utdrag af denna berättelse, för att ur en annan synpunct visa religions-lärarnes sätt att förfara vid hedningarnas omvändande — och tillika i synnerhet för den omständigheten, att man ser, det några våra hedna förfäders afgudabeläten egentligen hafva varit mycket massiva och tunga trästatuer.

Stundom voro återigen andra bildstoder ihåliga, t. e.

5) Den, som i Olof den Heliges tid var det yppersta gudabeläte i Guldbrandsdalens stora tempel, hvilket beskrifves sålunda:

Då K. Olof den Helige sökte med alla slags medel, våld, svek och öfvertalande att fullända det af Olof Tryggvason påbegyndta verk, medeltidens katholska christendoms införande i Norge, och då det derföre kom till inbördes krig i

*) Thattr Sveins og Finns n. st. II. 174, följ. Är också öfversatt på Danska, af Herr Repp, i Dansk Minerva.

landet, var den mägtige Hersen i Guldbrandsdalen, G u d b r a n d, en af dem, som visade honom det kraftigaste motstånd. Efter åtskilliga fäktningar, hvaruti A l f, Gudbrands son, blef tagen till fånga, och flera bönder nödgades antaga Christendomen samt nedbröto tempel och afgudbilder, öfverenskommo de stridande partierna om en vapenhvila och en sammankomst. I granskapet af det ställe, der mötet hölls, hade bägge härarne lägrat sig. Dölarne, eller Dalarnes invånare, hade, då de drogo ut mot Konungen, tagit med sig det förnämsta gudabelätet ur hufvudtemplet på Huntorp, för att sätta bättre mod i folket och uppmuntra det till religionens tappra försvar. Under vapenhvilan lät Hersen Konungen veta, att nästa dag, då stilleståndet tilländalopp, skulle Dölarnes Gud framställas på tinget, och väntades då, att Konungen, vid åskådandet af detta stora och vördnadsbjudande beläte, skulle ändra tänkesätt. Aftonen förut utfrågade Konungen af sin fånge Alf afgudabelätets beskaffenhet. Denne svarade: det är ett beläte, uthugget efter Thors skepnad med hammaren i handen, mycket stort och invändigt ihåligt; derunder är en ansenlig förhöjning, hvarpå belätet står, när det utställes under bar himmel; för öfrigt saknar det hvarken guld eller silfver till prydnader. Gudbrand hade tillförne fordrat af Konungen, såsom

ett järtecken, att himlen tidigt om morgonen skulle vara betäckt med skyar, utan att det regnade. Detta inträffade, då bägge partierna hade infunnit sig på samlingsplatsen — och nu fordrade man af Biskopen, att han skulle utverka hos sin Gud, till yttermera bekräftelse, att luften nästa morgon skulle vara ganska klar före solens uppgång. Då var det, som freden antingen skulle slutas, eller fejden återigen begynnas. Om natten lät Konungen hemligen borra hål på Dölarnes skepp och borttaga deras bästa hästar — hvilket visserligen synes hafva varit ett skändeligt brott mot det ingångna fredsfördraget — men de tiders religions-predicanter följde äkta Jesuitiska grundsatser; också aftalade han med sina förtroligaste drabanter, huruledes de följande morgonen skulle förhålla sig. Tidigt om morgonen infunno sig bägge härarne på tingsstället och omgåfvo den dertill bestämda slätten, eller inhägnaden, Konungens här på den ena, Dölarnes på den andra sidan. Dessa hade låtit bära Thors beläte framför sig, och å nyo beskrifves den som kolossal, af manlig menniskoskapnad och betäckt med guld och silfver; den blef satt i midten af tingskretsen. Först uppstod Gudbrand och höll ett tal till de Christna, hvaruti han upphöjde sin allsmägtige Guds magt och föreställde dem, att han såg på dem med oblida ögonkast,

hvaröfver de torde förfäras — och det vore dem derföre rådligast att förneka den nya vantron och åter försona sig med deras fäders gudar. Också lät han dem förstå, att det var orimligt dyrka en Gud, som ingen kunde se; här kunde de dermot hafva syn för sägen. Sedan detta tal var slutadt, utan att hafva gjort vederbörligt intryck, tog Konungen sålunda till orda: Mycket har du, Gudbrand! sagt oss på denna morgonstund; du förundrar dig deröfver, att du icke kan se vår Gud; men vi hoppas, att han snart skall komma till oss: du hotar oss med eder gud, som är både blind och döf, förmår hvarken hjelpa sig eller andra och kan på intet sätt komma af stället, med minre han bäres. Han får väl snart en ändalykt med skam — men vänden eder nu mot östern, så skolen J få se, att vår Gud framdrager i strålande prakt. I det samma upprann solen, och alla Dölarne vände ögonen dit. Under detsamma lyftade Kolbein Starke, den starkaste af Konungens män, en stor klubba, som han hade i handen, och gaf Thors beläte ett så väldigt slag, att det gick sönder, samt möss och ohyra kröp fram ur det ihåliga skråfvet; ty sådant hade der närt sig af det skådobröd och annat matoffer, nämligen hvar dag 4 bröd med tillhörande såfvel, som (efter gammal Österländsk sed) framsattes för afguden i hans tempel. Då

Dölarne således sågo sin gud plötsligen tillintetgjord, öfverföll dem en panisk förskräckelse, och de skyndade dels till sina skepp, som strax fylldes med vatten, när de lades ut, dels till sina vagnar, hvartill de saknade förnödna hästar. Då Konungen nu fordrade allmogen till en ny stämma, åtlydde de villigt och afhörde med uppmärksamhet hans tal, hvaruti han föreställde dem deras guds nu bevisade vanmagt, och att deras till honom offrade guld, silfver och mat var allt onyttigt förspildt; och förmanade han dem att förneka sin dåraktiga hedniska tro och hopsamla det guld och andra kostbarheter, som af belätet affallit och låg på marken; det var bättre att hembära sådant med sig till sina hustrur och döttrar, som deraf kunna få sig smycken, än att föröda det på träklumpar eller stenstoder. Hersen Gudbrand insåg rigtigheten i detta tal och lofvade (jemte hela allmogen efter hans exempel) att låta döpa sig och antaga Christendomen. Detta skedde genast, och Gudbrand lät strax derpå uppföra den första kyrka i Dalarne.

Af denna berättelse (som också i min tanka framställer pittoresqua scener) ser man, att denna stora bildstod var invändigt ihålig; om den var af trä, säges der icke uttryckligen, ehuru det är att förmoda, ty, att den var temligen stark, synes

af Konungens handlingssätt, då han utsåg den starke Kolbein, att med en stor klubba gifva den krossningsslaget. Också lära vi häraf känna det fornnordiska bruket, att sätta skådebröd och kött dagligen för den mest dyrkade gudens bild — och att denna, vid äfventyrliga tillfällen eller vid stora Ting eller folksamlingar, fördes i procession utur templet och sattes midt i tingskretsen. Således utställa ännu Kalmuckerne sina gudabeläten på marken vid folkstämmorna på sina årliga fester. *) Ändtligen se vi af slutet på Konungens tal, att de gamla nordboarne också hade gudabeläten af sten — hvilka äfvenledes smyckades med guld och kostbarheter.

Utom dessa stora bildstoder af Thor, i templen, finna vi också, som förut är omförmäldt, att han i privata hus föreställdes: 1) uti basreliefer på väggarne: 2) såsom hel statue, eller ock såsom buste, på högsätesstolparne; 3) på stolpar och ryggstöd å bänkar eller stora stolar. Än vidare finna vi, 4) att man hade små idoler, föreställande honom, hvilka kunde bäras i en penningpung i fickan, t. e. utskurne af hvalrosstand (hvilket liknar elphenben **); och ändtligen 5) satte man hans beläte (utan tvifvel i full corpus) å framstammen

*) Bergmann, nomad. Streif. unter den Kalmükken, III. 176.
**) Ol. Tr. S. Skalh. uppl. II. 112.

på skepp, såsom t. e. Erik Jarls i slaget vid Svolder (hvarest Konung Olof Tryggvason blef öfvervunnen).

Qvinnobilder af gudinnorna, omständeligen beskrifna, finna vi knappt hos sagoskrifvarne, utom flera af Thorgerd Hörgabrud (d. ä. Gudabrud, altarebrud). Hon var, som det förmäles, en efter döden förgudad Princessa från Helgeland i det nordliga Norge; men den berömde Håkan Jarl hade valt henne och hennes syster till sina serskilda skyddsgudinnor. I det förr omtalade capell, som Jarlen egde gemensamt med Hersen Gudbrand, hade hennes statue en nästan öfvermensklig storlek; hon var prydd med ett qvinnohufvudsmycke, samt hon, så väl som Yrpa, med hvar sin gyldene armring. *) En annan beskrifning öfver ett henne helgadt capell och beläte finna vi i Olof Tryggvasons saga. **) En af Konungens fränder, Thorkel Dirdel, hade tillfälligtvis funnit en af den afsatta och mördade Håkan Jarls dolda skatter, nämligen en stor mängd silfverpenningar, som voro förvarade i en ihålig bock, gjord af trä och öfverdragen med ett naturligt bockskinn, och kunde den ledas genom en mechanisk hjulinrättning samt såg ut som en lefvande bock.

*) Niala S. Lat. öfvers. 1809. p. 280. Jemnf. Rahbeks Nordiske Fortællinger, I. Del.
**) Skalh. uppl. II. 198.

Må hända den tillförne hade gjort tjenst för Thors kärra i ett af de hedniska templen, hvarest man på de tiderna gerna plägade förvara penningar och dyrbarheter, såsom på det säkraste ställe. Thorkel öfverlemnade väl skatten till Konungen, såsom egare af så beskaffadt gods, men han förärade upphittaren det, med villkor, att denne skulle uppspana än mer af samma slag. Thorkel lofvade det — och nästa dag, då det var skönt och klart väder, förde han Konungen verkligen genom en skog till ett hus, liggande på ett doldt och afsides ställe. De gingo der in och funno, att det var serdeles präktigt meubleradt efter de tiders skick. På ett slags prydlig thron satt der en qvinna i skön och kostbar drägt. Konungen frågade, hvem denna qvinna var. Thorkel svarade: om J hafven känt Håkan Jarls förtroligaste vän, Thorgerd Hörgabrud, skolen J här få se henne. Då såg Konungen, att den förmenta qvinnan var blott ett beläte, som förestallde gudinnan Thorgerd. Han besinnade sig då icke länge på att sätta sig i besittning af hennes präktiga kläder, guld och silfversmycken, samt de dyrbarheter af samma metaller, som innehöllos i tvänne jemte gudinnan stående kistor. Belätet blef sedan, tillika med ett annat af guden Frey, hvilket Konungen hade funnit i Throndhem, offentligen brändt, då han, såsom sagoskrif-

varen uttrycker sig, icke ville, att Christna skulle bevara något deraf och således till följe deraf få anledning att åter förfalla i ondska och kätteri.

Undersöka vi dessa och andra berättelser om de åt gudarna helgade större beläten, finna vi dem vara antingen:

1) Kolossala eller af mer än vanliga menniskors storlek, uthuggna i synnerhet af ett helt trä: sådana voro flere af de nyss anförda. Också gåfvos de i vanlig kroppsstorlek, t. e. det strax förut nämnda Freys från Throndhem, som enligt en berättelse blifvit ditfördt från Sverige.

2) Kolossala, men ihåliga eller urholkade.

3) Sammansatta, eller så inrättade genom mechanisk konst, att de syntes kunna gå, vrida hufvudet, o. s. v. Af denna art, och den serdeles sammansatt, var en Frey i Sverige, hvilken var så inrättad, att en lefvande mansperson kunde deruti dölja sig, och hvars lemmar på ett sådant sätt synas varit böjliga. Hela den märkvärdiga och interessanta berättelse, som handlar om detta ämne, hoppas jag kunna hafva nöjet meddela vid undersökningen om Freys dyrkan i synnerhet.

4) Af ordentlig menniskostorlek, med målade ansigten och händer, men för öfrigt betäckta med verkliga kläder — sådan synes åtminstone den ena Thorgerd Hörga-

brud hafva varit, då Konung Olof vid första påseendet ansåg henne för en verklig lefvande qvinna. På samma sätt äro några Indernas mest berömda idoler ännu beklädda med dyrbara drägter; man sätter skådebröd och andra rätter för dem, m. m. alldeles likasom det skedde bland våra förfäder. *)

Andra nordiska gudabeläten synas på ett dylikt sätt hafva till en del varit öfverdragna med silfver och guld. På samma sätt hafva äfven de äldsta Greker till en del prydt sina gudars bildstoder. Hvarken Thors beläte på Möre eller det stora i Guldbrandsdalen synes haft egentliga kläder, och detta har väl varit tillfället med de flesta manliga gudabeläten i naturlig storlek.

Till ofvan anförda beskrifningar öfver Thors bildstoder lägger jag följande anmärkningar af fremmande eller yngre författare, öfver beläten, sådana de skola varit att se i Svenska tempel.

A. (6). Adam af Brehmen **) berättar, att Thors bildstod var ställd midt ibland de tre, som mest dyrkades i det öfver allt af guld strålande Upsala tempel, och att han ibland dem var den enda, som hade ett altare eller en thron. Detta öfverensstämmer

*) Capt. Rape, Narrative of a survey of the Ganges, i Asiat. Res.

**) Historia Ecclesiastica, Lib. IV.

med sagornas berättelser, då hans beläte gerna sattes midt i det aldra heligaste i templet bakom ett altare. Vår författare tillägger honom deremot en spira; sådan lärer hans sagesman hafva ansett hans hammare (hvilken dock, såsom jag i den egentliga mythologien vill visa, afbildades på åtskilliga sätt).

B. Flere Svenska författare *) berätta, att Thor hos dem i hedentima blifvit föreställd med krona på hufvudet, samt en krans af 12 stjernor i handen (som då väl skulle antyda de 12 himmelstecknen eller gudaborgar). I Svenska Rimchrönikan säges, att han var naken och hade sju stjernor i handen samt K a r l a v a g n e n, hvilken, enligt all förmodan, blifvit uppkallad efter honom, som var bekant under namn af K a r l, eller den gamle, såsom ännu i Sverige: T h o r g u b b e n. På sådant sätt såg man honom på en målning å en vägg i gamla Upsala kyrka, som tillförne skall hafva utgjort muren till stadens sista tempel. Hammarsköld (i sitt märkliga utkast till konsthistorien, **) anser målningen för äkta, att säga från templets sista uppbyggare B l o t S v e n s tider. Det kan eljest

*) Ericus Olai, L. I. p. 2. Olaus Magni, L. III. Jemnf. Johannes Magni.

**) Utkast till de bildande konsternas historia, i föreläsningar, af Hammarsköld, Stockh, 1817, s. 153, 391.

vara, och jag anser det mera troligt, att Oden, i ett honom helgadt tempel (ty i Sverige hade han verkligen dylika), ursprungligen blifvit föreställd på förstnämnda sätt, men att tradition eller missförstånd hafva förvexlat namnen. Af alla nordiska länder var Sverige det, som längst bibehöll hedendomen, eller ännu i 12:te århundradet, dock blott på enskildta ställen, t. e. Småland. *) Då var det ock, som den Danske Prins Magnus (1130) plundrade Thors tempel och beläte någorstädes på Gottland och bemägtigade sig några tunga kopparhamrar, hvilka, såsom gudens sinnebilder, voro templets inventarier. Det kan också här anmärkas, att ännu vid gamla Upsala kyrka (hvilken föregifves vara byggd på en del af det hedna templets murar) gömmes ett stympadt, kolossalt, icke illa proportioneradt träbeläte, som föregifves hafva varit dyrkadt under hedendomen såsom T h o r. Förnämsta afgudabelätet i Upsala tempel har det väl knappast varit; men, att det varit dyrkadt som en afgud, är möjligt, fastän det af flera betviflas. — Men Hammarsköld antager det för visst och anmärker tillika, att statuens hufvud

*) Suhm, om Oden, s. 161. Dock anmärker han, s. 326, att offerstället Thorslöv i Aalborgs stift först år 1441 blef ordentligen förstördt. Jemnf. P o n t o p p i d a n, Everriculum fermenti veteris, och Dansk Atlas, I. 78, 79.

är högst märkvärdigt, från hvilket det tve-klufna skägget tillika med moustacherna nedhänger såsom 4 stora eklöf. Han menar, att detta sker på ett symboliskt sätt, då jerneken städse har varit en sinnebild af nordisk kraft, och den tillika var helgad åt Thor, efter som han skönade detta träd för sin väldiga hammare, hvarföre också trollen, enligt sägen, ännu söka skydd derunder för gudens krossande slag. Den lilla bronzbilden, som anses föreställa Thor, och som för 5 år sedan uppgrofs ur jorden på Island, är likaledes försedd med moustacher och stort treklufvet skägg. Den har en så kallad kabirhufva, sitter på en stol och håller i bägge händer ett eget slags redskap, som sannolikt är en symbolisk föreställning af hans hammare. Kroppen är ej rigtigt proportionerad; mesta omsorgen har man användt på hufvudet och skägget; men bilden i det hela vittnar dock om färdighet i gjutningen. Det förvaras på Kongl. Museum för fornsaker här i staden,*) hvarest man också har en afgjutning **) af en liten bronzbild från Reussiska antiquitets-samlingen i Tyskland, som anses

*) Finnes omnämndt i Iduna, 8 häft. s. 145, och afteckningen. Tab. 2 o. 3,

Öfversätt. Anm.

**) Sänd till författaren af den berömde fornforskaren Prof. Gräter. Originalet är afteckn nadt och beskrifvet i hans Idunna och Hermode.

föreställa en nordisk, Göthisk eller Tysk gudom med en knäböjande prest, som blåser i en konstig säckpipa. Efter Gräters sannolika förklaring är guden vår Hejmdall, med sin basun och en hund, såsom vaksamhetens och bevakningens sinnebild. Ofvanpå hjelmen är en gudamasque i Aegyptisk-Indisk smak och en fogel med utsträckta vingar, som tillkännagifver, att en luft- eller himlagudomlighet genom denna bild föreställes. Att presten är mycket minre än idolen, betecknar samma menniskornas förhållande till gudarna.

Än vidare vill jag tillägga en beskrifning af fremmande författare öfver kolossala afgudabilder hos ett beslägtadt, om ej i grunden samma, folkslag från nordiska hedendomen. Medeltidens Tyska chrönikeskrifvare berätta nämligen, att Carl den Store ödelade i Nordalbingen (nuvarande Holstein) tempel, hvaruti afguden H a m o y s var den förnämsta, stående midt ibland 12 andra gudar. Han föreställes omgifven af ljungeld och thordön, bärande svärd och spira, med en örn på sitt hufvud och trampande en drake under sina fötter.*) Jag tviflar icke, att den fornnordiska

*) Valsasors und Francisci Ehre des Herzogthums Crain, I. 60 och der anförda källor.

H a m m a r s á s *), nämligen hammarguden, det vill säga Thor, här är förvandlad till H a m o y s; hvad de Christnade Tyskar ansågo för spira, har väl varit hans hammare. Örnen är en allmän Eddisk sinnebild för luften och vädret, (desto märkligare blir oss också fogeln på nämnda idols hufvud) och draken, som han trampade, skulle visserligen föreställa midgårdseller verldsormen. Denna gamla berättelse blir så mycket mera sannolik, som man vet, att den heliga V i g b e r t försökte år 692 att kullstörta Jupiters (Thors) tempel på Helgoland, **) och, att man i dessa tracter verkligen tillaggt honom dess åskhammare, bevises af ett ännu bland allmogen gängse ordalag vid onda önskningar, i Schleswig-Holstein, nämligen: d a t i k d e h a m e r! d. ä. träffe hammaren (eller åskan) dig! ***) Ännu beteckna Lappar och Finnar sin thordönsgud med en hammare, likasom Thor ännu dyrkas af åtskilliga, i synnerhet Finnska, folkslag i Ryssland.

Vi kunna ännu vidare jemnföra några våra grannfolks gudabilder af detta slag med våra förfäders. De hedna Ryssarne voro väl till en stor del af Göthiskt ursprung; i sista hedendomens tid voro de dock

*) Sista stafvelsen uttalas a u s och i vissa böjningar a y s.
**) Pontoppidan, dän. Kirchengesch. I. 14.
***) Schleswig-Holsteinisches Idiotieon.

mycket blandade med verkliga Skandinaver, under namn af Varegar (eller Väringar), och regerades af Furstar här ifrån norden, hvilka således grundat den Ryska herrskarestammen. — De tillbådo thordönsguden (vår Thor) under namn af Perun. Hans bildstod beskrifves af Ryska annalister på följande sätt: "då Wladimir begynte att allena regera i Kiow, lät han uppresa gudabilder på högen utanför sitt tornslott. Deribland en Perun (hvilken i synnerhet ansågs förestå thordön, ljungeld och regnskurar), hvars hufvud var af silfver, öron och skägg af guld, kroppen af trä *), fötterna af jern. I händerna bar han en sten, omkringsatt med ädla stenar, strålande af eldglans, för att såmedelst föreställa sjelfva thordönet. Framför belätet (likasom framför den nordiska Thors) gömdes den heliga elden, hvilken ej fick utsläckas, och för hvars beständiga underhållande en egen prest var bestämd. **)

Genom denna sten erinras vi om våra så kallade **åskviggar**, **thorviggar**, samt de många hamrar o. s. v. af flinta, som finnas i våra förfäders grafhögar, bestämde att, såsom guden Thors heliga sinnebilder, bortskräma alla troll och

*) Nestors ü. a. Jahrbücher der russ. Gesch. von Scherer, 1774, 4:o s. 97.
**) De simulacris deorum in Russia cultis E MSCC:tis Russorum annalibus, ibid. p. 267.

onda andar från den aflidnes jordiska qvarlefvor. Häraf kommer ännu den tron bland allmogen, att stål, hvarigenom gnistor frambringas ur flintsten, är ett verksamt medel mot alla slags spöken. Att man här i norden i gamla dagar också hade ofantligt stora afgudabilder af trä under bar himmel, synes kunna slutas af Ragnars saga, hvarest det säges, att på Samsö har stått en sådan koloss, 40 alnar hög. *)

För det andra kunna vi ock, af förut anförda orsaker, kasta en blick på Vendernas gudabilder. De förnämsta deribland voro ofantligen stora, uthuggne af ekträ. Svantevits i Ancona hade en kjortel af åtskilligt slags fremmande tråd, (förmodligen af åtskilliga naturliga couleurer), som passade väl till kroppen. Eljest voro dylika bilder utrustade med verkliga svärd af konstigt och kostbart arbete, gyldene byglar o. s. v. Också innehöllo templen (utom basreliefer på väggarna, som föreställde gudarna) minre stöpta afbildningar af guld, silfver och andra metaller, likasom man också haft dem i gamla norden — men deruti afveko Vendernas afgudabilder från våra förfäders och närmade sig i stället till Indernas och Mongolernas, att de flesta hade många hufvuden och armar. **)

*) I Biörners Kämpadater.
**) Allgem. Weltgesch. 51 Th. s. 251. Saxo Gram. Hist. Dan. Lib. XIV.

En del af dessa deras stöpta afgudabilder och de dertill hörande offerknifvar m. m. finnas ännu, hittade i det gamla Rhetras ruiner: derå äro gudarnas namn tecknade med runor — men alla hafva mycket lidit af elden, må hända då templet afbrändes af Christna eröfrare, så att de derigenom kommit att få ett mycket vanskapligt utseende, änskönt få af dem också synas ursprungligen hafva varit danade efter konstens reglor. *)

Nordboernas egna minre idoler eller gudabilder voro, till följe af hvad förut är anfördt och flere af mina anmärkningar:

1) Små bildstoder eller buster på högsäten eller meubler.

2) Små utskurna, t. e. af hvalrosstand, hvilka också kunde bäras i fickan.

3) Stöpte af metall, såsom de omtalade, ännu för hand varande nordiska. — En sådan figur af silfver, som hel och hållen kunde föras i en liten pung, omtalas i Landnama.

4) Insmältade eller i upphöjdt arbete, föreställda på lotter eller stora terningar, som brukades till vidskeplig lottkastning i tillhörande konstiga lottskålar. Ett par dylika förgyllda silfverskålar, med en lott af guld och en annan af silfver, gaf Håkan Jarl skalden Einar Skåla-

*) Masch, gottesdienstliche Alterthümer der Obotriten.

glam, strax förrän det bekanta slaget med Jomsvikingarna begyntes. *)

5) Utklippta eller utpressade af tunna guldplåtar. De äro i synnerhet funna på Bornholm, i Skåne och i de Norska Nordlanden. Ofta föreställas dessa idoler såsom sittande i en nedtryckt ställning och kallas i Skåne guldgubbar. **)

Det är en hvar bekant, att 2:ne stora massiva guldhorn funnos vid Mögeltönder i Schleswig i 17:de och 18:de århundradet, förvarades sedan på konstcammaren, men blefvo derifrån bortstulna och af tjufven (en guldsmed) uppsmältade till falskt mynt efter de Ostindiska så kallade pagoder. De voro öfver allt betäckta med prydnader och hieroglyphiska figurer, hvaribland åtskilliga mythiska föreställningar, hvilka jag ej behöfver beskrifva, då de finnas stuckna i koppar vid så många verk, t. e. Laurentzsons latinska beskrifning öfver Köpenhamns Kongl. konstcammare och Prof. Müllers prisskrift öfver hornens uppkomst och förklaring: han anser dem till sitt ursprung vara, icke nordiska, utan Celtiberiska, eller gamla Spanska.

Äfvenledes äro här i norden funna i temlig mängd urgamla ensidiga mynt eller

*) Ol. Tr. S. I. 179.

**) Suhm, om Oden s. 322. Sjöborgs Inledn. till Känned. om Fäd. Ant., s. 190. samt tecknade T. 4. fig. 20. Den sammes Nomenclatur öfver Nord. Fornlemn. Stockh. 1817, s. 112, 170.

bracteater, de fleste af rent guld, andra af det så kallade electrum (en blandning af silfver och guld) — hvarå man ser temligen oformliga figurer, föreställande menniskohufvuden, med hjelmar, samt foglar, djur, hieroglyphiska tecken och runor, ja äfven till en del halfgrekiska inskrifter m. m. De fleste af dem äro omgifna med infattningar, till att bäras såsom medailloner eller smycken, förmodligen i guldkedjor omkring halsen. Man har många olika gissningar om dessa bracteaters upprinnelse; men, att de till en del föreställa nordiska gudar, förekommer mig ännu ej alldeles osannolikt ur flera skäl, hvilka här blefve för vidlyftige att utveckla. I allmänhet torde det vara rådligt att ej förklara sig för någon af dessa meningar, tilldess alla de här befintliga äro aftecknade, utgifna och beskrifna, hvilket arbete redan är påbegyndt under inseende af den härvarande Kongl. Commissionen for fornsakers bevarande.

Då vi således hafva anmärkt det vigtigaste, vi känna angående våra förfäders sculptur och plastik, så vida den användes till prydande af hus och tempel, samt i anledning deraf omtalt äfven andra bildliga föreställningar af gudar och mythiska föremål, så villja vi ock här kasta en blick på de gamla nordboars öfriga konstalster af dessa och dylika arter. — Några spridda

underrättelser härom äro icke så tydliga, att de bestämdt kunna säga, till hvad konstgren (såsom sculptur, scalptur; plastik eller glyptik) hvarje af de omtalade enskildta styc-ken hört, så att vi här ej kunna noga iakttaga den vanliga archæologiska eller artistiska ordningen.

Våra förfäder använde ofta bildhuggarekonsten på sina krigsskepp, hvilka stundom kunde rymma 200 man, men voro byggda på ett helt annat sätt, än de nu brukliga, och likare sydländningarnes galejor, då de oftast voro inrättade både för segel och åror. De måste alltså vara jämnförelsevis längre och smalare än våra. Anföraren gjorde sig mycket omak att pryda sina skepp så präktigt han kunde. Ofta gåfvo de dem således utseende af drakar och ormar (likasom det ännu är brukligt i China och Japan), så att gallionen utgjorde hufvudet eller framdelen, och bakstammen svansen. Gerna gåfvo de skeppen namn efter de djur, som de föreställde; således hade Olof Tryggvason 2 stora krigsskepp, hvaraf det ena kallades den långa, och det andra den korta ormen. Andra skepps-gallioner voro smyckade med ett fyrfota djurs bild, t. e. en buffels, en hästs, o. s. v., ofta också glupska, diktade eller verkliga rofdjurs. Gallionerna, eller åtminstone den i viss bild danade delen af dem, synas hafva va-

rit rörliga, d. ä. kunnat aftagas eller påsättas efter godtfinnande. Detta synes af ett ställe i de äldsta Isländska lagarna, som Landnama har antecknat. Det var nämligen deras begynnelse, att ingen fick, när han kom landet så nära, att det kunde ses, segla med uppsatt h u f v u d, som hade öppet gap, på det L a n d v æ t t e r n a, eller landets skyddsandar, dervid ej skulle förskräckas. Dessa landvätter voro nämligen A l f v a r och D i s o r, den nyare Danska vidskepelsens E l l e f o l k (E l f v o r) E l l e k o n g e r, E l l e k o n e r, U n d e r j o r d i s k e V æ t t e r o. s. v., som ännu hafva sitt tillhåll på Bornholm eller sitt hufvudquarter på Stævns, under Klintekungens anförande, till att försvara landet. *) Så tydliga lemningar efter hedendomen gifvas ännu i våra dagar.

Att återkomma till vårt egentliga ämne, voro stundom gudarnas bilder, t. e. Thors, uppställda i krigsskeppen, men sedan i katholska tider crucifixet, Maria eller Olof den Helige, o. s. v. Ändtligen har man ock uppställt bilder af verkliga menniskor på samma sätt. Således hade den sistnämnde Norske Konungen sjelf uthuggit en buste eller bild af en karl, som säges varit serdeles skön, och uppställt den å framstammen eller på gallionen af sitt

*) Thieles Danske Folkesagn (på flera ställen.)

amiralskepp, som deraf kallades K a r l s-h u f v u d. Sturleson säger, att busten föreställde en Konung, och att den, sedan skeppet var afhugget, noga förvarades samt långt derefter tid efter annan på åtskilliga krigsskepp till samma bruk användes. Vi se häraf, att konsterna i gamla dagar voro hos oss så aktade, att sjelfva de mägtiga och tappra Konungarne ej ansågo det under sin värdighet att sjelfve vara skeppsbildhuggare, hvilket ock verkligen kan anses för ett lyckligt förebud till denna konstgrens långt sednare inflytande på plastikens, genom en nordboers väldiga snillestyrka, åter förvärfvade högsta flor. Också andra Furstliga hjeltar, såsom H a r a l d H å r d-r å d e, Norges Konung, och R a g n v a l d, Jarl af Orkenöarne, gjorde sig en ära af sin skicklighet i dylika handarbeten.

För öfrigt utsirade våra förfäder rikligen sina skepp med f ö r g y l l n i n g, eller m å l n i n g. Sidorna pryddes, likasom salsväggarne, i vackert väder och till ståt, med krigarnes likaledes förgyllda och målade sköldar, och seglen voro ofta af kostbara, färgade eller ock med konstig väfning eller brodering prydda, tyger. De gamla skalderne kunna icke nogsamt beprisa konungaskeppens månfalldiga prakt.

Forntidens nordboar hade på visst sätt rättighet att visa sig här i hela sin herrlighet, då intet folk i verlden har öfver-

gått dem i dugligt sjöväsende. Att det åtminstone icke varit tillfället med Greker och Romare, har Cleffet visat i en serskild skrift. *) Utan att deras skepp kunna i storlek eller styrka sättas bredvid våra nyare, och utan compassens tillhjelp, foro de öfver vida oceanen till de aflägsnaste polartracterna, upptäckte samt coloniserade I s l a n d och G r ö n l a n d, ja sjelfva det från öfriga verlden så aflägsna, då obekanta A m e r i c a, under namn af V i n l a n d, M a r k l a n d, o. s. v. Pestaktiga sjukdomar och onda menniskors ränker gjorde, att deras colonier i America förstördes och nyttan af dess upptäckt derigenom förlorades. I $4\frac{1}{2}$ århundraden höllo sig de Grönländska colonierna; men derefter gingo de på samma sätt under, och sjelfva de stolta och mägtiga Britter, med deras så olika, större hjelpmedel af alla slag, hafva ännu icke varit i stånd att framtränga till de orter, der dessa tillförne (efter all sannolikhet) hafva blomstrat.

Vi sågo allaredan, att våra hedniska förfäder hade den fördomen, att kusternas skyddsandar förskräcktes af de gapande hufvudena på gallionerna, m. m. Detta skulle väl, enligt våra begrepp, anses för löjligt; men vi böre anmärka, att de gamla, som hade en den starkaste tro på ett ords

*) Von den Vorzügen der alten nordischen Seekunst vor der Römer und Griechen. Kiel, 1755.

eller vissa formulairers, böners eller troll-sångers kraft, visserligen hafva användt dylika till dessa bilders invigning, hvilka derigenom ansågos komma i besittning af öfvernaturliga krafter, till att förskräcka eller skada fienden. Häraf kommer förmodligen skeppens ännu i Christna länder brukliga dop eller invigning genom presterliga tal. Af samma orsak finnas väl ock de många ormar och odjur på de gamles med runor eller andra bokstäfver betecknade lik- eller grafstenar. De gamla begrofvo myntadt och omyntadt silfver och guld, samt andra dyrbarheter, äfvensom vapen, kläder m. m., med de döda. Dessa skatter behöfde väktare; dertill valde man, i brist af annat, dylika, såsom förtrollade ansedda, bildverk. — Deraf kommer må hända till en del den urgamla (äfven hos Greker och Romare) från Scytherna bekanta fabeln om drakar och ormar, som ligga på skatter och jordagods. Samma upprinnelse hafva må hända många af Aegyptiska hieroglypherna, deras ormar, gudar, masquerade i djurs skepnaden o. s. v.; ty de hedniska folkslagen gömde gerna gods och allmänna skatter, så väl i tempel, som i grafbyggnader, efter deras olika bestämmelse.

Vi hafva ännu några trollsånger och formulairer, som blefvo brukade vid verkliga djurhufvudens eller ock utskurna men-

niskobusters *) m. m. uppsättande på långa resta stänger, som kallades n i d s t ä n g e r, och hvilka skulle tjena till att häda eller förgöra en förklarad niding eller feg stackare; eljest ansågs en sådan medfart icke tillåten. Dylika skamstoder troddes också, i kraft af de vid uppresningen gjorda besvärjningar, skaffa gudarnas vrede och förföljelser öfver de skyldigas hufvuden.

På samma sätt hafva sannolikt våra förfäder invigt sina så kallade m ä r k e n (Lat. *Signa*), d. ä. b a n e r och f a n o r, såsom detta också är brukligt bland Christna. Äfven dessa baner voro bilder, antingen uthuggna eller stöpta, ofta förgyllda, eller ock bestående af fanor, hvarå funnos inväfda eller påsydda bilder. Enligt Tacitus bestodo Germanernas baner af massiva bilder och ansågos för serdeles heliga samt gömdes i de åt gudarna invigda lundar och offerställen. Vi se af Columna Trajana, att de mot Romarna stridande Daicers baner voro af denna art och föreställde hela drakar eller ormar, likasom farande i luften, häftade vid en stång. Konung Olof den Heliges baner bestod af en hvit drake; Chineserna o. fl. baner samt riksvapen äro ännu af samma beskaffenhet. Det är bekant, att Romarnas baner bestodo i syn-

*) T. ex. i Svarfdæla Saga, om ett på en dylik stång uppsatt karlhufvud.

nerhet af massiva örnar, utan tvifvel en helig sinnebild af den segergifvande Jupiters magt och beskärm. Tillförne har jag nämnt om hjeltarnas egna sköldemärken — som ofta bestodo af odjur och drakar — men här erinrar jag än vidare, att de ofta utsmyckade sina hjelmar med bilder, som hade en viss betydelse. Således berättar Tacitus om Aestierna (nämligen de på Östersjöns sydliga kuster boende Göther), att de på sina hjelmar buro bilden af ett vildsvin, såsom en helig sinnebild, då de dyrkade Gudarnas moder. Detta, säger han, gäller såsom vapen och värn mot allt och tryggar gudomlighetens dyrkare till och med midt ibland fienderna. Detta eljest oförklarliga ställe upplyses på det tydligaste sätt af vår Eddiska sägen och sång. Den gudinna, som Tacitus kallar gudarnas moder, var nämligen den nordiska Freya, åt hvilken ett vildsvin var helgadt, och henne voro de hjelmar helgade, som buro en sådan bild, hvilken kallades hildesvin eller krigssvin i gamla Nordiska och AngelSachsiska sånger. Äfven hos oss var vildgalten helgad åt Frey, likasom Visnu bland Inderna. Efter Christendomens införande betecknade Olof den Helige sina krigares hjelmar med crucifixet eller korstecknet, sannolikt till följe af en dylik fördom, som omförmäld är, dock i ett förändradt skick.

Eljest är det märkligt, huru länge vidskepelsen med Freyas och Freys heliga galt har bibehållit sig i norden. Likasom de hedniska Göther och Skandinaver förut vid jultiden offrade frugtbarhetens gudom en vigd galt, i anledning af solens återkomst till jorden, så hafva ock Svenska bönderna på vissa district ända in i sednaste tider bibehållit det skick, att hela julen igenom hafva på bordet ett bröd, som var bakadt i en sådan skapnad och i allmänhet kallades Julgalten. Det samma har varit i bruk på vissa orter i Tyskland, och några hafva till och med bevarat brödbilden ända till plöjnings- och sånipgstiden, då den blef stött till mjöl och detta strödt i utsädes kärlet samt sedan jemte säden på åkern, ursprungligen utan tvifvel såsom ett offer åt solguden Frey och mån-gudinnan Freja, såsom åt dem, hvilka man ansåg råda öfver hela naturens frugtbarhet i allmänhet, samt åkrars, creaturs och menniskors i synnerhet. Andra gåfvo halfva brödbilden åt hästarna, som drogo plogen, och andra hälften åt den karl eller dräng, som körde plogen, *) att äta, förmodligen såsom en erinran om hedniska offermåltiden och ett surrogat för den verkliga offergalten. På alldeles samma sätt förhöllo sig de fattigare Aegy-

*) Verelii Not. in Hervar. S. p. 139. Rudbecks Atlant. II. 230. 264. Jonge, Nordfjællandske Almues Karakter, 251—260.

ptierne; *) ty svinet var likså väl helgadt åt deras gudinna Isis, som åt den gudinna (Aesa ɔ: Ajsa), hvilken Tacitus gifver detta namn, och som, enligt hans intyg, dyrkades af Germanerna, men säkerligen icke varit någon annan än vår Freya. — Än vidare var svinet också i Aegypten helgadt solens och månens gudomligheter, alldeles likasom hos våra hedniska förfäder. Aegyptierne kallade också solen, eller solguden, Fre, eller Frej, alltså med dess äkta fornnordiska namn. **)

Således hade de nordiska hedningars bilder af alla slag, nästan öfver allt, samt till och med der man minst skulle vänta det, syftning åt deras gudsdyrkan och religion. Utom svinet var hästen också i synnerhet helgad åt Frey; ty alla (t. e. Indiska, Persiska, Mongoliska, Grekiska och nordiska) mythsystemer tillade solen hästar. Häraf kunna vi sluta, att de små metallhästar, som blifvit funna i hedniska grifthögar, i Norge, Island och Danmark, hafva såsom Freys sinnebilder blifvit begrafna med hans ifriga dyrkare, för att påminna guden om en fortfarande nåd och beskärmelse för dem, äfven i andra lifvet, eller, som de gamla uttryckte sig, i det andra ljuset. Malmbilder af flera

*) Plutarch. De Iside.

**) Jablonsky, Panth. Aeg. I. 157. Prolegom. p. 71, 110.

slags djur, såsom tjurar, vädrar o. s. v., hafva likaledes blifvit funna i hedniska grifthögar, troligen nedlaggda såsom amuleter eller symboler. Äfvenledes finna vi, att våra förfäder plägade stundom förfärdiga konstiga djurfigurer af silfver, t. e. Reidar Heimske, som förärade K. Harald Hård-råde ett sådant förgyldt svin af sitt arbete, hvilket alla beundrade.

Jag har tillförne visat, att man funnit spår till portraitteckning i hedniska norden, och att dylika bilder också blefvo utskurna. När lefvande hjeltars bedrifter afbildades, kan man ock förutsätta, att de, som sågo derpå, skulle igenkänna hufvudpersonen. Men man plägade understundom, som nämndt är, låta afteckna sina fiender, för att häda dem. Således bad en viss Skegge, i hedniska Norge, konstnären Ref, att förfärdiga tvänne bilder, som skulle föreställa hans ovänner Gisle och Kolbjörn, och det så, att den ena stod bakom den andra. "Denna bild," så voro hans egna ord, "skall städse blifva stående dem till skam." Under medeltiden (likväl icke, så vidt jag känner, under hedendomen) trodde man sig kunna förgöra sina fiender, genom att misshandla deras bilder och tillika använda magiska besvärjningar. Ända in

i våra tider har man upprest skampålar för utmärkta förbrytare, och ännu plägar man stundom låta afrätta in effigie dem, som man ej kunnat gripa personligen.

Man har i norden och Skottland funnit små stöpta bronzbröstbilder, hvilkas bestämmelse man icke rigtigt känner, då de sluta nedantill i en figur, som liknar en upp- och nedvänd obelisk, hvilken invändigt är ihålig. *) Dessa äro sannolikt från hedendomen; från den sednare medeläldern, fram emot år 1400, har man knifskaft af bronz, som föreställa hela bilder på ett någorlunda dylikt sätt, men få ej förvexlas med de förut nämnda.

I stället för, att de sydliga folkslagen plägade utskära figurer i e l p h e n b e n, som var ganska sällsynt här i norden, brukade våra förfäder hvalross- (Hrosshval) tänder, hvilka hafva en betydlig storlek och äro i allmänhet bekanta under namn af h v a l t a n d. Häraf plägade man t. e. förfärdiga Thors bild, som kunde bäras i en liten pung eller i fickan. Här förvaras ännu ett sådant utskuret stycke på Kongl. konstcammaren. Det föreställer en af forntidens Norska Konungar till häst med en sköld i handen. Framföre vid ena sidan går en drabant, väpnad med spjut och båge.

*) Pennant Tour in Scotland, och en i Sverige funnen bild, som förvaras här i Kongl. Museum för fornsaker.

Honom följer en annan, som blåser i ett krokigt horn och är väpnad med ett långt svärd. Än vidare ser man en tredje väpnad krigare, samt ändteligen en figur, som håller i Konungens stegbögel.

Det skulle blifva allt för vidlyftigt, att omtala alla de bildliga framställningar, som man tillfälligtvis kan finna på de få nordiska lemningar, vi från hedendomen ännu känna eller ega, såsom vapen, smycken, kärl, drickeshorn, o. s. v. hvaraf de flesta dock äro utarbetade i en smak, som icke är att förakta, många prydda med ett slags arabesker på ett verkligen konstigt och samkfullt sätt. Detsamma kan man endast säga om några ganska få af de i sten uthuggna eller utskurna bildverk, hvilka våra förfäder lemnat oss. Det så kallade Kiviksmonumentet visade oss troligen det äldsta af dessa, som vi känna. Det fanns strax efter 1770 *) i ett stort stenrör, kalladt

*) Redan 1756 hade det blifvit anmärkt af Assessor Wessman, hvilken, i Anteckningar om sin Skånska resa, tryckta i *Svenska Mercurius* för Maj månad 1758, sid. 1312, följ. beskrifvit dessa ristningar. Det var Wessman, som fallit på den tanken, att de innehöllo teckning af en Romersk triumph, hvilket, enligt Brocmans förmodan, lärer skett till följe af de nakna menniskor, som der föreställas och kanske af den triumphvagn, som på stenen N:o 3 i vester skulle funnits, men hvilken af Brocman ej kunde igenfinnas. Brocman aftecknade ristningarna, men fann vid jemförelse med

B r e d a r ö r, vid fiskeläget Kivik, strax vid Cimbritshamn i Skåne. Röret var hopkastadt af stora stenar, till en omkrets af ungefär 500 steg; i midten deraf fanns en fyrkantig, af flata stenar satt, ofvantill öppen grafcammare (stenkista) af $6\frac{3}{4}$ alns längd, $1\frac{1}{2}$ alns bredd samt $2\frac{1}{2}$ alns djup; men det är genom de figurer, som voro inhuggna i dess väggstenar, olikt alla öfriga, som vi känna i våra nordiska länder.*)

Figurerne visa, att detta minnesmärke är en nations verk, som ännu stod långt efter i konsten, men likväl redan hade nått en viss färdighet i att teckna föremålens contourer. De äro, efter Hilfelings teckning, stuckna i koppar vid en Latinsk afhandling af Lagerbring (som ville göra monumentet till Romerskt), Lund 1780, och vid Suhms Danmarks Historia, 1 Delen. Bland de bästa beskrifningar och förklaringar, vi hafva deröfver, är visserligen Biskop Münters. **) På stenarna föreställas i åt-

Wessmans afteckning betydliga olikheter och önskade, att de åter, med begagnande af bägge dessa, omsorgsfullt granskades och tecknades. Han ansåg dem röra Calmare Ledingår 1123. De äro sedermera afritade af Conduct. Hilfeling. *Öfversätt. Anm.*

*) De likna mycket de hällristningar, hvilka vi sedan funnit och annorstädes komma att såsom äldsta tidens skrifsätt beskrifva och förklara. *Öfversätt. Anm.*

**) Antiqu. Annal. 2 B. 2. H. s. 283 och följ. jemnf. Sjöborg, a. st. s. 167 o. följ.

skilliga rader och afdelningar yxor, sablar och lansspetsar; en, som det synes, naken figur på en vagn med 2:ne hjul, och som har i handen en lång staf eller piska, hvarmed han väl styrer de 2:ne förut springande hästarna. Framföre går en, som synes med ett svärd hota 2:ne andra, hvilka hafva händerna bundna på ryggen, och hvilkas något böjda ställning synes uttrycka smärta och sorg. Än vidare synes här i 3 rader en valplats, betäckt med vapen och döda hästar, från hvilken man är i begrepp att bortföra de öfvervunna, samt ännu en rad af 6 personer, hvaraf af de 2:ne främsta blåsa i långa krokiga horn (några metallhorn af dylik form äro funna i mossar på Seeland och Fyen, och sådana brukas ännu af Kalmuckerna vid deras religiosa sammankomster och tempelförrättningar). Framför dessa går en person med ett obekant, må hända musikaliskt, instrument. Än vidare synes en klädd person (i en temligen lång råck) och öfver dess hufvud uthugget ett redskap, som liknar en på sidan liggande kittel; tvänne nakna figurer, som stå i en ring, synas stå på ett par runda skifvor eller kulor (må hända trummor), hvilka äro med hvarandra förbundna genom en halfcirkel, som sitter fast vid en stock eller påle, utan tvifvel för att frambringa ett slags musik. Ändtligen ser man groupper af fångar med händerna

bundna på ryggen, hvar groupp med sin anförare, som har svärd i handen och synes drifva dem in i ett rum, hvilket ser ut som ett Grekiskt Ω eller en hästsko med utstående spetsar.

Biskop Münter har förklarat det hela, såsom slutet på ett slag och de öfvervunna fångarnas afrättande eller offring, och denna förklaring hår mycket för sig. Att krigsfångar fordom i allmänhet hos oss blefvo offrade, derom förmäla icke våra nordiska literära minnesmärken; men man har velat sluta det af Skottska och Irländska barders sånger. Att förbrytares afrättande deremot betraktades såsom en offring, har jag förut anmärkt. Såsom sådana kan man man ock stundom verkligen hafva betraktat röfvare, hvilka i hedentima ofta utgjorde stora flockar, och sådanas, så väl som upprorsstiftares, afrättande skulle man ännu anse för ganska lofliga. Ja, ännu och af Christna nationer föras krig, hvaruti ingen pardon gifves, t. e. mellan Spaniorerna och Americanska Insurgenterna. Att eljest äfven Greker och Romare i äldsta tider offrade menniskor, ja till och med oskyldiga möar, är oss fullkomligen bekant. Maken till denna sista bemälda handling känna vi icke i norden. Den Svenska Konung Auns söners offrande åt Oden synes bero på en mythisk fabel, och en dylik handling, som tillägges H å k a n

Jarl, är må hända blott en munkdikt (då den Store Sturleson alldeles intet derom förtäljer); men öfver hufvud kunna enskilda fanatiska förbrytelser intet bevisa mot hela nationers moral och charakter.

Jag är för min del af den tanka, att, då denna grafvård är sammanhopad af bara sten och alldeles icke liknar de flesta andra*) oss bekanta, utan deremot mer de Celtiska Cairns, så är den icke uppförd af våra Göthiska förfäder, utan deremot antingen af Finnska, Celtiska eller Cimbriska folkstammar, hvilka förut bebodde vår nord, men dels flyktade för Götherna, dels kufvades af dem. Det blifver ock derigenom märkligt, att stället kallas Kivik, och att Finnska ordet Kiviko betyder ett stenfullt ställe.

Till andra gamla minnesmärken af detta slag höra:

1) Åtskilliga, i klippor inhuggna, figurer, som finnas i största mängd i Bohuslän och i Blekinge i nu varande Sverige;

*) Stenröret, hvari grafven finnes, något åt ena sidan, säger Assess. Brocman i sina handskrifna anteckningar på Kongl. Allmänna Bibliotheket i Stockholm, liknar Måles Stenrössja vid Målstad i Medelpad; men grafven är, i anseende till storleken ($4\frac{1}{2}$ aln lång, $1\frac{3}{4}$ aln bred), lik Wålstadsgrafven i Forssa socken, hvarom förut är nämndt i (densammes) Helsingeresa. Gråstenarne, hvarå ristningen finnes, äro ej mer jemna eller glattade än våra vanliga runstenar. *Öfversätt. Anm.*

de föreställa som oftast fartyg med sina roddare.

2) Figurer på runstenarne, hvilka som oftast äro uselt tecknade och många från ett sednare tidhvarf (då runorna, i synnerhet i Sverige, brukades länge efter Christendomens införande). Imellertid föreställde de åtskilliga föremål, såsom korsfigurer i mångfalldiga omvexlingar, först föreställande Thors dubbla hammare, *)

*) Svårligen lärer på våra Svenska runstenar (bland hvilka vi ännu icke känna någon, som intygar sig vara ristad i hedendomen) kunna upptes någon Thors hammare (eller dess märke) e n k e l, än minre d u b b e l: denna sednare, eller den d u b b l a, saknar åtminstone allt slags grund i gamla urkunderna, och — en 18:de eller 19:de århundradets lärda mäns tanke, med hvad snillrika argumenter den än söker göra sig antaglig, förmår väl ej att hos 9:de eller 10:de århundradet insätta eller införa en sak, som den forntidens häfder ej v i l l j a och, att nämligen döma af spåren efter densamma, ej k u n n a vidkännas; t. e. på runstenen N:o 327 i Bautil, der ett sådant tecken finnes och inskriften slutas med: G u d h j e l p e h a n s a n d a o c h *a l l a C h r i s t n a!* — kan man ej ur något skäl tro, att tecknet har en sådan bemärkelse hos en så nitisk Christen, att han gjort en sådan bön; och samma är förhållandet med flera. För öfrigt finnas dessa mångfalldiga och besynnerliga korsteckningar ej endast på runstenarna: de finnas på den tidens Christna mynt, äfven utom Skandinavien, och der man ej dyrkat Thor; de finnas både ritade och skurna, eller uthuggna, på crucifixer i kyrkor och kunna äfven, alldeles lika dem på runstenarne, ses på ett helgedomsskrin i Eriksberga

sedan det heliga korset, ormar och drakar (af förr omtalade orsak, hvilken må hända till och med föranledt att uthugga dem i sten på Lunds domkyrkas norra gafvel); ryttare och andra krigare; enskilda personer, hela groupper af menniskor, lejon, ulfvar, hundar, harar och flera djur. *)

3) Andra uthuggna stenar, t. e. den förr omtalade Gottländska gamla marmorstenen med upphöjda figurer och ett med många figurer förseddt stenklot på Ingialds hög i Småland i Sverige, afteckn. i Svecia Antiqua et hodierna, Tab. 95. I Skottland har man flera märkliga uthuggna stenar med bildverk, i synnerhet obelisker, hvaraf några visserligen tillhöra hedniska folkslag af nordisk härkomst. Också flera, må hända Nordiska, idoler har man funnit i detta af våra förfäder så mycket besökta och bebyggda land.

4) Ändtligen äro ock de äldsta uthuggna likstenar i kyrkor och på kyrko-

kyrka i Vestergöthland, hvaröfver en teckning är utgifven i Konst och Nyhets-Magazinet, Stockh. 1821, och visar inskriften, att skrinet ej någonsin haft annan bestämmelse, än att bevara helgonsreliquier, med hvilka man svårligen kan låta inbilla sig, att Munkarne anbragt Thors hammare eller dess märke. Dessa och flera dylika medeltidens framställningar af korset komma att på ett annat ställe, sinsimellan jemnförde, uppvisas.
Öfversätt. Anm.

*) Sjöborg och dess anvisningar till Bautil, m. m. a. st. s. 170, följ.

gårdar märkvärdiga för vår archæologie och konsthistoria. Såsom gamla märkliga glyptiska konstverk i metall nämner jag blott de äldsta nordiska Konungars och Magnaters S i g i l l; men, då alla, dem vi känna, höra till Chrisna tiden, blifver deras beskrifning här både opassande och öfverflödig. Om de förmenta hedniska ensidiga myntens eller bracteaternas stämplar har jag nämnt i det föregående.

Deremot hafva vi ännu att omtala en betydlig gren af den äldsta nordiska konsthistorien, nämligen v ä f n i n g o c h b r o d e r i n g; så vida bilder och figurer dermed förställdes. Dessa konster utöfvades förmodligen blott af fruntimmer; men de använde också mycken flit på dylika arbeten. I afseende på våra grannar Sachsarne, hafva vi ett rigtigt historiskt vittnesbörd af ett åsyna vittne om dylika, genom qvinnohänder, bland dem frambragta konstverks förträfflighet, ännu medan de lefde i hedendomen, nämligen vid ungefär år 680, af Biskop Adhelm, som anbefaller dem såsom mönster för de Brittiska nunnornas arbeten samt beskrifver dem såsom konstig väfning, hvilken genom åtskilliga färger föreställde åtskilliga sköna och för ögonen behagliga bilder. *)

*) A d h e l m u s de laude virginitatis, bos F i s c h e r (Gesch. der Handlung, etc. I. 20.)

Tapetserier, på sådant sätt förskönade, söktes här i norden och dess grannriken under hedendomen och de första Christna tider mycket mer än nu för tiden (då de som oftast bestå af måladt eller tryckt papper), efter som de begagnades till att kläda gästsalarnas, rummens och templens väggar, i synnerhet vid sammankomster och högtidliga tillfällen. Det samma var fallet i Tyskland och England. Detta skick och fruntimrens färdighet, hvarpå det berodde, uppstiger ända till mythiska tidhvarfvet. Således omtalas broderier eller bildväfning redan på flera ställen i Edda sångerne. Hjeltinnan Gudrun omtalar *) denna sin sysselsättning på följande sätt:

Sju halfva åren
Satt jag med Thora,
Håkans dotter,
i Danmark.

Hon mig till gamman
virkade i guld
Sydländska borgar,
Danska Svanar.

Vi aftecknade
Ädlingars lekar,

*) Gudrunar qv. 2. (Edda Antiquior II. 299. Ed. Hafn.) Sæmundar Edda Ed. Holm. s. 232. Godrunar harmr str. 13 etc. jemnf. anm. till Gånge Rolf S. s. 240.

Konstigt afbildade,
Konungens kämpar;
Högröda sköldar,
Huniska kämpar,
Furstens hjeltar,
Med hjelm och svärd.

Sigmunds skepp
skrida från land,
Med gyldne prydnader
Uthuggna stammar.
Vi utsydde
Slaget på F i v e,
Mellan Sigars
Och Siggejrs härar.

Volsunga Sagan, som egentligen är en temligen gammal prosaisk commentarius öfver, dessa och flera nu förlorade forntidasånger, uttrycker sig härom sålunda: "Gudrun förblef hos Thora och vof border (eller tapeter) åt henne samt aftecknade derpå många stora bedrifter och sköna lekar, som den tiden voro brukliga. Svärd och brynjor och all konglig skrud; Konung Sigmunds skepp, då de seglade ut ifrån landet, samt de slag, som föreföllo söder på Fron (Five) mellan Sigmund (Sigar) och Siggeir. Slikt tidsfördrif hade de, och Gudruns stora bedröfvelse lugnades mycket deraf." *)

*) Volsunga Sagan hos Björner, Cap. 16, och om det följande i 32 Cap.

I samma saga förtäljes (efter sånger, som nu för lång tid sedan äro gångne förlorade), att Brynhilda, då hon fattat kärlek för Sigurd Fafners, roade sig hemligen med brodering af guld och utsydde hans hjeltebragder, draken Fafners öfvervinnande, hans efterlemnade skatters och dyrbarheters bortförande samt Regins derpå följande dråp. Då Gudruns moder Grimhild ville öfvertala henne att gifva Konung Atle, som friade till henne, sitt ja, lofvade hon henne bland annat Hunniska (d. ä. Vendiska) tärnor, som väl förstodo sig på broderi och veste att gifva guldet en behaglig glans. *) Mycket länge voro Sigurd Fafnersbanes hjeltedater föremål för teckningarne på sådana tapeter. Således förelade Konung Olof den Helige Skalden Thorfin, att i en visa besjunga den handling, som föreställdes å det tapetseri, han hade midt för ögonen; det var nämligen Fafners dråp. **) Skalden beskrifver teckningen på tapeten ungefär med dessa ord: "Hjelten far fram i sin vrede; hans blanka klinga, med all kraft nedtryckt genom drakens bröst, står fast i hålans (grottans) botten. På bägge sidor nedströmmar blodet; men Fursten vill laga sig ett villebråd" (deri-

*) Gudrunar qv. II. anf. st. s. 311.

**) Flateyar Boken, anförd i Müllers Saga-Bibliothek, 2 D. sid. 386, äfvensom af Torfæus i Prolegomena Hist. Norveg.

genom nämligen, att han utref ormens hjerta, att steka och uppäta det, för att, enligt gamla vidskepelsen, derigenom blifva vis). Redan i Prins Hamlets ungdomstid var Danska konungaslottet, enligt Saxo, pryddt med tapeter.

Men här gåfvos visst många flere föremål för qvinnokönets broderi- och väfningskonst i norden, t. e. krigarnes fanor. Således yttra flere Brittiska författare sin förundran öfver den stora konst, som var använd på Danskarnas hufvudfana, som skall varit utsydd af Ragnar Lodbroks 3:ne döttrar före år 878, enligt sägen på en enda middagsstund. — Deruti var föreställd en korp, som stundom syntes framflyga i full fart, men andra gånger hänga med vingarna i stilla overksamhet. *) En dylik fana fick Sigurd, Orkenöa Jarl, till föräring af sin moder. Dylika troddes gifva härföraren seger, förmodligen efter som den föreställde den åt segerguden helgade korpen. **)

Ofta afbildades djur och foglar på de äldsta, oss ännu af eget betraktande be-

*) Asser. Menev. de rebus gestis Alfredi R. hos Fischer, I. 19. Enligt andras berättelse var fanan hvit och bars i fredstider; men korpen antingen syntes, blott när den bars i slag, eller hade efter vunnen seger en stilla och fredlig skickelse. Encomium Emmæ hos Du Chesne, Scr. R. Norm. p. 169.

**) Ol. Tr. S. I. 223.

kanta, tapetserier. På de Tyska af denna art, mest svarta och hvita, har Fischer (som öfver hufvud noga undersökt alla dylika forntida konstverk, hvilka han fått se) upptäckt djurarter, hvilka ej mer finnas till, utan beskrifvas af Romerska författare (Tacitus och Plinius) i Germaniens vilda skogar. En sådan gammal tapet har nyligen blifvit hitförd från Island, hvarest den sist tillhört en kyrka, men förvaras nu i Antiquariska Museum. Den är genom ett slags arabesker, i en icke dålig smak, afdelad i runda fält, hvaruti finnas åtskilliga djur, såsom hjortar, lejon, o. s. v. Figurerna äro svarta på gul grund, och det hela framställer sig rätt väl på litet afstånd. Andra gamla tapeter föreställa blomster- och jagt-stycken, sköldemärken, eller ridderliga vapen, o. s. v.

Ofta har man också, enligt hvad redan är nämndt, sett historiska scener och händelser derå tecknade. Ett visserligen mycket märkvärdigt tapetseri af denna art omtalas i Olafssons och Paulsens resa genom Island *) vid år 1760 på följande sätt: "I Holums domkyrka hafva ända till för kort tid sedan varit gamla tapetserier med artiga historier: man har der sett de gamla nordiska skeppens daning med flera saker, samt några inskrifter." Den tidens

*) Andra Delen, s. 735.

förakt för alla forn-nordiska konstalster har visserligen påskyndat dessa ganska märkvärdiga styckens undergång — dock finnes der ännu ett och annat tapetserie från katholska tiden, mest föreställande bibliska historier; ett sådant af en icke obetydlig längd, kommet från Island, förvaras nu, jemte flera dylika saker, på Kongl. Museum för fornsaker.

För dessa gamla historiska tapetseriers förlust, i vår nord, är den literära och artistiska verlden hållen någorlunda skadeslös genom Montfaucons *) präktiga afteckningar och förklarande beskrifningar öfver ett sådant, från de, öfver en del af Frankrike herrskande, Norrmäns tider. Det förvarades i domkyrkan i Bayeux i Normandie samt uppvisades till och med i 18:de århundradet på vissa årliga högtider. Det föreställer Wilhelm Conquestor (Eröfraren) — hvilken först var Hertig i Normandie och sedan tillika Konung i England — hans tåg till detta rike omkring år 1065, med andra dertill hörande vigtigaste händelser. Här hafva vi en rik och äkta källa till kunskap om Norrmännens costume i klädedrägt, vapen, jagtapparat, fartyg, o. s. v., som ej nog kan recommenderas vetenskapens idkare och artister, som villja göra sig bekanta med medeltidens lif och verksamhet.

*) I Monumens de la Monarchie Française, T. I. Tab. 35—49. T. II. Tab. 1—9.

Det tillkommer oss ej att här beskrifva fruntimrens öfriga konstiga handarbeten i linne- och klädväfning, brodering med guld på siden och andra kostbara tyger, m. m. Vi villja blott anmärka, det Saxo omtalar fint och konstigt väfvet linne, såsom inhemskt alster i Danmark under hedendomen; och med honom öfverensstämma Edda-sångerna deruti, att Norge då synes hafva frambragt mycket mera lin än nu för tiden; att linskötseln också med Norrmännen öfverfördes till Island, hvarest den nu länge sedan är utdöd; men ställens namn L i n a k r a r (d. ä. Linåkrar) m. m. bevisa, att den der egt rum i gamla dagar. De talrika trälinnor, som höllos i stora hus, hafva ofta utgjort folk till ett slags linne- och klädes-fabriquer under husmoderns eget öfverinseende.

Våra förfäder satte mycket värde på sköna och präktiga kläder. Deras grannar och anförvandter, Friserne, förfärdigade serdeles fina och sköna klädeskappor af hvit, grå, blå och skarlakansröd färg, som voro mycket kostbara och eftersökta, till och med i Österländerna, så att Carl den den Store sände dem, såsom kärkomna föräringar, till Persiska Konungen. *) För-

*) Monachus Sangall, in vita Car. M, II. 14. (hos Fischer, I. 74).

modligen hafva de eljest blifvit öfver Östersjön och Ryssland förda till Orienten och der afyttrade mot siden och andra finare tyger, i stället för att nordens silfver och guld nu öses ut för Persiska och Indiska shawlar.

Verkligen har här i norden, till och med under hedendomen, herrskat till vissa delar en orientalisk prakt hos de stora och rika. Manspersoner buro till ståt t. e. *skarlakanskläder*, det finaste *pelsverk*, *sammet* och *fint linne*, stora *arm- och fingerringar* af guld, andra *smycken*, ja äfven *sköldar* af guld, prydda med ädla stenar. Några på sjelfva Island, hvarå vi hafva uttryckliga historiska vittnesbörd, buro stora vida *silkeskåpor* med *släp*, försedda med *guldknappar*. Fruntimrens drägter voro naturligtvis icke minre kostbara. *Sängkläder*, såsom sparlakan, täcken, o. s. v., svarade deremot och voro som oftast broderade eller utsydda, ja stundom besatta med perlor, och dynornas öfverdrag af siden. *Matborden* betäcktes med sköna, fina *dukar*; och *handdukar* brukades efter Österländsk sed vid handtvagning före och efter måltiden. Om de i husen brukade *tapeterna* har jag förut talat. *Golfmattor* synas nödvändigt hafva hört dertill, och de omtalas på flera ställen i Volsunga Sagan.

M å l n i n g, f ö r g y l l n i n g, ja till och med massivt guld och silfver var stundom användt på panelverk, ornamenter och meubler. Härtill svarade andra h u s g e r å d, såsom: d r i c k e s h o r n, b ä g a r e, k ä r l, f a t och t a l l r i k a r, m. m. af guld och silfver, eller ock af andra förgyllda, äfven med blått eller grönt emaillerade metaller. K i t t l a r och k a r, äfven så d o l k a r, k n i f v a r, p i n c e t t e r, s a x a r, m. m. af koppar, serdeles väl arbetade och smakfullt utsirade, har man ofta funnit i jorden här i nordiska länderna. Äfvenledes prydliga u r n o r af rent guld, af glas, eller till och med af krystall, med massiva guldband; dock äro de flesta af ler ofta rätt fina med sköna prydnader. Bland de i högarna funna saker förtjena ock anmärkas en del större eller minre g l a s p e r l o r och andra s m y c k e n, hvilka stundom till och med likna konstigt mosaikarbete. Man vet, att Britterne beställde glas från Tyskland i 8:de århundradet (nämligen Abboten Gutbert hos Bonifacius). E m a i l l e r i n g hafva våra förfäder så väl förstått, att våra nuvarande konstnärer tillstå sig ej kunna förfärdiga den så varaktig. Deras g u l d s m e d s- och m e t a l l a r b e t e har (såsom Saxos och Eddas sånger från hedendomen alla redan omständeligen antyda) varit förträffligt, ja, ofta till och med smakfullt.

Det visa några, de få lemningar, vi ännu hafva qvar deraf, t. e. på Kongl. Antiquariska Museum, hvilket dock är anlagdt nu först i 19:de århundradet, nämligen år 1807, sedan så många herrliga samlingar af fäderneslandets fornsaker, t. e. den utmärkta Thorkelinska, blifvit förtärda under bombardementet samma år samt tillförne i vådeld 1794, 1795 och 1728, andra slika förluster att förtiga.

Om våra förfäders v a p e n (hvilka sannolikt i det mesta liknade medeltidens öfriga, dels Europeiska, dels Asiatiska, nationers) vore här för vidlyftigt att orda med någon fullständighet. Att de varit starka och konstigt utarbetade, det visa de, som ännu förvaras på Konstcammaren, Antiquariska Museum och flera ställen. De äldsta nordboarnes (sannolikt Finnska eller Celtiska urfödingarnes) hafva väl till största delen varit af s l i p a d f l i n t s t e n, såsom våra grifthögar visa i mängd; men det är ock troligt, att man begrafvit dessa vapen med de döda, dels derföre, att de ansågos såsom Thordönsgudens, Thors, skyddande sinnebilder, och dels derföre, att de, såsom nästan oförtärliga af tiden, ansågos oförgängliga och passa bäst till jättestugorna eller kämpagrafvarne, hvilka med skäl kunde nästan tillegna sig Aegyptiska namnet för dylika hviloställen, nämligen e v i g a b o n i n g a r. Vid des-

sa flintvapen och redskap är att märka, det mycken flit och konst blifvit använd till deras slipning, samt att man funnit flera dertill brukade slipstenar. På några dylika tveeggade dolkar går eggen i en krokig linie, och har man ansett dem vara danade med en liten hålmejsel, likasom några också hafva velat sluta, det man fordom förstått att göra flintan smidig och såmedelst bearbeta den. *)

Att vapen af **jern** brukades här i norden mycket långt tillbaka i tiden, är bevisligt; men som oftast hafva alla dylika saker längesedan förrostat i jorden och blifvit förvandlade till jord igen. De af **koppar** och **metall**, ofta mycket prydliga, **) finnas i större mängd (dock äro äfven dessa stundom alldeles förvittrade eller sönderergade), och det är om dem i synnerhet märkvärdigt, att de gamle förstått att så härda kopparen, att **den** i styrka och skarphet liknat stålet. Sedan fick man här i norden vapen af det ypperligaste **stål**. Ett sådant svärd, 3 alnar långt, fanns i jorden på Island år 1744; då rosten blifvit afslipad, erfor man, att det var det aldra bästa stål, hvitt i brottet. På klingan var förgyldt löfverk och

*) Posselt, Om Fornsaker på Ön Föhr, i Antiqu. Annal. 3: 74.

**) Om några dylika, se t. e. Öfverste Guldbergs berättelse om de af honom upptäckta och samlade fornsaker, a. st. 2: 318, 323.

bokstäfver, som ingen kunde läsa. *) Öfver vissa Furstars, hjeltars och rika mäns präktiga och kostbara vapen finnas nästan oräkneliga beskrifningar i sagorna. Till rustningen räknade man också sadlar och annat ridtyg; betselstänger och plåtar, samt hästarnas öfriga prydnader, voro ofta konstigt utarbetade. Skalderne omtala äfven täcken eller schabrak, prydda med silfver och guld. Äfven nämna de förgyllda vagnar. Detta är så mycket troligare, som förgyllning och målning användes, efter hvad jag förut anfört, på skeppen och deras tillbehör.

Lätteligen frestas man att fråga: hvarifrån kunde all dylik prakt och rikedom komma till det fattiga norden? De hade flera källor, i synnerhet dessa:

1) Handel. 2) Fiskeri. 3) Krigsbyte. 4) Subsidier eller fremmande sold. Vi villja korteligen omtala en hvar af dessa puncter för sig:

1) Nordens handel var måhända, under de sista hedniska och första Christna tider, i förhållande till det öfriga Europas, vigtigare än den är nu, då Britternas och Americanernas köpenskap och sjöfart har fått en så stor öfverlägsenhet. Bernsten, som mest fanns på Preussiska, Tyska och Danska kuster, var redan i Romarnes

*) Jon Olafsson, om Antiquit. på Island, i Antiqu. Annal. 2: 190.

välmagtstid utomordentligen dyrbar och betaldes föjaktligen ganska väl. Längre fram i tiden voro Ryssland, Sverige och Danmark af det egentliga Europa de enda länder, som voro i bisittning af orientaliska handeln. De dyrbara Indiska, Persiska och Arabiska varorna fördes från Constantinopel och länderna vid Svarta Hafvet genom Ryssland till dess och Vendernas Östersjöhamnar, derifrån, i synnerhet öfver Gottland och Bornholm, till Sverige och Danmark och härifrån till Tyskland, StorBrittannien och flera af Europas betydligaste länder. Norrmännen foro ock mycket sjövägen förbi Nordcap till Bjarmaland, eller nuvarande Permien, som också var i besittning af en betydlig Österländsk handel. Äfven handeln med kostbara Ryska och Norrska pelsverk inskaffade mycket penningar. Således strömmade guld, silfver och dyrbara saker till de nordiska länderna. Dessa hade redan den tiden mycket betydliga handelsstäder; nämligen Ryssland (som från 9:de århundradet beherrskades af Skandinaviska Furstar): Kiow, Holmgård eller Cholmogrod, Nowogrod, m. fl.; de V e n d i s k a eller S l a v i s k a o r t e r i T y s k l a n d: Jomsborg, eller Vinetha (en tid enligt Adam af Brehmen den största i Europa), Julin, Rhetra, Meklenborg; än vidare i N o r r a T y s k l a n d: Lübeck, Hamborg, o. fl. samt sedan Brehmen. I

Sverige: Wisby på Gottland (en tid en ofantligt stor och präktig handelsstad, nu minre betydlig); på fasta landet: Upsala, Sigtuna, Birca eller Björkö; också vid Halör i Skåne var en årlig marknad, som besöktes af folk från alla nordiska riken, samt af Tyskar, m. fl. I Norge voro Tunsberg och Stenkjär mycket gamla handelsstäder; med Christendomen uppkommo i synnerhet Throndhem, Bergen, m. fl. I Danmark voro väl Schleswig och Ribe mest berömda för handel; men dessutom voro Lethra, eller Lejre, Roeskilde, Ringsted, Odense, m. fl. bekanta för ålder och rikedom. Isländare och Norrmän voro Americas första bekanta upptäckare: de och Danskarne ensamma förde der länge handel; men den förstördes och kom alldeles i glömska genom åtskilliga olyckshändelser. För öfrigt får jag angående nordiska handeln hänvisa till Suhms, Gust. Badens och Fischers verk i detta ämne. Prof. Rasmussen har ock nyligen utgifvit en mycket intressant afhandling om Arabers och Persers bekantskap med vår nord, och denna var förvärfvad under handelsresor, den tid Skandinaver och Ryssar ännu voro hedningar. Så väl från Romarnas tid som från medeltiden har man äfven underrättelser, att Indiska köpmän besökt våra orter — och i Islands första Christna tider hemsök-

tes det af åtskilliga Armenianer, hvilkas vidsträckta handel nu likväl är mest inskränkt till Orienten och Ryska riket. Häraf kunna vi förklara oss det stora antal gamla Österländska och Grekiska mynt, som ända in i våra dagar uppgräfvits ur jorden här och der i dessa riken, likasom också de kostbara österländska rökelsesorter, hvilka man stundom finner i grifthögarna, såsom brända eller ditlaggda vid de aflidnas likbegängelse.

2) Fiskeriet var äfvenledes på de tider en betydlig rikedoms-källa för de 3 nordiska riken. Sillfisket under de Skånska och Danska kusterna indrog således ofantliga summor: det var i synnerhet för dess skull, som den stora årliga marknaden, hvilken hölls i Halör (och till en del så till sägandes i Öresund), blef besökt af Ryssar, Preussare, Vender, Tyskar och andra.

Arnold af Lübeck beklagar sig öfver den mängd guld, silfver och dyrbarheter, som på sådant sätt infördes i norden för en, som han sjelf yttrar sig, i sjelfva verket dålig eller ringa handelsartikel. Norges, Islands och Grönlands fiskerier och hvalfiskfångst voro i forntiden så mycket vigtigare och mer lönande, som Terreneuves och Sydhafvets då voro alldeles obekanta och obegagnade, och Straat Davis alldeles icke besöktes af andra än Norrmännen och de från

dem utgångna colonister. Den tiden voro också **hvalrosständer**, **hvita Grönländska björnskinn** och **Isländska falkar** (som i gamla dagar mycket brukades vid jagt) serdeles begärliga och kärkomna articlar.

3) **Vikingsfärder**, eller kaperi, hvilket stundom urartade till sjöröfveri. Vi kunna icke neka, att det drefs temligen långt här i norden, likasom till och med i gamla Grekland; men å andra sidan är det visst, att dess faslighet af sednare författare blifvit mycket öfverdrifven. Vi böra också försätta oss i detta tidhvarf, för att kunna inse orsakerna dertill. Ifrån urminnes tider fanns nämligen en ingrodd, efter tid och omständigheter föranledd, fiendskap mellan sydländningar och nordboar. Det är bekant, att Romarne under sin blomstrande priod förde **krig** med alla jordklotets nationer, som de kunde räcka. Brittannien och Frankrike, med största delen af Nederländerna och en stor del af Tyskland, eröfrade de, och vi kunna knappt tvifla om, att ju flyktingars utvandringar hafva i anledning deraf egt rum till de mer eller minre beslägtade Skandinaviska folkslagen, i synnerhet till det närmast liggande Danmark, och dessa hafva då fortplantat sitt hat och sin hämndlystnad mot Romarna och deras underkufningsgrundsatser hit till norden. Från England

bekrigade Romarne de i Skottland bosatta Picter, ett folkslag af nordisk härkomst, som ingick förbund med Sachsarna, Jutländningarnes grannar, och måhända likaledes med sjelfva Jutarna — då de Romerska författarne ofta innefattade nordiska folken under deras grannars och slägtingars, Frankers, Frisers och Sachsers, namn. Nu öfverföllo dessa förenade nationer de Romerska provincerna, i synnerhet Englands och och Frankrikes kuster, med sina krigsflottor, och det rika bytet gjorde, att dessa plundringståg fortforo. Ändtligen intogo Sachser och Danskar, under namn af Angel-Sachser, hela England i 5:te århundradet, och nu synas nordboernas krigiska sjötåg till andra länder nästan afstadnat någon tid, tilldess Frankerne, som imellertid eröfrade Gallien och gåfvo det namn af F r a n k r i ke, hade antagit Christendomen, och dess beherrskare, under sken af att utbreda denna, begynde föra blodiga eröfringskrig med de öfriga Tyskarna, i synnerhet Sachsarna och tillika med Danskarna. Carl den Store förde således ett häftigt och grufligt krig med Sachsarna i 32 samfällta år (från år 772 till 803) och vann ändtligen öfverväldet samt de öfvervunnas tvungna antagande af Christna religionen. Ett stort antal af dessa Sachsar drogo nu till Holstein och utbredde sig må hända till

hela Danmark, hvars Furstar naturligtvis, till att försvara sin sjelfständighet och sina förfäders tro, råkade nu i häftiga krig med de Frankiskt- Tyskt- Romerska Kejsarne och samtliga af dem beherrskade länder. Nu rustade nordboarne åter sina krigsflottor och anföllo sedan oupphörligt de sydliga ländernas, i synnerhet Frankrikes och de angränsande Nederländernas, sjöfart och kuster; derföre blefvo Danskar och Norrmän så beryktade i munkarnas chrönikor, och dessa underläto icke att vid alla tillfällen utskrika dem för de värsta röfvare, utan att göra minsta afseende derpå, att lofligt sjelfförsvar hade föranlåtit en sådan framfart, hvilken sydländningarne först hade begynt att utöfva mot nordboarna. När vi tillika betrakta de katholska Christnas framfart mot hedningarna, t. e. Tyskarnas mot Preussare, Letter, Esther och Vender; Spaniorernas mot de infödda Americanerna; Portugisernas mot Ost-Indianerna, o. s. v., så torde vi finna, att deras omvändelseifver härrörde af eröfringslust och den lågaste egennytta, som ej afskydde några grufligheter, för deras afsigters vinnande — så att vi alldeles icke kunna undra öfver våra förfäders rättmätiga förbittring mot slika naturliga och ärfda fiender, hvilkas grundsats det dessutom var, att ej anse hedningar för menniskor, utan såsom djefvulens barn och afskyvärda odjur, med

hvilka man ej kunde pläga något umgänge.

Således kunna våra förfäders krigiska sjötåg mot sydländningarna mycket väl urskuldas — men minre är detsamma fallet med deras vikingsfärder här i nordiska farvattnen. Dock må icke glömmas, att alla de nordiska riken voro en lång tid delade i nästan otaliga små stater, hvilka lätt kunde komma i fejd med hvarandra; också beboddes då Östersjöns sydliga och östliga kuster af folkslag med fremmande härkomst, språk och seder, såsom Finnar, Slaver och Vender — mot hvilka också ett slags ärftlig fiendskap egt rum ända från de stora nordiska folkvandringarnas samt deraf följande ömsesidiga eröfringars och utflyttningars tid. Imellertid finna vi, att de mest ansedda Vikingar städse skonade farande köpmäns och handelsskepp, samt att de handlande, till följe af den i norden allmänna gästfriheten, reste med stor säkerhet till lands, utom öfver stora hedar och vilda skogar, hvarest fridlösa stigmän uppehöllo sig. Vi kunna ock lätt föreställa oss, att, om sjöröfveriet varit så allmänt i de nordiska och Östersjöns farvatten, som det nu utskrikes hafva varit, så kunde de gamla nordboarnes handel, köpfärder och fiskeri ingalunda stigit till den höjd, som de verkligen gjort. Ett talande bevis för nordsjöns säkerhet den tiden tror jag mig

finna deruti, att jag knappt kan erinra mig ett enda exempel på, att något af de talrika skepp, som gingo till Island, för att colonisera det, och sedan för att derstädes drifva handel, någonsin blifvit öfverfallet eller plundradt af sjöröfvare.

Icke desto minre indrogo, som sagdt är, de hedniska Skandinavernas vikingståg å de rika sydliga farvattnen och kusterna, samt deraf följande eröfringar, i Norden många dyrbarheter och betydliga rikedomar.

4) Den fjerde källan till nordens rikedom var våra förfäders myckna k r i g s t j e n s t h o s f r e m m a n d e, i synnerhet i R y s s l a n d och hos G r e k i s k a K e j s a r n e, hvarest de voro bekanta under namn af V a r e g e r, B a r a n g e r, eller V ä r i n g a r. Det är alldeles öfverflödigt, att här uppehålla oss längre vid detta bekanta ämne; blott det vill jag anmärka, att genom Skandinavernas många resor af alla slag infördes efter hand många fremmande moder i drägt, vapen och byggningssätt, så att konstnärerne följaktligen äro berättigade att, i brist af nogsam kännedom om den äkta nordiska costumen, i bildliga framställningar från 9:de eller 10:de århundradet, följa dem, som man af fremmande konstverk ser då blifvit brukade af sydliga Norrmän, AngelSachser samt de i England bosatta och herrskande

Danskar, Franker, Sachser och andra Nord-Tyskar.

Således kunna vi förklara oss det verkligen stora välstånd och den prakt, som egde rum i våra nordiska länder i hedentima. Adam af Brehmen prisar således Sverige för dess utomordentliga bördighet på frugter och honung samt dess rikedom på guld och silfver. Han tillägger än vidare, att Svenskarne ej hade brist på någon ting, utom på högmod (superbia). Öfver hufvud hafva många scribenter i nyare tider sökt utbreda origtiga meningar om våra hedniska förfäders charakter, då de skildra dem utan undantag såsom vilda, grymma, falska, okyska och begifna på alla barbariska laster. Nyss anförda vittnesböd af en samtidig och Christen författare bevisar motsatsen. I afseende på beskyllningen för deras vilda seder och umgänge, anförer jag af munken och chrönikskrifvaren Alberik vid år 875 *): att Norrmännen (det vill säga Danskar, Norrmän och Svenskar i allmänhet) väl voro ett ostadigt folk och icke förnöjda med sina egna gränsor, men att de likväl voro serdeles behagliga och höfliga, hvarest de än kommo; Sachserne deremot, säger samma författare, voro ostadiga,

*) Anfördt af Lagerbring i Svea Rikes Hist. I. 429. Norrmannorum gens est instabilis nec propriis contenta terminis, gratiosa tamen, quocumque venerit, et affabilis.

men tillika vilda och häftiga. Dock prisas dessa samma, ehuru hedniska, Sachser, våra grannar, också af samtida författare, som berätta, att de voro fredlige hemma och sörjde med blid välvillja för sina medborgares välfärd. *) Att Norrmän och Sachser förde krig med grymhet, hafva de på sin tid gemensamt med hela verldens inbyggare; dock onekligen öfverträffades de af de Christna både då och sedan i slik framfart mot eröfrade länders invånare, åtminstone hvad tankfriheten angick. Man jemnföre t. e. den, genom blott politik, christnade Rollos och hans Normäns rättvisa samt milda regering i Normandie med Tyska munkriddares tyranniska despotism i Preussen och Liefland!

Man har än vidare, för att bekräfta våra förfäders barbari, anfört, det de tålt bland sig vissa oskick, som voro en följd af hedendomens grundsatser och begrepp om rätt, t. e. faderns magt öfver hans presumtiva barns lif; men man har dock ej aktat sig för inkastet, att just samma skick och vidtägter herrskade bland Greker och Romare, hvilka man dock icke, blott ur denna grund, vill tillägga namn af barbarer.

*) Eginhard eller Meginhard, hos Adam af Brehmen, H. E. I. Erant domi pacati et civium utilitatibus placida benignitate consulentes.

Att här vidare utveckla detta ämne eller öfver hufvud att skildra våra förfäders seder, skulle blifva allt för vidlyftigt. — I detta afseende får jag blott anbefalla de bästa källor, nämligen de öfversättningar, vi redan hafva eller härefter få, af Sturlesons Norska och Saxos Danska Historia, samt af andra serskilda sagor, så ock vissa hithörande afhandlingar, i Skandinaviska Literatur-Sällskapets skrifter, äfvensom ock Rahbeks Nordiska Fortællinger (berättelser), hvaraf 1:sta bandet är utkommet, och som innehålla verkliga öfversättningar och utdrag af Isländska sagor. Vidare andra, med större frihet författade och med egna dikter blandade bearbetningar, såsom Suhms, Samsöes, m. fl. nordiska berättelser; Evalds skådespel: Balders död och Rolf Krake; Oehlenschlägers: Velints Saga och Hroars Saga, samt dikten Helge och sorgespelen Håkan Jarl, Starkodd, Palna Toke, samt Hagbart och Signe, äfvensom, hvad de sednare Christna tider angår, hans Axel och Walborg m. fl. skrifter, hvilka det här blefve för vidlyftigt att uppräkna. Ändtligen höra hit åtskilliga på modersmålet skrifna instructiva afhandlingar, t. e. Engelstoft, om qvinnokönets tillstånd hos de gamla Skan-

dinaverna; P. E. Müller, om Vänskap (i Skand. Lit. Sällsk. Skr.), B. Thorlacius, om Tvekamp (d. ä. dueller, envig, holmgång, o. s. v., i Kongl. Danska Vet. Sällsk. Skr.), m. fl.

Jag åtnöjer mig med att här anföra ett utdrag af en äkta, gammal skildring öfver nordiska hedendomens seder, efter en sång, kallad Riksmäl, hvaraf vi dock hafva blott ett fragment qvar. Deruti förtäljes, att guden Hejmdall vandrade omkring längs efter stranden, under namn af Rik (Rig), och kom efter hand till 3 olika boningar, tillhörande 1) halfvilda, sedan lifegna bondfolk, från hvilka alla trälaslägter och ofria bönder härstamma; 2) sjelfegande eller fria bönder; 3) Hersar, eller Adelsmän — från hvilka *a*) Jarlarne, och från dessa återigen *b*) Konungarne härstammade. Skalden beskrifver det lefnadssätt, hvardtera af dessa äkta par förde, deras boningar, drägt, sysselsättning, m. m. dock allt på ett enkelt och korrt sätt. Rik, eller Hejmdall, såsom mensklig vandringsman, uppehöll sig på hvartdera af dessa ställen samt blef emottagen och uppassad såsom gäst i 3:ne nätter. Skalden gifver på ett icke otydligt sätt tillkänna, att Rik hade del i fortplantningen af den afkomma, hvarje äkta par sedan fick, men att han ej erkände några barn för sina egna, utom blott den yngre Rik, från hvilken

Furstar och Konungar härstammade. Vid följande utdrag af sången vill jag ock bifoga mina anmärkningar öfver dess historiska värde och betydelse, med afseende på hvar och en af de omtalade stammarna.

Qvädets upptecknare förutskickar sin egen korta erinran, förmodligen grundad på traditionen, d. ä. de äldsta rhapsoders eller skalders berättelser.

Så förtäljes i gamla sagor, att en af Asarne, som het Hejmdall, reste en gång längs efter hafsstranden och kallade sig Rik. Efter denna berättelse är qvädet affattadt.

Den väldige starke och vise As (Asagud) Rik gick fordom fram åt gröna (d. ä. obanade) vägar. Han kom:

I) Till ett hus eller en hydda, der dörren stod halföppen, men eld brann på golfvet (likasom i Svenska och Norrska, samt vissa Caucasiska folkslags och i de äldsta Grekers m. fl. rökstugor). Dörren stod på glänt. Der satt ett äkta par, härdade af arbete (eller kringvandringar): de hette Ae och Edda (d. ä. farfars far och mormors mor, eller förfäder i tredje led). Qvinnan var klädd i gammaldags drägt; men den beskrifves icke vidare. Gästen Rik satte sig midt i huset (eller midt på bänken) mellan man och hustru. Edda framsatte tungbakadt och tjockt bröd, fullt af sådor. Också framsatte hon på bordet en

skål med soppa, satt på ett fat; för öfrigt var kokadt kalfkött läckraste rätten. Då de uppstodo från bordet, lade Rik sig midt i sängen mellan de äkta hjonen — och blef således i huset öfver tre nätter.

Efter nio månader födde Edda én son med svart hår (eller svart hy). Denna blef på hedniskt vis vattenöst och kallad **Träl.** Han vexte och trefs väl, men fick skrumpen hud på händerna, krumpna knogar, tjocka fingrar, trumpen uppsyn, lutad rygg och långa hälar. Sedan lärde han sig pröfva sin styrka, binda bast, bära tunga bördor och måste hvarje dag på sina skuldror hembära bränsle ur skogen. Dit till hyddan kom gångareflickan vandrande; hennes fotsulor voro fulle af ärr, hennes arm solbränd, hennes näsa krokig, och **T h y** (Danska **T h y e n d e**, tärna, trälinna) var hennes namn. Hon satte sig midt på bänken; sonen i huset satte sig jemte henne: de hviskade och glammade samt redde en säng. Så försvunno de oblida dagar. De lefde dock förnöjda tillsammans och aflade barn. Dessas allegoriska namn hafva ungefär följande bemärkelser:

(Hreimr) Sotig. — (Fjösner) Rökig. (Klur) Grof. — (Klegge) Klumpig. — (Kefser) Kifaktig. — (Fulner) Ful. — (Drumbr) Tölp (o v i g, dum, fumlig). — (Digrade) Tjock (diger). — (Dröttr) Drönare (senfärdig). — (Hösner) Hönsvak-

tare. — (Lutr) Lutande, krokig. — (Leggjalde) Liggkär.

Deras sysselsättningar voro att gärda gärdesgårdar, göda åkrar, uppföda svin och gräfva torf.

Döttrarne voro dessa:

(Drumba) Dum. — (Kumba) Stum. — (Öckvinkalfa) Vindbent, skefbent. — (Arinnefja) Örn- (krok-) näsig. — (Ysja) Fräck. — (Ambått) Slafvinna. — (Ejkentjasna) Trätgirig. — (Tötrug-hypja) Trasig. — (Trönu-benja) Söndrig.

Af dessa tillsammans äro trälarnas slägter komna.

Så långt går skalden, hvad qvädets första afdelning angår. I det hela talar han om våra nordiska landsinbyggare — här i synnerhet om de äldsta, och antydes detta utan tvetydighet, så väl genom ordningen i berättelsen, som genom namnen Ae och Edda, eller förfäder i tredje ättled. De och deras afkomlingar beskrifvas såsom svartlaggda och svarthåriga (alltså häri lika Finnar, Lappar och Celter, hvilka sannolikt anses varit nordens äldsta inbyggare). Deras lefnadssätt och sysselsättningar likna de ringaste böndernas, och deras barn blifva samtliga trälar eller lifegna, bondfolk af ringaste stånd, så snart de nämligen kufvades af de invandrande folkslag, hvilka sedan omtalas i qvädet. Här-

vid är att anmärka, det Tacitus *) beskrifver Trälarnas författning bland de gamla Tyskarna alldeles på samma sätt: "Hvarje träl, heter det, bestyrer om sitt eget hus och boning. Herren ålägger honom en afgift i säd, boskap eller kläder, och detta måste trälen aflemna." Jag tror, att denna de ringaste landboars träldomstillstånd kommer, som sagdt är, deraf, att de voro våra länders äldsta, rå och halfvilda invånare af Finnska eller Celtiska stammar: då Götherne inträngde från öster, utvandrade en del till Samojedernas, Lapparnas och Finnarnas skogar, samt Skandinaviens fjälltracter, eller ock togo de flykten utur Danmark till andra länder; men en del måste afstå sin bästa jord till Götherna, som i början fredligen bosatte sig hos dem (likasom långt derefter Penns Britter i Virginien), och desss voro de fria landtboar, som omtalas i följande afdelning af qvädet. Längre fram i tiden ankommo Göthiska krigareskaror, hvilka, med tillhjelp af de tillförne utvandrade blods- och bunds-förvandter, alldeles underkufvade och förvandlade de förra till de fremmandes undersåter, trälar eller lifegna. Denna förmodan stadfästes af så många andra dylika händelser i verldshistorien. Således hafva utan tvifvel Indiens och Aegyptens hvita eröfrare underlaggt sig dess svarta och vilda

*) I sin Germania, 25 Cap.

invånare; men, då dessa voro långt talrikare, blef det nödvändigt för de fremmande herrskarne, att försätta dem i ett beständigt träldomstillstånd. Sammaledes hafva ock de Tyska Riddarne under den långt sednare medeltiden behandlat de fredliga och sagtmodiga Preussare, Letter, Esther och Vender; ännu förr hade samma öde träffat de infödda Britterna af Sachserna (i 5:te århundradet), då Beda säger om dem,*) att de förlorade ej blott egendom och frihet, utan äfven sitt eget modersmål. Sachserne måste dock långt derefter (i 11:te århundradet) erfara vedergällnings-rätten, när de underkufvades af Norrmännen. Derom säger en samtidig författare: "Eröfraren Wilhelm gaf sina Norrmanniska vapenbröder, genom hvilkas tillhjelp han underkufvat landet, Anglernas jord och egendomar; men det lilla, som öfver blef, ålade han ett evigt träldomsok." Vi veta allt för väl huruledes det, långt derefter, tillgick vid Americas eröfring af Spaniorerna, då hela talrika folkslag blefvo antingen alldeles, eller till en stor del, utrotade, och de få qvarblifne bragta i det skändligaste slafveri. Således hafva de fordom så herrliga Grekerne varit Turkarnas trälar — att ej anföra flera exempel, som göra det högst sannolikt, att vår nords äldsta invånare på ett sådant sätt blifvit under-

*) Hist. Eccles. I. 15.

tryckte af de invandrande Götherna. Visst är dock, att en stor del af de ringaste bönderna ansågos i de äldsta oss bekanta tider såsom de rika och mägtiga jordegarnes trälar eller lifegna. Blefvo de än frigifna, stodo de likväl icke i synnerligt anseende, emot de friborna; och det samma kan sägas om de barn, som aflades af fria män, med ofria eller frigifna qvinnor. För öfrigt kan det här anmärkas, att trälarne, så vida de voro skattskyldiga dagsverksbönder, eller jordegarens förvaltare, blifvit mycket mildt behandlade i den gamla norden, emot hvad dylika olyckliga varelser i allmänhet måste uthärda hos de sydliga folkslagen. Ifrån dessa trälande landsboar härstamma visserligen en stor del af Danmarks lifegna och ofria bönder, hvilka friheten, först i våra dagar, af en mild och vis regering återgafs.

II) I Qvädets andra afdelning omtalas de f r i a B ö n d e r n a, hvilka väl för det mesta voro af Göthisk härkomst. Skaldens ord äro ungefär dessa: "Rik gick framåt rätta vägen och kom till ett hus, der dörren stod på glänt. Eld brann på golfvet. Ett äkta par satt der och skötte sitt arbete. Mannen slöjdade träd till väfbom. Hans skägg var (putsadt) kammadt; håret klippt framför pannan. Han var klädd i en snäf skjorta. Ett skåp stod i rummet. Hustrun satt och svängde rocken, utsträckte ar-

men och lagade tråd till kläder. Ett (mjukt) kläde betäckte halsen. Skuldrorna voro prydda med knappar eller band. Mannen het Afve (d. ä. Farfar); qvinnan het Amma (Mormor), och de egde huset. Här tillgick det som förrbemäldt är; det är blott skada, att den strophen, hvari måltidens beskaffenhet beskrifves, synes vara glömd eller förkommen. Efter 9 månader födde Amma ett svenbarn, som kallades Karl. Qvinnan lindade honom: han blef rödhårig och rödlätt; ögonen voro lifliga eller ostadiga. Snart vexte han upp och trefs rätt väl. Han lärde att tämja oxar, slöjda åkerredskap, timra hus, bygga lador, göra åkdon (eller fartyg) och att köra plogen. Man hemförde en flicka till gården och påklädde henne en getskinnskjortel, med nycklar hängande (vid bältet), samt gifte henne med Karl. Hon kallades Snör (snäll) och satte sig vid duken (eller linneväfven).

De lefde tillsammans och delade hvarandras förmögenhet, satte bo, aflade barn och voro med sin ställning förnöjda.

Sönerna hette: (Hal) Man. — (Dreingr) Dräng. — (Höld) Sjelf-egare. — (Thegn) Tjenande. — (Smidr) Smed. — (Breidr-Bonde) Skulderbred. — (Bundin-skegge) Tätskägg. — (Bue) Boende. — (Boddi) Bosatt. — (Brattskeggr) Styfskägg. — (Segr) Språksam.

Döttrarne voro: (Snot) Nätt. — (Brudr) Brud. — (Svanni) Svanrena mön. — (Svarri) Alfvarlig. — (Spracki) Munter. — (Fljod) Flicka. — (Sprund) Qvinna. — (Vif) Maka. — (Fejma) Hustru. — (Ristill) Sömmerska.

Af dessa tillsammans härstamma böndernas slägter.

Jag anmärker härvid: att här menas egentligen de fria böndernas slägter och sådana, som antingen voro sjelfständiga godsegare eller härstammade från dylika. Att skalden antagit dem vara yngre i landet än trälarnas stamföräldrar, synes tydligen af berättelsens ordning, samt af namnen Afve och Amma, farfar eller morfar, och mormor eller farmor, d. ä. förfäder i andra led. Uttrycket, att de egde sina hus, som de bebodde, blifver här mycket betydningsfullt — likasom deras röda färg på hår och hy, i motsats till trälarnas svarta. De gamla författarne tillägga Germanerna och till en del Götherna ett sådant utseende. Bönderne på en viss tract af Ryssland sägas i allmänhet hafva rödt hår, hvilket likaledes gäller om en del af de Caucasiska folkslagen. Också bör man här gifva serdeles uppmärksamhet åt dessa bönders, med de egentliga trälarnas helt olika, sysselsättningar, samt att sonhustrun här åker, i stället för att trälinnan måste gå till fots, o. s. v. Hela denna stam sy-

nes hafva bestått af de i norden först invandrade Göther,[1] som sedan blefvo andra mer krigiska och mägtiga anförvandters undersåter. Till en del bestod den väl också af eröfrarnes vasaller och underordnade krigare, som fingo de öfvervunnas gårdar och jord till förläningar eller egendom.

III) I tredje afdelningen fortfar Skalden sålunda: Rik gick fram åt rätta (ordenligt rödjade) vägar, kom till ett stort hus, hvars dörr (eller port) var vänd mot söder. Dörren stod på glänt och var prydd med en stor ring till handtag (så pryddes hedna templens och sedan Christna kyrkornas dörrar med stora bronsringar). Rik gick in i huset: golfvet var beströddt (med grönt en- eller granris, med halm, eller må hända också med sand, på vårt ännu brukliga sätt). Der satt två äkta makar; de sågo på hvarandra och lekte med fingrarna: han het F a d e r och hon het M o d e r. Der satt husets herre och snodde en bågsträng, spände bågen och skäfte pilar. Husmodern betraktade sina armar, strök linne, stärkte ärmar, eller ock uppsatte sin höga hufvudbonad. Smycke bar hon på bröstet. Hon var klädd i en lång kjortel eller kåpa med släp: hvitblått var hennes lintyg. Hennes hår var glänsande, bröstet ljusare, halsen hvitare, än renaste nyfallna snön. Rik satte sig midt i salen

mellan man och hustru, och de samspråkades förtroligt. M o d e r tog en märkt (eller utsydd) duk af hvitaste linne och dukade bordet. Derpå framsatte hon tunnt hvitt hvetebröd, silfver- (eller försilfrade) fat med villebråd, skinka och stekta foglar, en kanna med vin och kostbara drickeskäril. De åto och drucko, och tiden förkortades med muntert glam. Derefter uppstod Rik och gick till sängs — förblef han så der i tre dagars tid. Efter 9 månaders tid födde Moder ett svenbarn och svepte det i silke: det blef vattenöst och kalladt J a r l. Hans hår var ljust, hans kinder skära, ögonen skarpa (eller blixtrande) som på unga ormen.

Jarl vexte upp der i huset, lärde svänga lansar, fläta bågsträngar, spänna bågen, skäfta pilar, kasta spjut, bruka spets, svinga svärd, att rida, jaga och simma. Dit kom vandrande Rik från skogen, lärde honom runor (skrift, sång, eller lärdom), gaf honom sitt namn och erkände honom för sin son. Han gaf sonen odalgods samt de från urminnes tid bebodda bygder.

Den unga Rik red hemifrån öfver mörka vägar och öfver fjäll, betäckta med rimfrost (eller, med få ord, öfverfrusna fjäll), hvarest han kom till ett slott. Då rustade han sig till kamp, red fram med full fart och drog sin glafven. Han väckte krig, utgjöt fiendtligt blod, fällde härar

och eröfrade länder. Sedan egde han ensam 18 gärdar, utdelade sin rikedom till alla (behöfvande), bortskänkte kostbarheter och smärta gångare, utströdde små ringar och sönderhögg de större. (Dessa uttryck syfta på den urgamla österländska och nordiska seden, att bruka guld och silfverringar i stället för myntade penningar).

Ädlingarne åkte å djupa vägar till ett slott, der Herse bodde. Der träffade han (nämligen Rik) en smalgjordad (smärt), ljus och rask mö, som het Erna, friade till henne, körde henne hem samt giftade henne med Jarl, och smyckades hon med brudlinnet. De bodde tillsammans, älskade hvarandra, förökte slägten och njöto lifvet.

Deras söner hette: (Barn) Barn. — (Jod) Född. — (Adal) Äkta, odalboren. — (Arfve) Arfvinge. — (Möger) Slägtinge. — (Nidur) Nedstammande, afkomling. — (Nidjung) Ättling. — (Son) Son. — (Sven) Sven, gosse. — (Kund) Mansperson. — (Koner) Konung het den yngsta.

Rik Jarls söner uppvexte hemma. De tämjade hästar, de böjde sköldar, fäjade pilar och svängde lansar. Konung i synnerhet lärde runor (eller allt slags lärdom i sagor, sång eller skrift), som medförde lif och hög ålder. Genom dem lärde han frälsa män, döfva vapen, lugna sjön och dämpa elden samt stilla alla slags sorger.

Således blef han lika stark och verksam, som åtta andra.

Han och hans fader Rik Jarl pröfvade hvarandras styrka i runor och andra konster, hvarvid det befanns, att sonen kunde mera. Då vann han sjelf med rätta namnet Rik, som gifvits honom (af hans fader).

Den unga Konungen red öfver kärr och skogar, sköt med pilar och sköt falkar. På sin qvist sjöng då en enslig kråka: Hvi skall du, unga Konung! befatta dig med att fälla foglar? Snarare borde du sätta dig till häst, för att fälla härar. Dan och Damp ega herrligare slott, ypperligare egendomar, än J hafven. De förstå att plöja hafvet, att pröfva vapen och föra svärd. - - - - Här slutar gamla handskriften, så att, hvad vi hafva qvar af detta kosteliga qväde, är blott ett fragment. Vi inse imellertid häraf, det skalden vill, att alla Adelsmän, Hersar eller Friherrar, Jarlar eller Grefvar, Prinsar och Konungar, ursprungligen höra till en stam eller caste. Enligt det anförda antager han dock denna för den yngsta af de tre i dessa omtalade länder. Här kallas stamföräldrarne Fader och Moder. Deras boning, lefnadssätt och sysselsättning utmärka sig tydligen nog framför torparnes och de fria böndernas. Märkvärdig är oss här hyens hvithet och glans, som tillägges husets fru, samt sonens bleka, d. ä. ljusa

eller blonda, hår. Skalden synes tillkännagifva, att, utom de omförmälda svart- och rödhåriga menniskoarterna, här i norden gafs en egentlig blond, samt att denna var den yngsta och herrskade. Det är denna stam, som den vandrande guden (Hejmdall, under namnet Rik) erkände för sin äkta afkomling, och hvilken han gifver herradömet öfver de andras boningar och land. Denne uppoffrar sig till krigiska öfningar, och dess anförare, den ena efter den andra, erhålla namnet R i k, d. ä. stark eller mägtig, hvartill också deras lyckliga krig och eröfringar berättigade dem. Serdeles märkvärdigt är, när skalden säger, att Rik den Andre drog på sitt krigståg till mörka nejder och frusna fjäll, hvarest han eröfrade slott, herregårdar och rikedomar samt herrskade sedan öfver detta land. Han har alltså kommit hit till norden från ljusare och varmare nejder. Hans son kallades också R i k (alltså d e n T r e d j e), men tillika K o n u n g (egentligen i originalet K o n r, hvilket väl är detsamma som det österländska K a h n, vårt K u n g, K o n u n g) och är alltså visserligen samma Furste, vid namn Rik, om hvilken Snorre säger, att han var den förste i norden; som blef kallad K o n u n g på Danska språket. Efter andra gamla skrifter egde denne Rik till gemål Princessan D a n a, en dotter af Fursten Danp till D a n p s t a d i Rejdgöthaland (nämligen i

Göthernas äldsta Europeiska säten, i nuvarande Liefland och Preussen). Af deras son Dan, som ärfde sin faders konungarike, skulle alla hans undersåter fått namnet Daner eller Danskar. Vi villja här ej inlåta oss i någon vidlyftig undersökning om dessa forntidens mörka sägner, utan blott yppa den förmodan, att de syfta på våra förfädersinvandring till Danmark från den nämnda delen af de gamla Göthernas fasta land.

Jag måste således, i afseende på våra hedniska förfäders seder och dagliga lefnadssätt, låta mig nöja med att hafva meddelat mina Herrar detta utdrag af det säkerligen mycket gamla och från hedendomen nedstammande qvädet om Rik (Rigsmål). För öfrigt får jag nu hänvisa till förutnämnda skrifter, hvarjemte jag än vidare anbefaller Taciti berömda afhandling om Germanien eller det gamla Tyskland (öfversatt på Danska af Dr. Gust. Ludv. Baden, så väl som ock af hans fader Prof. Jac. Baden), hvarvid dock är att anmärka, det han dels synes hafva skildrat Germanerna allt för rå och för mycket skurit alla stånden öfver en kam; ett fel, hvartill många resebeskrifvare, historiker och ethnographer gjort sig skyldiga — och dels det, att han verkligen tillägger Svionerna, d. ä. Svenskarne eller Skandinaverna, en större cultur, civilisation och rikedom än den tidens Tyskar.

Hvad våra förfäders costume, i synnerhet i drägter och vapen, angår, så vill jag för de äldsta, oss någorlunda kända, tider hänvisa till de afbildningar af Dacier, Sarmater, Germaner och flera den tidens så kallade barbarer, som finnas på Romerska ännu befintliga triumphstoder, uppresta för Trajanus vid år 107 och för Antoninus midt i samma århundrade. Efter allt hvad jag kan skönja, kan man gerna antaga, att Nordiska costumen i det tidhvarfvet varit af dylik beskaffenhet; i synnerhet finner man, att Daciernas vapen alldeles likna dem, man finner i våra urgamla grafhögar. Visst är det också, att Thracier, Phryger, Perser, Alaner och flera östliga folkslag, likasom å andra sidan Sarmater, Germaner och Galler, hafva i dessa delar liknat våra förfäder: de fleste af dessa folkslag, kallade af Romarne b r a c c a t i, efter som de brukade böxor eller pantalons, som benämndes med ordet b r a c c a, forn-nordiska b r o k, hvaraf åter igen det yngre Danska B r o g, Engelsmännnens, B r e e-c h e s o. s. v. Fullkomligen lika vigtig, som dessa stoder, är oss också den Theodosianska i Constantinopel från 4:de århundradet, hvars bildliga framställningar äro lemnade oss i B a n d u r i I m p e r i u m O r i e n t a l e, Paris, Fol. 2 Tom. Der

ser man Göthernas manliga och qvinnliga drägter, vapen, vagnar, o. s. v. De fleste af dessa föremål, långt ifrån att röja barbarisk vildhet, visa tvärtom antingen Grekisk nätthet eller naturlig enkelhet och en oförderfvad, men okonstlad smak. Vid detta tidhvarf må man också rådföra sig med Wiedewelts Nordisk Antiquariska Costumeteckningar, tillhörande Konst-Akademiens boksamling.

Längre fram i tiden kunna vi begagna fremmande afbildningar på medeltidens minnesmärken af Franker, Sachser och andra Nordiskt-Tyska folkslag, i synnerhet de från norden härstammande Norrmannerna, på förut nämnda, hos Montfaucon tecknade, tapetserier från 11:te århundradet. Efter den tiden finnas drägter, vapen, m. m., afbildade på åtskilliga Danska, Norrska och Svenska monumenter, i synnerhet i kyrkor och på likstenar. En betydlig samling af dylika afteckningar förvaras på Kongl. Antiquariska Museum.

Tidens korrthet nödgar mig att afbryta dessa archæologiska anmärkningar. Till slut må mig tillåtas att vända min uppmärksamhet på sednare tiders nordiska konstalster af personer, hos hvilka man alldeles icke kunde vänta sådana — nämligen Norrska böndernas i trä utskurna bildverk. Här se vi naturens från stora verlden afskilda son följa sin och snillets vink i

tillfredsställandet af sin medfödda böjelse för konstigt efterliknande af skapande kraft. Detta anlag synes vara nordboarnes ärfvedel efter deras förfäder; men det är ännu mestadels blott förgängligt trä, i synnerhet valbjörken, som dessa af sig sjelfva uppöfvade bildhuggare meddelade pregeln af sitt lifliga snille och händernas konstfärdighet. Många Norrska, äfvensom Isländska, bönder hafva häruti gått otroligen långt. Till och med förnämare män med smak hafva stundom betalt deras utskurna, ofta massiva, trästycken med silfver af lika vigt. En Norrsk vallgosse såg Kon. Christian V i hast resa förbi på landsvägen: han behöll Konungens utseende i minne och utskar strax i benved hans portrait, hvilket var ganska väl träffadt. *) Ännu år 1785, säger Lund om Öfre Tellemarkens bönder: **) "Många, förnämligast i vissa socknar, äro mycket händiga, och några, såsom i Hvidsöe, visa genie till bildhuggare-arbete. - - - Visserligen skulle bland allmogen i Norge visa sig många dugliga mästare, som nu onyttigt förtära sin inbildningskraft och flit, om de visste att skaffa sig nödiga instrumenter och hade någon anvisning."

Således hoppas jag hafva visat, att konstens genius, icke en gång under de dunklaste

*) Pontoppidans Norske Naturhist. 2 Del. s. 394.
**) Beskrivelse over Öv. Tellem. s. 144.

så kallade barbariska tider, varit fremmande i vår nord. Den har visat sin inflytelse på våra förfäders anda genom de under deras händer framkomna stora, dels varaktiga, dels också smakfulla, byggnader och minnesmärken, bildverk och målningar, ehuru endast högst få af artistisk märkvärdighet hafva undgått fanatiska förföljares ödeläggande raseri och tidens allt tärande tand. Aldrig har dock det naturen förädlande konstsinnet vikit från våra nejder, än minre kunna vi frukta, att det framdeles skall ske. Från norden uppgick den strålande sol, som fördunklar sjelfva de största konstens ljus, vid hvars sken årtusenden fröjdades och undervisades. Göthen har återvunnit Grekens krans genom efterliknandet af hans herrliga mönster och hedna verldens sydliga gudomar — våge han nu också upplyfta ögonen till sina egna. Stå de än ej förstenade i den kalla marmorn, så lefva de dock ännu i herrliga sånger, ja, till och med i sjelfva naturen. Nordisk anda lifve den nordiska konstnären, lyssne han till forntidens qväden, till förfädrens sagor, till lefvande verkning åter framkallade ur glömskans afgrund, dit en ovärdig likgilltighet för vårt eget, för vårt herrligaste arf, förfäders minne och heder, hade försänkt dem! Den nordiske, snillrike konstnärn gånge således i våra åter upplifvade skalders spår, och våra ögon skola

se de herrliga syner, som hittills blott förelyste snillets blick, och hvarom Skaldernas sånger, med vindens fart sväfvande förbi våra lyssnande öron, icke kunna gifvi oss de åskådliga begrepp, vi efterlängta. Verke vetenskap, skaldskap och konst oförtrutet i skön och kraftig förening till det stora mål, hvaråt vi syfta, så skall det säkerligen uppnås, och vårt fosterlandssinne skall lönas med fremmandes bifall och aktning, med egen sjelfständighet och lycksalighet.

Rättelser:

Sid.	*rad.*	*står:*	*läs:*
6 —	16	Dupins	Dupuis
7 —	9, 10	Judar	Inder
14 —	7	jättar	hjeltar
15 —	19	första	högsta
16 —	10	Odensö	Odensve
— —	12	Dar	Dan
20 —	3	de samtidiga	De så prisade samtidige
23 —	14	heligt	herrligt
25 —	10	mycket	mycket ljus
28 —	25	Har	Här
32 —	10	der tilldroge sig	föregingo den
— —	25	sprittande	spräckliga
40 —	13	Sterblock	Stenblock
50 —	13	i till	i äldsta tider till
62 —	27	Neapel	Nepal
67 —	7	sannolikt	osannolikt
— —	8	de	del
— —	28	klipphög	klipphöjd
70 —	13	en sådan stöt	en stöt
77 —	4	så väl som	såsom
93 —	3	hade	lefde
98 —	8	pulict	publict
101 —	30	dessa	de
113 —	1	stundom *utstrykes.*	
131 —	2	Varegar	Vareger
144 —	22	Frof.	Prof.
136 —	2	de	vi
139 —	3	Cleffet	Cleffel
141 —	22	Daicers	Daciers
157 —	4	Fafners	Fafners bane

Anmälan.

Skandinaviska Fornålderns Hjeltesagor, till läsn. för Sveriges ungdom, utgifne med hist. upplysningar af Prof. Liljegren, 2ne Del. med 2 plancher h. 5 rd.

Om det är sannt, hvad vår literaturs historia under de sednare åren tyckes utvisa, det man inom vårt fädernesland redan är temligen ense derom, att grundläggningen af en fosterländsk Literatur måste utgå från inhemsk tradition eller från hvarje folks egen naturpoesie; och, då det dessförutan synes vara temligen afgjordt, att för en rätt kännedom om sig sjelf, om sitt folk och sitt land, äfvensom för bildandet af en sann fosterlandskärlek, det knappt gifves något verksammare medel, än det att studera sina förfäder; — borde det anses öfverflödigt att med vidlyftighet orda om nyttan och nödvändigheten af ett sådant företag som det närvarande af H:r Professor Liljegren.

Man behöfver blott såsom exempel anföra Greklands literatur. Var ej denna och den anda, som gjorde Grekiska historien rik, skön och stor, en utbildning af ädla förfäders, genom skalder och skriftställare bevarade minnen? Hvad hade detta folk varit utan sin mythologie och hjelteperiod? Vi sakna hvarken det ena eller det andra. Om ett fremmande mode någon gång födt en förnäm okunnighet och glömska af vårt dyrbara arf, måste

detta likväl såsom hvarje mode en gång upphörä. *Arndt* säger på något ställe om närvarande tid: *Folken gå med kärleksfull längtan att uppsöka sina källor.* Är detta sannt, och få vi tro åtskilliga tecken på vår egen literaturs horizont, så bör man kunna hoppas ett allmännare deltagande för de dyrbara lemningar från vår forntids mest intressanta och minst kända period, som, till underdånig åtlydnad af Kongl. Maj:ts Nådiga förordnande, E. O. Professorn vid Lunds akademie Herr Mag. J. G. Liljegren, under ofvanstående titel, företagit att rädda från glömskan.

(Detta arbete kommer att oförtöfvadt fortsättas.)

Till salu hos de flesta Bokhandlare och Bokhandels Commissionärer i Sverige och Finnland:

De med kors (†) utmärkta articlar äro förbjudna i Finnland.

(Priserna äro i Banco.)

I Fäderneslandets Historia:

Afhandlingar i nordiska archæologien; utgifne af Prof. Liljegren; 1:a h. 1 rd. 16 sk.

Skandinaviska fornålderns Hjeltesagor, till läsn. för Sveriges ungdom, utgifne med hist. upplysningar af Prof. Liljegren, 2:ne D. m. plancher h. 5 rd.

Nordiska Fornlemningar, utgifne af Prof. Liljegren och Akad. Adj. Brunius, 12 h. compl. med 100 octavplancher, 8 rd. 32 sk.

Nordens Mythologie: En Öfversigt af Eddaläran, af Grundtvig, h. 1 rd. 8 sk.

Svenska Folkets Historia under Konungarne af Vasa ätten, af A. M. Strinnholm. 1:a, 2:a D. (ett allmänt omtyckt arbete), h. 4 rd. 8 sk.

Handlingar, hörande till Carl XII:s hist.; 1:a D. h. 1 rd. 16 sk. 2:a D. 2 rd. med pren.sed. 1 rd.

Namnkunniga Svenska Fältherrars Lefverne; 1:a D. Kongl. Rådet och Fältmarskalken Grefve M. Stenbocks Bedrifter och Öden, med portrait af Stenbock, grav. af Berndes, i 2:ne Band, h. 4 rd. 24 sk.

Anekdoter om Konung Gustaf den Tredjes Hof och Regering. h. 2 rd.

Historiska Anteckningar om de aristokratiska stämplingarne i Sverige före och under Konung Gustaf III, samt om dennes regering och olyckliga dödssätt; af en Fransk Diplomat, h. 3 rd. 16 sk.

Historiska Anteckningar, rörande Fortgången och Utvecklingen af det philosophiska Studium i Swe-

rige, från de äldre till nyare tider; af L. Hammarsköld. Vidare utveckling och fortsättning af en i Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien, med dess högsta pris, belönt afhandl.; h. 3 rd. 16 sk.

I vår tids och allmänna Historien.

† Congressen i Troppau, eller den moderna politiken; af Bignon, h. 1 rd. 16 sk.

† Tiden och Cabinetterna, af de Pradt. h. 2 rd. 32 sk.

† Congressen i Wien. Reflexioner öfver politiken i Europa efter Napoleons fall, och de utsigter, den lofvar för framtiden, af de Pradt, h. 2 rd.

† Tidens Tecken. En blick på den historiska verldens närvarande tillstånd, af Arndt, h. 1 rd. 8 sk.

Europa och America, eller den civiliserade verldens framtida tillstånd i perspectiv, af Schmidt-Phiseldek, h. 1 rd. 24 sk.

Reflexioner öfver Franska Revolutionens vigtigaste händelser, af Friherrinnan Staël, 3:ne Del., h. 6 rd.

Europeiska Staternas historia, efter freden i Wien 1809, af Fr. Buchholz, 6 Del. med 12 portr. h. 11 rd. 32 sk.

I. Del., från freden i Wien 1809 till krigets utbrott mellan Frankrike och Ryssland år 1811, jemte biographier öfver Carl Johan, Wellington och Miranda, med portr. af Wellington, h. 1 rd. 44 sk.

II. Del., från krigets utbrott mellan Frankrike och Ryssland till Preussens affall från Franska Förbundet, eller 1812 års chrönika. med portr. af Kutusow samt biographier öfver Bentinck, Soult, Crawford och Kutusow, h. 1 rd. 36 sk.

III. Del., från Preussens affall från Franska förbundet till Fransmännens återtåg öfver Rhen, med portr. af Blücher, h. 1 rd. 40 sk.

IV. Del., från Fransmännens återtåg öfver Rhen till freden i Paris 1814, med portr. af Kronprinsen af Würtemberg, York och Wrede, h. 1 rd. 40 sk.

V. Del., från freden i Paris 1814 till Wienska congressens slut år 1815, med portr. af Metternich, Hardenberg och Castlereagh, h. 2 rd. 16 sk.

VI. Del., från Wienska Congressens slut till det Heliga Förbundets afslutande, med portr. af Prins Aug. Ferdin. af Preussen, Bülow och Gneisenau, h. 2 rd.

Bredow, Historisk och Politisk Tafla af Europa, 1804 — 1811 2 rd.

Anteckningar om Napoleons enskilda lefnad, hans återkomst till Frankrike år 1815 och regering derstädes under de hundrade dagarna; af M. Fleury de Chaboulon, Napoleons då varande Cabinetts- och HandSecreterare; 2:ne Delar, compl. h. 4 rd.

Fragm. till Napoleons historia, 3 D. h. 7 rd. 36 sk.

Anonyma Bref, hörande till den hemliga chrönikan om Napoleon och hans Hof, h. 2 rd. 40 sk.

Napoleon som hjelte, statsman och eröfrare, af Arndt, h. 12 sk.

Napoleons dröm, af Mad. Staël, h. 8 sk.

Sanningens Röst från Moskwas ruiner, af Arndt, h. 12 sk.

Napoleons lefnadshist. förf. af honom sjelf, h. 36 sk.

Fouché, Reflexioner öfver Frankrike, h. 12 sk.

Anekdoter från Krigstheatern, åren 1812—15, h. 1 rd.

Biographiska Teckningar af vår tids största Generaler och namnkunnigaste statsmän, h. 2 rd.

Furst Moritz' af Sachsen Lefverne, h. 24 sk.

Bloquadesystemet, af d'Ivernois, h. 32 sk.

Engelska Revolutionen, af Woltmann, h. 1 rd.

Klio, Hist. Månadsskrift, 2 D. compl. h. 5 rd.

Rühs, Finnlands Historia, 1 rd.

Soltau, Bref om Ryssland. h. 1 rd.

† Ryssk̈a Gunstlingar. En tafla af Ryska Hofvets och Cabinettets historia under adertonde seclet, h. 3 rd. 16 sk.

† Anekdoter om Furst Potemkin, Tauriern, 1:a h. 1 rd. 32 sk.

Judarnas Chrönika, 1, 2 H. 2 rd. 32 sk.

Dessa 2:ne Häften utgöra tills vidare en complett samling af det bästa, som i Tyskland och Danmark utkommit om Judarna.

I. Häftet innehåller: 1) Judarne i verldshistoriskt afseende, af Fredr. Buchholz; en öfversättning af författarens namnkunniga skrift *Moses und Jesus.* 2) Judarne i Spanien, Frankrike och Pohlen, af Thomas Thaarup, h. 1 rd. 16 sk.

II. Häftet innehåller: 1) Judarne i deras sanna skepnad, serdeles i anledning af deras anspråk på Tysk borgarerätt; af Prof. Rühs; 2) Om den fara, för hvilken vår välfärd och charakter blottställas genom Judarna. Ett Bihang till Prof. Rühs' skrift om Judarna, af Prof. Fries; 3) Judarne, betraktade som gäster, inbyggare och medborgare i Christna stater, af C. F. von Schmidt-Phiseldek; 4) Förslag att afhjelpa bristerna i Judiska nationens närvarande författning, af samma författare, h. 1 rd. 16 sk.

I Ländernas och Folkslagens Historia.

Allmän öfversigt af alla länders och staters historia i statsekonomiskt afseende af de Bosse, h. 1 rd. 32 sk.

Jorden och dess Invånare; historisk tafla af det adertonde århundradets upptäckter om fremmande folkslag och länder, af E. A. W. von Zimmermann, 10 delar med 40 ch. och pl., h. 20 rd.

I. Del. Guinea, eller vestra kusten af Afrika, samt dess invånare, med 1 charta och 5 pl., 2:a uppl. h. 2 rd.

II. Del. Vestindien och dess invånare, med 1 ch. och 3:ne pl., 2:a uppl. h. 2 rd.

III. Del. Nordvestra Polarverlden och dess Invån., med 1 ch. och 3 pl., h. 2 rd.

IV. Del. Nordamericanska Fristaterna och deras Invånare, med 1 ch. och 3 pl., h. 2 rd.

V. Del. Florida och Mexiko samt deras Invånare, med 1 ch. och 4 pl., h. 2 rd.

VI. Del. Guiana, Peru, Paraguay och Tucuman samt deras Invån. m. 5 pl., h. 2 rd.

VII. Del. Brasilien, Chile och Patagonien, samt deras Inv. med 3 pl., h. 2 rd.

VIII. Del. Nordöstra Asien samt dess Inv. med 4 pl., h. 2 rd.

IX. Del. Det Asiatiska Ryssland samt dess Inv., med 3 pl., h. 2 rd.

X. Del. HögAsien och China, samt deras Invånare, med 4 pl., h. 2 rd.

Archiv för nyare resor, 6 Band med 28 chartor och plancher, h. 14 rd.

Historisk-Geographisk Tafla af Grekland i dess närvarande tillstånd, tillika med en öfversigt af de hvälfningar, som öfvergått detta land sedan Alexander den Stores tid, af Ukert, med 6 pl., h. 2 rd. 40 sk.

De nyaste Resebeskrifvarnes Berättelser om Turkiet, med 10 plancher och en plancharta öfver Constantinopel, h. 2 rd. 32 sk.

L. v. Buchs Resa genom Norrige, m. ch. h. 2 rd. 16 sk.

Densammes resa genom Sverige, h. 40 sk.

Azaras Upptäcktsresa i Södra America, h. 1 rd.

Beskrifning om ön Elba, h. 24 sk.

I Naturvetenskapen.

Betraktelser öfver Naturvetenskapens minst utredda eller ännu ej upplösta problemer. Föreläsningar af D:r G. H. Schubert, h. 2 rd.

Drömmarnas Symbolik; En blick i andeverldens hemligheter, af D:r G. H. Schubert, h. 1 rd 10 sk.

Reflexioner för Animal Magnetism, 3:ne h. compl. En samling af de märkvärdigaste, hittills kända,

rön af detta den nyare tidens mest intressanta naturphenomen, h. 2 rd. 8 sk.

För Ungdomens undervisning.

Lärobok i Physiken för Gymnasier och Scholor, af G. U. A. Vieth, Hert. Anhalt-Dessauisk Schol-Director och Professor i mathematiken, öfvers. af A. A. Bäckström, Philos. Mag. h. 1 rd. 16 sk.

Handbok i Skandinaviens Flora, innehållande Sveriges och Norriges Vexter, till och med Mossorna, med Inledning, afhandlande grunderna för botanikens studium, samt 2:ne plancher; af C. J. Hartman, h. 3 rd. 16 sk.

Junkers Arithmetiska Exempel-tabeller, utarbetade att användas vid offentliga och enskilda undervisningen, efter Beckmarks Lärobok, med tillägg och förbättringar, af B. Stabeck, med Facitbok, 2 rd.

Anvisning att lära barn räkna i hufvudet; i utdrag, efter Arendt, af Bernh. Stabeck, h. 1 rd.

Dahls Grammatica Latina, h. 1 rd.

Svensk Plutarch. Historisk läsn. för Svenska Ynglingar, innehållande Lefvernesbeskrifningar öfver fäderneslandets största män, från de äldsta till nyaste tider; af J. J. Thomæus, h. 2 rd.

Verldshistoriens Resultater. Föreläsn. öfver allmänna historien af Prof. Dippold. En handbok för bildade ynglingar. 2 D. h. (berömd) 5 rd.

Lärobok i allmänna geographien, enligt de nyaste politiska förändringarne, af C. G. D. Stein, eft. 9:de uppl. öfvers. af C. Netherwood, med register, hvarigenom denna bok tillika kan begagnas som geographiskt Lexicon, h. 2 rd.

Alexander Selkirchs sällsamma äfventyr på dess resor i fremmande verldsdelar. En, till underlättande af den geogr. undervisn. för Ungdom och Olärda, i resebeskrifningens berättande stil författad historisk tafla af den bekanta verldens alla hit-

tills utom Europa upptäckta folkslag och länder, af *Joh. Chr. Aug. Bauer*, 1:a Delen, Asien, compl. i 3:ne häften med 6 pl. h. 3 rd. — 2:a Del. Afrika, compl. i 3:ne h. med 3 pl. h. 2 rd. 32 sk. — 3:e Del. Polynesien, 1:a h. med en pl. 1 rd. utom pren.s. på 5 återstående häften, 1 rd.

De Christnas Tro. Försök till en ny Lärobok i Christendomen, af Claus Harms, öfversatt af J. Ekelund, h. 40 sk.

Den Hel. Skrifts berättelser och läror, af Kohlrausch, med företal af D:r Wallin, h. 2 rd.

Den Christna Kyrkans och Religionens Historia, i utdrag, till läsning för Ungdom i sammanhang med den Bibliska Historien, af M. Fr. Chr. Adler, efter 15 uppl. h., 24 sk.

Till den giftvuxna ungdomen några ord om de hufvudsakligaste villkoren för ett lyckligt äktenskap och en god barnauppfostran, af Campe, öfvers. af Jon. Reuter, h. 40 sk.

Berättelse om BellLankasterska undervisningssätten, af P. R. Svensson, h. 16 sk.

I religiösa ämnen.

Religion och Theologie. Försök till en kritisk-philosophisk grundläggning för det theologiska studium, af W. M. L. de Wette, h. 1 rd. 32 sk.

Predikningar af J. P. Mynster, öfvers. af A. Z. Pettersson, 2:ne Del., h. (klassisk) 2 rd. 32 sk.

Nicodemi Evangelium om vår Herres och Frälsares Jesu Christi Lidande och Död, hans nedstigande till Helvetet och uppstigande på tredje dagen från de döda; jemte några vår Frälsares Jesu Christi Tal och Språk, som väl icke anföras af Evangelisterna, men finnas hos andra trovärdiga Skriftställare; öfvers. af Pehr Tollesson, Theol. Doctor, h. 36 sk.

† Em. Svedenborgs Tankar och Syner i andeliga ämnen, med portr. af Svedenborg, h. 2 rd. 24 sk.

† Likheten och Skilnaden mellan Apostelen Pauli Lära och Luthers system om Gerningar, Tro och Rättfärdighet, af Joh. Tybeck, h. 24 sk.

† Religionens Helgedom, eller Herrans Gudomlighet och Ordets gällande domsrätt, försvarad mot menskliga meningars myndighet i andeliga ting, af Joh. Tybeck, h. 40 sk.

† Skall Christna religionen i Svenska kyrkan stå eller falla? En fråga, i anledning af en från Strengnäs Consistorium till Hans Kongl. Maj:t underdånigst afgifven förklaring, vördsammast underställd Svenska Församlingens och Presterskapets upplysta bedömande, af Joh. Tybeck, h. 1 rd. 16 sk.

I Vitterheten.

Sakontala, eller Ödets Ring. Ett Indiskt dramatiskt poem, af Kalidas, öfvers. af Ekelund, h. 1 rd. 24 sk.
Götz von Berlichingen, Dram af Goethe, h. 1 rd.
En skön själs bekännelser, af Goethe, h. 32 sk.
Herr Botte. Roman af Pigault le Brun (författarens mästerstycke), 4 Delar compl. h. 3 rd. 16 sk.
Kärlekens förklaring. En äktenskapshist. af Huber, h. 28 sk.
Rectorns Minchen. Roman af Lafontaine, h. 16 sk.
Brudsmycket, af Laun, h. 12 sk.
Bonifacius Schleichers ungdomshistoria, af Wieland, h. 12 sk.
Prophetian om den upplysta verldens tillstånd i nästa århundrade, h. 12 sk.
Toffeltaktiken, eller Qvinnoväldet, h. 12 sk.
Smala stråten, eller konsten att göra lycka i befordringsvägen, h. 12 sk.
Mercuriistafven, eller konsten att blifva rik, h. 12 sk.
Apans historia, h. 8 sk.
Åsnans historia, h 8 sk.
Markalls sömnlösa Nätter, 2:a Natten, h. 1 rd. 16 sk.

I Ekonomie och Politik.

Om riksdagar i allmänhet, samt om några nästa riksdag förekommande ämnen, af Grefve Fr. Bog. von Schwerin, h. 1 rd.
Discussioner hos Ridderskapet och Adeln, 1817 — 1818, om Statsrådets ansvarighet inför Rikets Ständer, h. 24 sk.
Utkast till ett ärligt, Svenskt Finance-project. — Äfven fruarne behöfde icke lära sig ny sedelräkning, h. 24 sk.
Om den allmänna rörelsens upphjelpande, h. 24 sk.
Afhandlingar om Landtbr. Bokhålleriet, utgifne af Kongl. Sv. Landtbr. Akad. med Inl. och Förkl. af Prof. Carling, h. 3 rd. 16 sk., Reg.ppr. 4: 16.

STOCKHOLM, i Augusti månad 1822,
hos *Zacharias Haeggström.*

Priset: 1 *Rd.* 16 *sk. B:co.*

(så väl i Landsorten som i Stockholm)